

Política urbana i pensament econòmic. Barcelona, 1901-1939

Francesc Roca Rosell

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

POLÍTICA URBANA I PENSAMENT ECONÒMIC.
BARCELONA, 1901-1939

Tesi doctoral dirigida pel Dr. Fabià Estapé Rodríguez i presentada per Francesc Roca Rosell per a obtenir el grau de doctor en ciències econòmiques.

Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales
Universitat de Barcelona.
Maig del 1977.

15. Municipalització de la propietat urbana

MUNICIPALITZACIÓ DE LA PROPIETAT URBANA

La qüestió de la transformació del tipus de propietat del sòl urbà i del mode de producció dominant en la producció de ciutat era, a la ratlla de l'estiu de 1936, una qüestió relativament vella. Si Cerdà, en el seu "Pla econòmic" havia proposat limitacions i ròssecs a la propietat del sòl, seria, al capdevall, el partit industrial qui havia difós, a partir dels primers anys del segle, l'experiència municipalitzadora dels socialistes anglesos i dels radicals nordamericans. Vallès i Pujals, molt especialment, havia fet aportacions en aquesta direcció. Vidal i Guardiola, per la seva banda, esbandiria les realitzacions prussianes en el camp -ben ampliat- dels serveis públics municipals. Montoliu, com a seguidor -amb matisos- de Henry George, explicitaria, repetidament, la necessitat del que era anomenat "política territorial", que tenia un òptim fixat: la municipalització, no únicament dels serveis públics, com Vallès, sinó, sobretot, del sòl urbà. Aquesta posició seria l'adoptada per la Societat Cívica La Ciutat Jardí en el seu informe sobre la política municipal de l'habitatge. Ara bé, òbviament, unes formulacions tan avançades, provinents d'intel·lectuals lligats al partit industrial, tingueren, sobretot, un caràcter ideològic i, en definitiva, es van interrompre a partir de la crisi de 1917/23. En el camp real, la traducció de les formulacions d'aquest tipus fou nul·la: per exemple, la política de l'habitatge de l'Ajuntament de Barcelona fou un fiasco complet. L'única referència concreta que hom troba és l'al·lusió a uns remots "experimentos georgistas en el Valle de Andorra" (Montoliu 1916).

De fet, l'emergència d'un moviment obrer ampli, organitzat, amb una

notable capacitat de resposta, situà el debat en un nou pla: els industrials abandonaven ràpidament les seves ínfulas municipalitzadores i els propietaris urbans-sindicats, obligatòriament des de 1919, a les cambres oficials de la propietat urbana- es llençaven a la defensa "científica" de la propietat que tindria els seus punts culminants en la formulació de congressos de la propietat urbana[&]. Val a dir que el clima intel.lectual imposat per la Dictadura seria especialment propici a aquest tipus d'activitats pseudo-científiques.

La qüestió de la municipalització del sòl sorgiria d'una forma molt peculiar durant la República. El partit amjoritari no va tenir -fins a la formulació del Pla Tarradellas, és a dir, fins ben avançada la revolució i quan, potser, ja no hagués estat un partit tan majoritari- una política del sòl urbà, per simple que fos la seva formulació, Pi i Sunyer ho ha explicat, a posteriori (1975), a bastament. Però, aquesta absència ja havia estat anotada a l'època, car, per exemple, a La Batalla hom havia escrit: "la Esquerra ha ido a las elecciones municipales (de gener de 1934) sin programa alguno, porque en realidad carece de toda perspectiva" (La Batalla 1934). De fet, qui aixecaria la llebre de la municipalització serien els (petits) partits obrers. Així, al II congrés de la Unió socialista de Catalunya fou aprovat un "programa municipal" en 58 punts, dels que alguns feien referència -sempre indirecta- al règim econòmic-jurídic del sòl. Així el punt 2 feia:

"2. Expropiació forçosa per a serveis d'utilitat pública i a base de la capitalització al 5% de la riquesa declarada"
(U.S.C. 1934, 2)

Els punts 13, 14 i 15 eren:

"13. La contribució territorial urbana, impost municipal.

(&) Dec aquesta -i moltes altres- argumentacions a Carme Massana.

14. Impost de la plusvàlua en el seu grau màxim.
15. Impost progressiu sobre solars sense edificar en les zones poblades, fins arribar a la confiscació d'aquells si en un termini prudencial d'anys no han estat edificats" (id)

Aquests punts es basaven, és clar, en el punt primer que feia referència a l'autonomia municipal. De fet, sense una autonomia molt aprofundida no era possible gairebé res del que es proposava, a partir del punt 2, i del punt 3, que preveia la "municipalització de tots els serveis de caràcter públic" (id).

La federació comunista, per la seva banda, elaboraria un "projecte de tesis" sobre "la qüestió municipal" en el que el tema de la municipalització seria vorejat. El projecte incloïa punts com:

- " 3. Municipalización de todas las empresas de servicios públicos.
4. ... Impuestos progresivos sobre los inmuebles, solares sin edificar, rentas, ...

....

11. El Ayuntamiento se apoderará de los depósitos de garantía de alquileres y los empleará para construcciones para obreros. También podrá utilizar los pisos por alquilar" (F.C.I. 1933)

Ni socialistes ni comunistes, doncs, a desgrat del seu caràcter minoritari -i de l'esquerranisme que això podia comportar- parlaren, abans de l'estiu de 1936, en els seus documents fonamentals, de la municipalització de la propietat (sòl + edificacions) urbana. La seva política en aquesta àrea era, sobretot, fiscal. L'expropiació forçosa i el control dels pisos per a llogar completaven el feix de mesures a aplicar. La propietat urbana es veuria sotmesa a una legislació "dura" però, en cap cas, es parlava de transformació radical del règim jurídic del sòl.

Es proposaven coses com el punt 44 del programa socialista (la "inspecció domiciliària amb la intervenció de llogaters elegits pels veïns" (U.S.C. 1934)) que no capgiraven el règim de propietat. Pel contrari, les empreses de serveis públics municipals havien d'ésser fiscalitzades i intervingudes dins la perspectiva de la seva municipalització integral.

La manca d'una política obertament encarada a la municipalització del sòl urbà ha d'atribuir-se a raons tàctiques o, altrament, respon a raons d'ordre més fonamental? O bé, era certa l'afirmació de que "en els problemes derivats de la propietat urbana és, potser, on s'ha demostrat amb més intensitat aquesta manca de teoria revolucionària (Trebor 1937, 15)? Les preguntes es multipliquen i només en una sèrie d'aproximacions successives es podran donar respostes mínimament satisfactòries.

Tres moviments

Tot amb tot, els fets del Dinou de Juliol capgiraven tots els plantejaments anteriors. Pel que fa a la qüestió de la propietat urbana s'obrí, ben aviat, un debat polític-econòmic molt ampli en el que participaren totes les forces polítiques i sindicals que tenien com a objectiu la creació d'un nou ordre econòmic. El debat responia i tractava d'incidir damunt les noves realitats: solució à la Engels (Lipietz 1974) de la qüestió de l'habitatge, crisi i atur en el ram de la construcció, transformació del CBD en diversos sentits (canvi d'usos, ampliació, perllongació), endegament d'equipaments col·lectius molt diversos. Les normes legislatives, és a dir, les mesures de política econòmica generades pel govern de la Generalitat tingueren un caràcter especial, com correspon

a un període de transició en el que el govern tan aviat impulsa coses noves com sancionava o reorientava situacions de fet. El flux i el reflux en la correlació de forces, a més, donà al debat, a les realitzacions i a la legislació un caràcter, en un cert sentit, fluctuant, que complexifica el fil de l'argumentació.

A curt terme, tres tipus de moviments socials incidiren directament sobre l'orientació que calia donar a la política del sòl urbà en un període de transició o, si voleu, en la construcció d'una societat socialista (o d'un vague però pròxim comunisme llibertari).

En primer lloc, la demanda d'espais per a serveis públics i instal·lacions per part del govern i dels partits i sindicats experimenta un salt molt important. Des de la necessitat d'habilitar hospitals de sang, centres mèdics, menjadors col·lectius i escoles per a infants dels primers dies fins a les previsions de serveis i equipaments de més tard, la pressió és sobre el status de les edificacions i del sòl, en els llocs centrals, molt forta. En xifres rodones, "trenta cinc mil cases de Barcelona estaven intervingudes o, temporalment, apropiades" (Tarradellas 1938, 45). El Decret d'Apropiació d'Immòbles (B.O.G., 7. 8.1936) és el primer assaig generalista per a regular aquest tipus nou de demanda de sòl i de construccions.

En segon lloc, existeix un moviment difós dirigit contra el pagament de lloguers elevats per els habitatges, que haurien experimentat un procés inflacionari notable.[&] La pressió vers la baixa o rebaixa de lloguers és un fet dirigit contra les rendes del sòl que és orientat

(&) En aquest sentit, una obra teatral standard del moment presentava a un propietari de pisos de lloguer com a conspirador antirepublicà. Aquesta obra és: 19 de juliol o El Triomf del poble (Millà 1936). Jacint Ros la va fer a mans de l'autor del present treball intuïnt, potser, la seva passió pels propietaris.

mitjançant el Decret rebaixant els lloguers dels immobles de tot el territori de Catalunya, signat el 12 d'agost de 1936. Més tard, es dirà des de posicions socialistes que aquesta rebaixa tenia com a objectiu principal la conservació del règim privat de la propietat urbana.

En tercer lloc, hi ha el moviment desplegat no pels consumidors d'habitatges, sinó pels treballadors d'un sector molt important de la indústria: el ram de la construcció. Els treballadors de la construcció que arrossegaven des de feia anys les conseqüències d'una crisi en el ram que havia provocat un elevat índex d'atur, es trobaven, de la nit al dia davant de la quasi desaparició de la iniciativa privada. Aleshores, per a ells, "la qüestió essencial la constituïa la substitució de la font d'ingressos que representava la iniciativa privada, desapareguda completament, per una altra font d'ingressos que havia de preveure la iniciativa estatal" (Torres Clavé 1936c).

En cap d'aquests tres moviments hi ha explícita la idea de que posar en qüestió el règim de propietat del sòl i pressionar per a modificar-lo introduint-hi formes de propietat col·lectiva equival a modular una nova forma de producció del sistema urbà. L'eliminació de la lògica de la renda del sòl seria a la base d'una assignació dels recursos destinats a la construcció de la ciutat i d'una distribució del be sòl més adequada a les necessitats reals de la població.

Quatre propostes

Aquestes possibilitats no són, pel moment, presentides ni, per tant, previstes. El que sorgeix, en canvi, és una discussió aferrissada entre les formacions polítiques que representen classes, fraccions de

classes o aliances de classes entorn al destí futur de les rendes del sòl. Les argumentacions es basen en diferents concepcions de l'origen d'aquestes rendes, en l'anàlisi de l'estructura de la propietat urbana a Catalunya, i en diferents opcions per al futur de l'economia catalana. Hi ha, a més, les qüestions tàctiques, el problema -que esdevé central- del ritme de la transformació, de la durada i de la profunditat del període de transició. Tot plegat es troba lligat, a més, a les necessitats financeres i materials que imposa la guerra.

De les propostes mantingudes a dintre -i a fora!- del Consell d'Economia que des de molt aviat (Grijalbo 1937, 50) es plantejà la qüestió, les més importants, per raons diverses, foren: les de la CNT -amb dues versions contradictòries: una de la representació de la CNT al Consell d'Economia, l'altra del Sindicat Únic de Professions Liberals, i encara caldria afegir l'actuació de l'Administració Popular Urbana de la CNT-AIT-, les de Esquerra Republicana de Catalunya -sostingudes, fonamentalment, per Josep Tarradellas i, també, per Vicenç Bernades-, els projectes del POUM o inspirats centralment per aquest partit -en els que l'economista Josep Oltra Picó jugarà un paper teòric important- i, per fi, els projectes de la UGT, que Joan Grijalbo exposarà detalladament.

La CNT: sindicalització

La posició de la CNT fou molt condicionada per la seva concepció general sindicalista i pel fet de que, durant les primeres setmanes fou, pel que sembla (per exemple, Brademas 1974), la força política preponderant paradoxalment, a desgrat del seu apoliticisme. La CNT posaria en marxa una organització autònoma destinada a recaptar els lloguers:

la Administració Popular Urbana, un "organismo... que cuidará del cobro de alquileres, práctica de obras, reparaciones y todo cuanto concierne a la conservación de la finca y su higienización" (CNT-AIT, 1937) Segons Oltra Picó, aquest tipus d'organització deslligat de les estructures polític-administratives no era la més desitjable, però "cuando menos procurará trabajo al ramo de Construcción" (Oltra 1937, 61). De fet, la proposta que feu la CNT al Consell d'Economia fou més matisada i, alhora, més unitària. L'article 1 de la proposta feia:

"A partir de la publicación del presente decreto queda municipalizada la propiedad urbana en toda la región autónoma de Cataluña. Se entenderá por riqueza urbana, todos los inmuebles construídos dentro de cada término municipal, así como los solares encuadrados en las zonas de urbanización o que en lo sucesivo se urbanicen"

Font: Oltra 1937, 35

Ara bé, l'article 8 introduïa una vessant fonamental:

"La renta de la propiedad pasará íntegramente al Ramo de la Construcción, para que éste, de acuerdo con las organizaciones sindicales, haga la distribución..."

(id)

Es a dir: la renda del sòl passaria d'ésser percebuda per la burgesia urbana (pel grup dels propietaris urbans) a ésser-ho per un sector de la classe treballadora: els obrers de la indústria de la construcció. La crítica socialista a aquesta proposta fou immediata: "los compañeros de la CNT son, en general, partidarios de una extremada sindicalización de toda la economía, criterio que nosotros no compartimos y menos en lo que se refiere a esta parte de la economía urbana de la que

estamos tratando" (Oltra 1937, 37). Raons? En primer lloc, "el problema de la vivienda afecta a toda la población trabajadora, su administración y control debe de estar a cargo también del conjunto de la población trabajadora. Lo contrario degeneraría en un monopolio de tipo corporativo del que debemos huir" (id). Exemple: el ram de la construcció d'una localitat pot tenir interès en realitzar un conjunt de "vastas urbanizaciones y vastas construcciones" i, pel contrari, el consell municipal pot considerar més convenient "la demolición de los barrios malsanos y dejar el planteamiento y preparación de un vasto plan de urbanizaciones para cuando hayamos acabado la guerra civil" (id, 38). En segon lloc, l'aïllament econòmic de cada sector productiu pot introduir una forma de competència capitalista entre sectors. Així, "esta anomalia ya ha empezado a perfilarse en relación con los obreros que trabajan en ciertos servicios públicos, como tranvías, electricidad, gas y agua, que poseen ingresos seguros y fijos, y los trabajadores del textil y de la construcción, por ejemplo, que sufren una acentuada crisis" (id). Per a Oltra Picó, "esta confusión proviene de no querer aceptar un període de transición más o menos largo... (amb) un Estado obrero potente, centralizado...".

La proposta de la CNT al Consell d'Economia contenia altres aspectes interessants.

A l'article 5, en concret, hi ha continguda una normativa específica sobre l'habitatge. Per una banda, hi ha una idea davant del problema de l'habitatge de condicions d'habitabilitat negatives:

"... los inquilinos de viviendas insalubres serán trasladados a viviendas libres que reúnan condiciones de habitabilidad e higiene, hasta tanto no se haya procedido al derribo y nueva

construcción de las insalubres"

Font: Oltra 1937, 36

Per una altra banda, hom defineix -simplísticament, però- una determinada forma de creixement urbà que, als anys 70, serà molt difosa entre els ambients d'esquerra a Itàlia.

"Todos los solares existentes en la Zona Urbana han de ser edificados antes del ensanchamiento de la población"

Font: id

Destrucció de barris malsans, ocupació d'"habitatges lliures", preferència pel creixement continu enfront a la dispersió especulativa de l'habitat, aquestes serien propostes gens anacròniques en un debat actual.

Al marge de la proposta que feu la CNT al Consell d'Economia de Catalunya, el Sindicat Únic de Professions Lliberals (Secció de tècnics administratius de la propietat urbana) de la CNT realitzà una proposta independent. En aquesta proposta s'argumentava en contra de la municipalització i en favor de la sindicalització de la propietat urbana, la qual evitaria el perill del burocratisme en la gestió, tot introduint una majoria de tècnics en la direcció dels sindicats[&]. En el moment de les indemnitzacions als antics propietaris -autèntica pedra de toc de de les successives propostes- els tècnics de la propietat urbana fan una proposta clarament favorable per als (antics) propietaris. Tot criticant l'emissió de cèdules immobiliàries, car són "un papel nulo

(&) Així s'arriba a afirmacions com les que segueixen: "proponemos que el Comité de orientación esté integrado única y exclusivamente por elementos técnicos afectos a las organizaciones (sindicales); de dicho Comité formaran parte ingenieros, arquitectos, maestros de obras, representación obrera y técnicos de la Propiedad Urbana" (Oltra 1937,40).

que despoja al actual propietario de todo medio de vida, reduciéndolo a un estado parasitario..." (Sindicat Únic... 1937), es proposa una renda mensual (màxima) de 1.500 pts. per als antics propietaris ("que es el sueldo máximo que se establece para los técnicos"), que és una renda sense dubte grossa, si es compara, per exemple, amb una proposta com la de l'ajuntament de Badalona on es parla de lliurar als propietaris sense feina el sou mig d'un obrer que s'estipula en 450 pts. mensuals (Oltra 1937, 48) o amb el text del Decret finalment aprovat que determina unes quantitats mensuals que oscil·len entre 200 pts. (poblacions de menys de 5.000 habitants) i 600 (poblacions de més de 15.000 habitants, excepte Barcelona on s'arribaria a un màxim de 800 pts.) (Conselleria d'Economia 1937, 11).

La crítica socialista fou particularment dura amb aquesta proposta de sindicalització de la propietat urbana, per dues raons: per la defensa encoberta dels propietaris que significa el refús de les cèdules immobiliàries i la demanda de la quantitat de 1.500 pts. mensuals com a renda vitalícia i, en segon lloc, pel paper atribuït a uns tècnics del Sindicat Únic de Professions Lliberals, "todos ellos o en su inmensa mayoría ingresados después del 19 de Julio en el Sindicato" (Oltra 1937, 46). De fet, però, aquesta proposta "no puede tomarse en serio" (id) car prové d'una secció de la CNT que "está formada por los antiguos procuradores de fincas, agentes, corredores y demás personal que vivía incrustado en la propiedad urbana" (id). En el mateix sentit, és possible comprovar -a l'A.H.U.A.D.- com els arquitectes que ingressaren a partir de la creació del S.A.C.[&], a la CNT foren els més dretans i, fins i tot, els més públicament reaccionaris.

(&) Sindicat d'Arquitectes de Catalunya, fusió de l'Associació d'arquitectes de Catalunya i del Col·legi oficial d'arquitectes de Barcelona.

E.R.C.: del Comissariat de l'Estatge a la C.M.A.C.P.U.

La posició de l'Esquerra Republicana -partit de govern, en coalicions diverses, durant tot el període 1936-39, cal no oblidar-ho, fou, en el terreny que ens ocupa, enormement ambigua. El propi conseller Tarradellas ho diria en fer-ne un balanç: "no em vaig proposar (...) de precisar (...) si la propietat hauria d'ordenar-se amb majors o menors limitacions, o en determinat sentit" (Tarradellas 1938, 43). I, així, "em vaig limitar (...) a prendre mesures, totes elles -ho reconec- de caràcter interí..." (id).

Indefinició teòrica i provisionalitat en el pla legislatiu heus ací dues limitacions apriorístiques greus en la posició de l'Esquerra. La primera mesura presa fou el "Decret rebaixant els lloguers dels immobles en tot el territori de Catalunya" de 12 d'agost de 1936. Aquest Decret -promulgat al marge del Consell d'Economia que tot just en aquell moment iniciava la seva actuació (Grijalbo 1937, 154)- responia a un dels tres moviments socials dels que hem parlat: al moviment dels consumidors (llogaters) per a obtenir millors condicions -si més no, de preu- en el producte consumit: l'habitatge. La rebaixa acordada -un 50% per als lloguers inferiors a 201 pts. un 25% per als lloguers situats entre 201 i 301 pts- fou important, "potser excessiva" escriurà Tarradellas, "per no ésser del tot necessària i, àdhuc, per notoriament antieconòmica" (Tarradellas 1938, 43). En efecte, a desgrat de que s'establia una taxa especial per als propietaris d'estatges de lloguers elevats i, per tant, no rebaixats, destinada a formar un fons per "afavorir la construcció de vivendes barates per a ús exclusiu dels obrers", segons l'exposició de motius del Decret, la rebaixa de lloguers significà la reducció d'una de les principals fonts

de financiació de l'economia urbana. Això portaria al que Grijalbo no dubtaria en anomenar "desgavells" (Grijalbo 1937, 163) i que Oltra Picó qualificaria, sense embuts, de lleugeresa: "el Decreto del 12 de Agosto sobre la rebaja de alquileres fue una ligereza" (Oltra 1937, 59).

Si la primera mesura de l'Esquerra fou la rebaixa de lloguers, -favorable als consumidors, perillosa per al sistema productiu-, el pas següent estigué, en canvi, més deslligat dels moviments socials. El 18 de setembre del 1936, quan els partits i sindicats obrers encara no havien entrat al govern de la Generalitat, la mateixa conselleria que havia decretat la rebaixa de lloguers i, al marge, també del Consell d'Economia que ja aleshores tenia una proposta elaborada, promulgava el "Decret creant a Catalunya el Comissariat de l'Estatge". Les funcions d'aquest Comissariat havien d'ésser, segons el Decret, d'una trascendència considerable. Es tractava de capgirar tota la política econòmica seguida fins aleshores pels propietaris, car, segons es deia a l'exposició de motius: "els fets han demostrat que la construcció privada amb finalitat lucrativa realitzada per una classe determinada no ha servit -deixant de banda l'aspecte explotador- per a satisfer necessitats normals de la població treballadora".

Fins a aquell moment la política a seguir en el camp de la "construcció privada" eren les Cambres de la Propietat Urbana. Ara bé, "aquests organismes s'ocupaven exclusivament de la defensa del principi i dels drets de la propietat, especialment davant el Fisc" (id). El decret del 12 d'agost del 1936 dissolgué, donat el seu caràcter de "patronal" i la seva incapacitat per a satisfer la demanda d'habitatges. El Comissariat de l'Estatge, que, en certa forma, havia d'ocupar el lloc de les cambres, tenia, segons l'article 3 del Decret de 18 de setembre, els

següents objectius:

- "a) Preparar la labor legislativa que estructurí la nova política social immobiliària.
- b) Assessorar, com a organisme consultiu, el govern de la Generalitat, respecte a les qüestions que li són pròpies.
- c) Resoldre, amb plena jurisdicció, els conflictes que es plantegin entre llogaters i llogadors...
- d) Regular el règim econòmic del Comissariat, determinant les fonts d'ingressos i llur repartiment
- e) Administrar, directament o per delegació, els bens immobles urbans..."

"Preparar", "assessorar", "administrar", les funcions del Comissariat eren allora àmplies, complexes i de definició difícil. En el propi decret s'establí una organització addient composta d'una secretaria general, dues seccions i dues organitzacions tècnico-administratives.

Amb la creació del Comissariat, l'Esquerra es proposava la realització d'una sèrie de funcions sense pronunciar-se sobre dues qüestions estratègiques: la propietat del sòl urbà i la creació d'una Caixa Immobiliària com la que proposava el Consell d'Economia de Catalunya.

A curt terme, però, el més greu fou que "les Sindicals que es disposaven a intervenir activament en l'estructuració econòmica del país, cregueren veure un escamoteig en sortir el Decret sense llur conformitat" (Grijalbo 1937, 176-177). A més, "tot seguit, el recel augmentà en córrer la veu que al que venia a fer el Comissariat no era res més que continuar l'obra de l'antiga Cambra de la Propietat, d'on procedien arxius i personal" (177). El conseller Tarradellas explicaria aquests fets així: "la important funció que li havia estat otorgada a aquest

Comissariat es veia en gran manera afeblida per la intervenció d'altres entitats que, exercint unes funcions que no eren de llur incumbència i emprant procediments diversos, tendien algunes vegades a l'apropiació dels bens immobles que el Poder Públic havia de mantenir sota la seva tutela" (Tarradellas 1938, 43-44).

Per a l'Esquerra, el procés d'"apropiació dels bens immobles" per part d'"altres entitats" fou un procés que calia, d'alguna manera, tallar, "tallar d'una manera ràpida, enèrgica i radical" (id, 42). Així, si per una banda s'havia manifestat sensible al moviment dels llogaters que demanaven rebaixa de lloguers i assajava la creació d'un Comissariat de l'Estatge, per l'altra banda, no havia capít el moviment de creixement del centre urbà i les necessitats d'espai de la nova estructura político-administrativa.

Tot amb tot, no és fins al "Pla per a unificar la política financera de Catalunya" o Pla de S'Agaró, de gener del 1937, on hom pot trobar un conjunt articulat de mesures de política urbana inspirades fonamentalment per l'Esquerra Republicana. La coherència del Pla no exclou que l'ambigüitat en fos el tret dominant: "en el Pla de S'Agaró em vaig limitar a articular un règim d'interinitat que permetés... per a més endavant, el seu endegament definitiu" (Tarradellas 1938, 44). Com es manifestà aquesta interinitat? Amb la pluralitat -i diversitat- d'ordres i decrets que, dins del Pla, inserien, d'alguna manera, en la qüestió del sòl. El decret núm. 48 és el que, en aquell moment, fou el més debatut car és el decret que conté el feix de disposicions més important. El nom del decret és prou entenedor: és el "Decret que suspen de moment el pagament de lloguers, nomena una Comissió per a l'estudi del règim immobiliari i que suspen, mentrestant, el funcionament

del Comissariat de l'Estatge". Però cal tenir en compte altres normes: les n.ºs. 6 ("Decret que es refereix a la coordinació d'esforços econòmics per a combatre l'atur forçós en relació als Municipis"), 10 ("Decret de creació de la Comissió de Responsabilitats" que substitueix al Comitè d'Apropiacions creat el 5 d'agost), 11 ("Decret que aprova el Reglament de la Comissió de Responsabilitats"), 12 ("Ordre que dicta normes per a la destinació dels immobles apropiats"), 13 ("Decret de creació de la Caixa de Reparacions i Auxilis"), 14 ("Decret pel qual és aprovat el Reglament de la Caixa de Reparacions i Auxilis"), 21 ("Decret pel qual és creada la Comissaria de la Generalitat al Banc Hipotecari d'Espanya"), 22 ("Decret pel qual és creada la Delegació de la Generalitat en el Banc de la Propietat") (Font: Comissariat de Propaganda 1937).

Segons un text annex comunicat pel Departament de Finances, "la suspensió del cobrament de lloguers no perjudica en res els obrers de cap ram, perquè el problema dels jornals els ha resolt la Generalitat sempre que s'ha plantejat per mitjà dels seus organismes financers" (Comissariat ... 20). Aquesta opinió no seria, és clar, unànim: segons homes com Oltra Picó: "este decreto (núm. 48) tiene un sentido puramente negativo. Va dirigido exclusivamente contra esta citada Administración Popular Urbana de la CNT, con lo cual tampoco podemos estar conformes porque la administración de las fincas urbanas debe ir a cargo de un organismo que totalice los intereses urbanos de la clase trabajadora y este organismo debe ser el municipio" (Oltra 1937, 61). Per a Joan Grijalbo el fet és cada cop més greu perquè "una altra Conselleria, aquesta vegada la de Finances, decreta sense tenir en compte per a res el que està madurant-se (al Consell d'Economia) amb l'ajut

i col.laboració de totes les forces antifeixistes..." (Grijalbo 1937, 197).

En definitiva, la Conselleria de Finances, regida pels homes d'Esquerra Republicana hauria, per un costat, desballestat l'intent de resoldre la qüestió del cobrament dels lloguers al marge de la Generalitat, tot assajant de reforçar "les funcions estatals de la Generalitat de Catalunya" (Comissariat ... 9) i, per fi, anomenant a una Comissió d'estudi acceptava, a l'article 3er., la possibilitat de municipalitzar la propietat urbana. Ara bé, com remarca Grijalbo, la Comissió estava formada per 40 components (representant a les Conselleries de Finances, Justícia, Economia i Agricultura i als ajuntaments catalans) de forma que "sembla que ha d'ésser d'extrema dificultat que arribi a un acord en breu espai de temps" (Grijalbo 1937, 205). Sobretot si hom té en compte que els partits i els sindicats obrers no estaven representats directament a aquesta Comissió d'estudi.

Aquesta anomalia que s'arrossegava des de finals de juliol no seria resolta fins a l'1 de febrer de 1937. Aquesta data fou la de la promulgació del "Decret nomenant una comissió (Comissió Mixta de Control i Administració de la Propietat Urbana) amb facultat per a llogar, desllogar i reparar immobles "signat pel Conseller primer i de Finances, Josep Tarradellas. La C.M.A.C.P.U. estaria formada per 9 membres: 3 de la Conselleria de Finances, 3 de la CNT i 3 de la UGT. Segons Grijalbo, "la composició per terceres parts que marca el Decret sembla seguir les petjades del projecte de municipalització (del Consell d'Economia) tot i aquest Decret i els anteriors aparentin no acusar l'existència del projecte de Decret esmentat" (Grijalbo 1937, 208).

La trajectòria vacil.lant de l'Esquerra es manifestaria de nou quan,

el 19 de febrer, Tarradellas promulgava un "Decret ampliant la comissió dictaminadora a que es refereix el decret del 9 de gener", és a dir, la comissió dels 40 creada en el decret núm. 48 del Pla de S'Agaró.

En aquell moment, segons Grijalbo, havia arribat l'hora d'"aclarir el dilema que amb més força cada vegada es plantejava: deslleialtat o ineptitud" (Grijalbo 1937, 211). Amb tot, la C.M.A.C.P.U. creada per la Conselleria de Finances realitzaria una tasca considerable, donats, sobretot, els condicionaments de tot tipus dins dels que hauria d'actuar: Tarradellas (1938), però, també el delegat de la CNT a la Comissió, Zapata (s.a.) en són testimoni.

Aquesta Comissió seria, a la pràctica, la que havia de dirigir el conjunt de processos iniciats pel Decret de Municipalització de la Propietat Urbana. Però aquesta és una qüestió que serà analitzada més endavant reseguint les actes i altres documents de la Comissió. El que cal ara és remarcar que pel març del 1938, la C.M.A.C.P.U. seria dissolta per decisió de la Conselleria de Finances i el seu lloc seria ocupat pel Servei d'administració de la propietat urbana (S.A.P.U.).

La finalitat d'aquesta nova modificació de la posició de l'Esquerra en relació a la qüestió del sòl fou explicitada així per Tarradellas: "finalment, i proseguint el camí emprès d'unificació i de concentració en la nostra mà de tots els resorts, darrerament, i per tal de donar major eficàcia a aquests serveis, vaig decidir disoldre la Comissió Mixta, i he creat dins el Departament de Finances, un organisme que haurà d'encarregar-se de tot el que fa referència a la propietat immobiliària del Municipi de Barcelona. Jo crec que amb aquesta coordinació, i amb una direcció única, els serveis de recaptació aniran en augment

i que bé podrem aconseguir aquella normalització que a alguns els podrà semblar impossible..." (Tarradellas 1938, 46). D'aquí, i del testimoni de Zapata (s.a.), és fàcil deduir que la "direcció única" significà la desaparició dels representants dels dos sindicats, CNT i UGT, de la Comissió que deixava així d'ésser "mixta". El S.A.P.U. seria una secció del Departament de Finances. Les "funcions estatals de la Generalitat de Catalunya" estarien, un cop més, en el primer pla.

"Los camaradas del POUM deben ser en esto radicales e intransigentes!".

La proposta del Partit obrer d'unificació marxista sobre la qüestió de la propietat urbana sorgí com a vot particular al projecte presentat per la Vocalia de la Construcció del Consell d'Economia de Catalunya. Josep Oltra Picó, que, abans del 19 de juliol, havia ironitzat sobre els "pobres propietaris" (Oltra 1935) seria el portantveu del POUM en aquest camp. Però els regidors d'aquest partit en alguns municipis catalans i valencians ferien, també, propostes diferenciades, encara que amb punts comuns.

La proposta del POUM es fonamentava -com la de la UGT, d'altra banda- en una anàlisi teòrica prèvia, que seria, a més, publicada també en forma de llibre. L'anàlisi del POUM, però, no partia de les relacions sistema econòmic-sistema urbà com en el text de Grijalbo -Fàbregas, ni es centrava en el cicle de producció del sector de la construcció. L'anàlisi partia del concepte de propietat, definida proudhoniantment (Oltra 1937, 6). L'originalitat de l'anàlisi provenia de la introducció d'uns elements nous com hipoteques (el "Banco Hipotecario de España (...) era un verdadero monopolio con ganancias verdaderamente extraordinarias, solamente comparables a las que realizaba el Banco de España" (id, 11), censos, pensions, contribucions. I si bé es deia que "en general, la propiedad urbana que proporcionaba renta estaba en manos de la grande y de la pequeña burguesía" (9), es considerava que existia sòl urbà i construccions propietat de les caixes d'estalvis que feien que calgués assenyalar que "hay intereses en relación con la propiedad urbana que afectan a una considerable masa de trabajadores y que deben ser respetados" (13-14). Una pista sobre quina era la importància numèrica d'aquesta massa era el nombre total d'imponents de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat el 30 de novembre de

1936: 264.369, dels quals el 67,6% tenien dipòsits de menys de 500 pessetes. Tot amb tot, les solucions de la política urbana de la socialdemocràcia alemanya i del austromarxisme eren explícitament (18) rebutjades pel POUM que es proposava una solució radical, intransigent. Quina era aquesta solució? Una lectura del projecte de decret de municipalització -en 27 articles[&]- de gener de 1937 respon, plenament, a la qüestió. En primer lloc, es proposa la municipalització de la propietat urbana. Municipalitzar -com proposa la UGT per mitjà del Vocal de Construcció- i no nacionalitzar, és a dir, posar la propietat a mans de la Generalitat.

En els articles 2 i 3 del projecte es classifica la propietat urbana en 2 grans grups: la propietat destinada a usos productius o de serveis i la destinada a habitatge. Aquest segon grup és dividit en 6 subgrups: a) finques utilitàries (les utilitzades per llurs propietaris), b) finques rendables (que produeixen renda a llurs propietaris), c) utilitàries-rendables (aquelles finques que, pel sistema del rellogat proporcionen una renda als propietaris que en són, alhora, usuaris), d) socials (que són les ocupades per Col·lectivitats polítiques, culturals i/o sindicals de la classe treballadora), e) oficials (destinades a serveis del sector públic local, regional o central) i f) mixtes (que presenten, alhora, característiques dels grups anteriors).

Aquesta classificació és clau car permetrà afinar considerablement a l'hora d'establir els diferents drets d'ocupació que han de substituir

(&) Segons la versió inclosa a La Batalla (1937), car, al recull d'Oltra (1937), els articles són 26: l'article 21 numera, també, per error tipogràfic al 22.

els antics lloguers. Per a la gestió del sòl, el projecte del POUM -tal com ho fa el de la UGT- estableix una Caixa Immobiliària regida per representants de l'ajuntament, de la CNT i de la UGT, composta per una Secció administrativa i una Secció tècnica. Si la Secció tècnica tindrà funcions de construcció (conservació, sanejament, adaptació, renovació) d'edificacions, les funcions de la Secció administrativa giraran entorn a la incautació, classificació i valoració del sòl, primer, i a la liquidació dels drets d'ocupació, tot seguit. Què són els drets d'ocupació? Són el nou concepte del lloguer que es fixa a partir de quatre elements: de la suma de quatre taxes (taxa de situació, taxa d'edificació, taxa de salari, taxa d'assegurança). La taxa de situació, que es fixarà per m². ocupat, estarà en funció de la zona en la que estigui localitzada la finca i de l'alçada de l'habitatge. Transitòriament serà útil la classificació fiscal de carrers de la., 2a., 3a... categoria. Aquesta taxa, doncs, correspon a un cert tipus de renda diferencial, però aquest concepte no és al·ludit en el text d'Oltra (i sí, en canvi, en el de Grijalbo). La taxa d'edificació es deduirà del 3% del valor de cada finca en proporció de la superfície ocupada segons la fórmula:

$$Te = \frac{V \times 3 \times So}{100 \times St}$$

a on: Te= Taxa d'edificació
 V = Valor de la finca
 So= Superfície ocupada
 St= Superfície total

Font: Oltra 1937, 23

El destí d'ambdues taxes serà diferent: la massa monetària recollida per la taxa de situació -taxa que podrà ésser artificialment variada anyalment- serà destinada a obres d'infraestructures generals (de sistemes) i a pagar impostos creats per la Generalitat. En canvi, la taxa d'edificació serà constant, mentre no varii So i serà dedicada per la Caixa Immobiliària a la financiació de la construcció. La taxa d'edificació deurà ésser pagada fonamentalment per les finques rendables i per les utilitàries-rendables. És a dir: les finques utilitàries no pagarien, segons el projecte, taxa d'edificació, car es suposa que moltes "por su valor escaso y pertenecer a trabajadores que han podido adquirirlas durante largos años de ahorro, deben eximirse del pago de determinadas tasas" (Oltra 1937, 27).

La taxa de salari s'aplicarà a partir d'un límit mínim sobre el total de salaris ingressats pels treballadors que comparteixen un mateix habitatge. S'establiria una taxa progressiva en relació al salari. El destí d'aquesta taxa fora alimentar una Caixa d'assistència social anexas a la Caixa Immobiliària destinada a la subsistència dels antics propietaris incapacitats per al treball productiu.

La taxa d'assegurança ha de substituir tot el sistema d'assegurances contra incendis, explosions, etc. existents. Seria l'única taxa pagada en concepte de dret d'ocupació per les finques dels subgrups d) i e) de la classificació establerta inicialment. En el projecte es preveu la creació a mig terme d'una Caixa de Compensació de les Assegurances de finques urbanes de Catalunya a la que es destinarien els ingressos obtinguts per la taxa d'assegurança i que estaria adscrita a la Federació de Municipis de Catalunya (Oltra 1937, 28).

Per sota del radicalime verbal amb el que fou presentat, aquest projec-

te és un treball que copsa la complexitat del problema del sòl urbà. L'alternativa que proposa inclou, dins d'un marc general (municipis, federació de municipis) prou adaptable, elements suficientment capaços d'ésser matitzats. Gairebé caldria parlar de proposta flexible i oberta: els diferents tipus de taxes que componen els drets d'ocupació són susceptibles d'usos diversos i alternatives que queden ben lluny de l'elementaritat de les propostes dels sindicalistes apolítics.

A banda del projecte presentat al Consell d'Economia, el POUM va animar els debats entorn a la municipalització d'alguns consells municipals. Possiblement, el cas de Badalona sigui el més important, encara que és exagerat parlar de "Municipal Socialism in Badalona" (The Spanish Revolution 1936). En qualsevol cas, el 13 de novembre de 1936 fou aprovat pel ple de l'ajuntament de Badalona un decret que en el seu article 1 declarava de propietat municipal, tots els immobles, solars i terrenys urbans de la ciutat. En altres articles s'establí l'úsdefruit dels fins aleshores propietaris d'un sol habitatge, es preveia l'assignació d'una renda equivalent al salari mig d'un obrer als propietaris sense cap altra renda que la del sòl, s'augmentaven els lloguers vigents un 25% en concepte d'impost de guerra i es definien els lloguers a pagar per als estatges no dedicats a habitació. La gestió era encomenada a la Conselleria de l'Habitatge que, a tots els efectes, dividiria el terme municipal de Badalona en 8 zones o districtes. Ara bé, les noves construccions serien proposades per una ponència formada pels consellers de l'habitatge, de serveis públics i d'assistència social. Les obres serien realitzades pel Sindicat de la Construcció i els treballadors d'oficina de la Conselleria de l'Habi-

tatge provindrien del Sindicat Mercantil (CNT) o del C.A.D.C.I. (UGT) (Font: Oltra 1937, 48-50).

El POUM presentà també les bases per a la municipalització en un nucli agrícola: el Pont de l'Armentera (Alt Camp). En el decret aprovat el 15 de desembre de 1936 es classificava la propietat urbana segons els usos en: a) habitació, b) magatzem, despatx, fàbrica, c) solar, cort. La propietat inclosa als usos b) i c) passava íntegrament a la comunitat municipal. Per a a), en canvi, s'establí una certa casuística que comprenia propietaris, usuaris, usufructuaris i veïns, forasters. (Oltra 1937, 53-55).

El POUM, amb arrels, també, al País Valencià, fou el promotor d'una proposta de municipalització de l'estatge per a Castelló de la Plana que seria presentada l'11 de desembre de 1936. L'interès d'aquesta proposta -no: acord, com a Badalona o a Pont de l'Armentera- rau en la seva exposició de motius. En primer lloc s'assenyala la necessitat d'utilitzar el marc legal existent i, en concret, els articles 133 i 134 de la Llei municipal que preveuen la possibilitat de que sigui municipalitzat el servei de l'estatge. En segon lloc es donen cinc arguments a favor de la municipalització: Un) És un benefici econòmic per a la comunitat, Dos) És la forma de satisfer la diversitat de necessitats d'estatge dels habitants de la ciutat, Tres) S'obre la possibilitat d'una regulació "equitativa" dels lloguers, Quatre) Serà un factor -decisiu- per a resoldre la crisi del sector de la construcció, i l'atur que implica, crisi que és provocada pels "propietarios-capitalistas... con sus absurdos temores y criminal retraimiento", Cinc) Permet a l'ajuntament la realització dels seus plans d'higienització de l'es-

tatge i d'"ornato público" (Font: Oltra 1937, 51-52). Aquests cinc arguments sintetitzen amb senzillesa tota la diversitat del(s) debat(s) entorn a la gestió del sòl i de l'estatge: si bé l'accent és posat en el quart (la sortida a la crisi de la construcció), es parla, també, de les necessitats d'estatge i d'higienització i "ornato público", és a dir: urbanització, quelcom fonamental.

El projecte de la UGT: la base del Decret.

Fins a l'estiu del 36 parlar de sindicat obrer, a Catalunya (i, també, al País Valencià) era parlar de la Confederació Nacional del Treball i parlar de sindicalistes (i de llurs formulacions) era parlar de Salvador Seguí, Angel Pestaña, Joan Peiró, Joan Garcia Oliver, Buenaventura Durruti. Així, quan ens ha calgut analitzar la posició dels treballadors urbans en front a la crisi de l'habitatge dels anys 1917-23, l'anàlisi dels textos aplegats de Salvador Seguí ha estat bàsica. Els socialistes només ha estat possible trobar-los a una conferència governamental celebrada a Madrid (cf.: Crisi de l'habitatge i política urbana).

Els fets del 19 de juliol serien el detonant d'un procés en gestació destinat a tenir èxit: el de la reunificació dels corrents socialistes que s'havien definitivament separat en iniciar-se la dècada dels anys 20^g. De fet, les tesis de 1935 (U.S.C.-P.C.P. 1935) que analitzem a un

(&) Tal com ha estat escrit recentment des d'un òrgan del PSUC, "Cal fer atenció al fet que la formació del nostre partit (el PSUC) va constituir la primera experiència arreu del món en el sentit de superar la històrica escissió del moviment socialista internacional de l'any 1918. És una experiència sobre la qual els partits socialistes i comunistes que avui es plantegen la unitat política hauran de reflexionar seriosament" (Broç 1976, 14).

altre lloc (Artal 1976) demostraven plenament la maduresa del procés. L'èxit del PSUC, però, encara no ha estat estudiat: "algun dia -s'acaba d'escriure- els historiadors explicaran el fenomen fabulós del creixement d'un partit que al cap de nou mesos d'ésser fundat tenia centenars de milers d'adherents" (Cirici 1976, 62). En qualsevol cas, l'èxit del PSUC fou paral·lel a l'èxit de la UGT de Catalunya (I es fa difícil, en l'estat actual de les investigacions, saber a qui -partit o sindicat- correspon en una major proporció l'èxit, car el sindicat, "la UGT era el lloc civilitzat on hi havia els estudiants, els mestres, els escriptors, els artistes, els professionals..." (Cirici 1976, 133)).

Fou el projecte de municipalització de la propietat urbana de la UGT de Catalunya el que seria finalment adoptat pel govern de la Generalitat. Això significa que fou la UGT -i el PSUC- la força que de juliol del 36 a juny del 37 passaria del no-res a l'hegemonia política i cultural. El pes fonamental en l'elaboració d'una política de sòl, de la "nova economia urbana", que Sert va definir (1937), fou suportat pel Departament de Construcció del Consell d'Economia dirigit per Joan Grijalbo. Ara bé, dins de la UGT, gent i grups ben variats contribuïren al debat. Si homes com Josep Torres Clavé i Francesc Fàbregas partien, sobretot, de l'anàlisi dels problemes de l'ordenació de l'espai en la societat industrial, els treballadors del sindicat de la construcció es centraven en la qüestió de l'atur (González 1936, 4-5), i els del sector financer introduïen noves precisions, nous matisos. En efecte, seria al portantveu dels treballadors de banca i borsa de la UGT on hom podia llegir que "al nostre entendre, municipalització no vol pas dir que el municipi substitueixi el propietari en el dret de propietat, sinó que equival a convertir l'estatge en un servei municipal" (Trebó

1937, 15). El 'nou concepte de l'estatge' de que parlava Torres Clavé (1937) era, deixant a banda l'adopció d'un model concret com el de la Casa-Bloc, convertir l'estatge en servei municipal. De fet, aquest pas conceptual tan simple, aparentment, no seria acceptat plenament fins als darrers anys (vegeu: Casa: vertenza di massa (Achilli 1972) i Lo spreco edilizio (F. Indovina 1972)).

Durant un lapse de temps relativament llarg (agost 1936-febrer 1937) i pel que fa a la qüestió del sòl urbà, el govern de la Generalitat ignorà el Consell d'Economia i, per tant, les propostes de Joan Grijalbo. Això és el que es despren del testimoni de tots els protagonistes (Grijalbo 1937, Oltra 1937, Tarradellas 1938). Durant aquest temps el Consell, a partir de les propostes del Departament de Construcció, elaborà dos projectes de decret per a una correcta gestió del sòl urbà en un període de transició. El primer projecte és -dins del mes de setembre- d'una data anterior a la creació del Comissariat de l'Estatge proposada per la Conselleria de Justícia a mans d'ERC. En aquest primer projecte es creava la Caixa Immobiliària, adscrita a la Conselleria d'Economia, que tenia com a funcions més importants "l'administració de la propietat urbana i la realització d'operacions de crèdit" (article 2) i, en concret es deia que "els seus serveis (de la Caixa) tindran caràcter obligatori i, per tant, no està autoritzat per a cobrar lloguers ningú que no ho sigui prèviament per la Caixa Immobiliària" (article 3). Es preveia dedicar entre un 25 i un 50% dels ingressos obtinguts en concepte de lloguer a la financiació del sector de la construcció. La creació d'una caixa d'aquest tipus era un pas endavant en relació a les propostes inicials d'expropiació de cases amortitzades (Treball 1936a, 1936b). En comptes d'un Comissariat de l'Es-

tatge sense recursos com el que crearia l'Esquerra, la Caixa Immobiliària hauria significat un pas decisiu en el camí de la municipalització. La no presa en consideració d'aquest projecte de la UGT obrí el pas a actuacions tan confoses com les de l'Administració Popular Urbana (Font: Grijalbo 1937, 160-162).

El segon projecte de decret elaborat pel Departament de Construcció del Consell d'Economia és anterior al Pla Tarradellas. Amb variacions poc importants, aquest projecte serà el que esdevindrà Decret de municipalització sis mesos més tard. Quins són els trets fonamentals d'aquest segon pas donat per la UGT i aprovat pel Consell d'Economia? En primer lloc, es proposava el traspàs de la riquesa urbana de mans dels propietaris a mans dels municipis. La territorialitat del sòl urbà aniria parella a la dimensió territorial de cada terme municipal de l'antic Principat de Catalunya. L'única excepció foren les finques usades per llurs propietaris o aquelles que originessin menys de 50 pts. mensuals de renda. (Al Decret aprovat l'11 de juny, aquesta quantitat seria ponderada en funció del tamany de la població: fins a 25 pts. als municipis de menys de 15.000 hab., fins a 50 pts. a la resta excepte Barcelona, fins a 100 pts. a Barcelona. Font: Conselleria d'Economia 1937 c).

Així, front a la proposta de sindicalització de la CNT i front a la no-solució d'ERC, la UGT proposava municipalitzar (El POUM feria la mateixa proposta, pràcticament, al mateix temps).

En segon lloc, la gestió del sòl de cada municipi era encomanada a una agència municipal autònoma denominada Caixa Immobiliària. (Aquesta agència ja havia estat proposada per la UGT a començaments de setembre

de 1936. El POUM utilitzaria la idea i el nom concret -Caixa Immobiliària- en el seu projecte). El Consell directiu de les Caixes estaria format per dos tipus de membres: representants del consell municipal, en nombre d'un terç dels membres del Consell i representants de les dues sindicals, en nombre de dos terços del total.

Pel que fa a la compensació de la propietat particular, les Caixes Immobiliàries amortitzaran l'antiga propietat. Com i, sobretot, quan? Aquestes són, a l'època, les (aparentment) veritables pedres de toc de qualsevol projecte per a capgirar la propietat del sòl. La UGT proposà que les Caixes emetessin Cèdules Immobiliàries "nominatives, inembargables i intrasferibles", destinades als propietaris no declarats facciosos, pel valor -amb deduccions- de les finques. Les deduccions foren: un 5% destinat a millorar les condicions d'habitabilitat i/o de funcionament industrial o social, una quantitat destinada a l'impost general de guerra i, ben entès, el valor de les hipoteques que gravin la propietat. La possessió d'aquestes Cèdules donaria uns drets: el 2% anual durant 50 anys, segons el projecte (Oltra 1937, 30), el 4% durant 25 anys, segons el Decret aprovat finalment. En cap cas, la percepció de les quotes d'amortització podria excedir les 1.000 pts/mes. (En el Decret, aquesta quantitat és ponderada: 200 pts. a les poblacions de menys de 5.000 habitants, 400 pts. a les poblacions de 5.000 a 15.000 habitants, 600, a les de més de 15.000 excepte Barcelona, 800 a Barcelona).

En quart lloc, el projecte de la UGT s'encarava amb els problemes econòmics de l'ocupació (de l'ús) de finques. Per un costat, es fixaven -entre la Caixa i l'ocupant- uns contractes d'ocupació en els que s'estipulaven les condicions i drets d'ocupació, que substituïen l'antic

lloguer. Per altre, es fixava l'orientació a seguir per les inversions a realitzar amb els ingressos procedents dels drets d'ocupació. Un petit percentatge d'aquests ingressos era destinat a nodrir un nou i unitari impost de la construcció, dit Impost de l'Estatge en el Decret finalment aprovat l'11 de juny. Ara bé, si en aquest punt les diferències de fons entre el projecte i el Decret són mínimes, les diferències del detall de l'articulació són molt nombroses. La claredat del Decret, en aquest punt, és molt superior a la del projecte i, per tant, té més sentit estudiar, directament, el Decret.

Les crítiques concretes al projecte de la UGT foren escasses. De fet, es referiren a un sol punt: la compensació a l'antiga propietat. I foren, en aquest punt, de dos tipus: formals i de fons. A Oltra Picó no li va plaure la fórmula de les Cèdules immobiliàries. Si "en verdad no es exagerado el tipo de amortización propuesto", en canvi "es la fórmula misma la que no podemos aceptar..." (Oltra 1937, 33). L'Esquerra, en canvi, critica una qüestió de fons: la no presa en consideració del fenomen inflacionista que podia reduir les quotes d'amortització de 1.000 pts/mes. Així, Vicenç Bernades formularia el vot particular d'ERC al Consell d'Economia en el que s'expressava que la quantitat estaria lligada a l'índex oficial del cost de la vida. Segons l'Oltra i en ple procés d'intencions, "el compañero Grijalbo quería engañar al ciudadano Bernades" (id). Folklore gauchista a banda, el projecte de la UGT fou el que sintetitzava millor la resposta a un conjunt de demandes noves, lligades a la construcció d'una nova societat.

El "Decret de l'11 de juny del 1937"

El Decret de municipalització de la propietat urbana que seria aprovat, per fi, fou una adaptació del projecte presentat per la UGT. La importància formal acordada al decret i la complexitat dels camps sobre els que incidia es podria deduir del fet de que aparegués com a decret conjunt de la presidència del govern (Ll. Companys) i de les conselleries d'economia (V. Mas), finances (C. Martí i Feced) i justícia (R. Vidiella). La data d'aparició -11 de juny de 1937- és ben explícita de les dificultats trobades en el camp de la política urbana pel Consell d'Economia, car, tal com es dedueix de la lectura del llibre de Grijalbo i Fabregas, entre setembre i desembre de 1936 havia estat confeccionat, per iniciativa de la UGT i dins del Consell d'Economia, un projecte de decret molt semblant al que seria aprovat mig any més tard. De fet, l'article de Grijalbo, al núm. 2 del Butlletí de la Conselleria d'Economia, ja contenia l'essencial del Decret que no seria aprovat fins més tard (Grijalbo 1937). L'origen de les dificultats trobades en l'aprovació del Decret cal cercar-lo tant en la línia oscil·lant i dilatòria de la Conselleria de Finances (i d'ERC) obsessionada pels intents sindicalitzadors dels cenetistes com en el caràcter de llarg terme de la política urbana que no forçava -com en el cas de la política industrial- a l'adopció de mesures a curt terme.

És precís, però, analitzar el contingut intrínsec del Decret, fent abstracció de les circumstàncies que retardaven la seva aprovació.

El text del Decret[&] es compona d'un preàmbul relativament ampli i dels següents capítols:

Capítol I. Municipalització de les finques urbanes

Capítol II. De les Caixes Immobiliàries

Capítol III. Compensació de la propietat particular

Capítol IV. Amortització dels gravàmens i càrregues de les finques urbanes.

Capítol V. Drets d'ocupació. Unificació de tributs.

Articles transitoris.

El preàmbul conté una explicació justificativa de la política seguida pel govern (i, doncs, per ERC) des de l'estiu del 36. Comença, en efecte, amb les següents paraules:

"En iniciar-se la sublevació feixista, el Govern de la Generalitat no vacil·là en reduir la renda de la propietat urbana, interpretant el desig del poble d'alleugerir-se d'una de les explotacions que més feixugament pesava sobre d'ell.

Però en fer-se ressó de la voluntat del poble, el Govern no ignorava les conseqüències que ineludiblement havia de portar aquella disposició (...) era lògic que l'estancament en el ram de la construcció s'accentués de dia en dia."

(&) Publicat al D.O.G. el dia 18.6.1937, inclòs al recull de Fàbregas i Grijalbo (1937), però no al d'Oltra (1937), n'hi ha una edició a part (Conselleria d'Economia 1937c) i se'n feu ben aviat una edició castellana inclosa com a apèndix al llibre de Luelmo (1937). Les cites del text del Decret corresponen, doncs, a qualsevulla de les edicions citades i, per tant, indicarem únicament, el número de l'article que correspongui.

Hi ha una referència única al decret de 12 d'agost i cap al reguitzell legislatiu posterior. De fet, ho hem vist, aquell decret responia a un determinat moviment social: el dels consumidors (en aquest cas llogaters) d'un bé -l'estatge- que era precís, però, reconvertir en un servei públic. No es tenia en compte ni la preocupació dels treballadors de la construcció per a sortir d'un atur creixent ni la transformació del C.B.D. (i, com a conseqüència, de l'articulació fonamental del sistema urbà de Barcelona i, a una altra escala, de moltes ciutats catalanes).

En el preàmbul, la qüestió de la municipalització és presentada, de fet, com una resposta al moviment dels treballadors de la construcció per a aconseguir la plena ocupació. De fet, la intencionalitat última del projecte de la UGT anava més enllà: "la municipalització no és el tot; és tan sols la iniciació" s'havia escrit (Fàbregas 1937, 214). La lectura del preàmbul no dona peu, però, a una interpretació d'aquest tipus. Hi ha, però, un moment en el que s'al·ludeix a les rendes diferencials de situació en el que es produeix un salt a un nivell tècnic diferent:

"(...) si es considera que el rendiment de la propietat urbana no depèn exclusivament de la inversió de capital, sinó que està íntimament relacionat amb el seu emplaçament dintre del Municipi, factor que no és fruit de l'esforç del propietari, arribem a la conseqüència que el més indicat per a beneficiar-se és el mateix Municipi"

A remarcar: es parla, encara, d'"esforç del propietari" com a legitimació de la propietat. L'"emplaçament", però, és a dir, la localitza-

ció és una variable aliena al propietari. És funció de l'activitat col·lectiva en un espai determinat.

El Capítol I del Decret estableix les dades centrals de la municipalització. Són municipalitzades les finques lucratives ("aquelles que produeixen renda al seu propietari" art. 1), les finques filantròpiques ("aquelles que són utilitzades per altra persona que el seu propietari sense pagament de renda o de lloguer" art. 1). S'exceptuen de la municipalització les finques utilitàries ("aquelles que siguin utilitzades directament pel seu propietari") i un segment de les utilitàries-lucratives: el format per les finques de rendes baixes: fins a 25 pts. en els municipis de menys de 15.000 hab., fins a 50 en els altres, fins a 100 a Barcelona. Així, si bé les tipificades "cases de lloguer" són municipalitzades, no ho són, completament, les "cases de lloguer" en les quals hi visqui el propietari. En aquest segon cas només hi haurà municipalització per a les cases d'alt nivell (o molt grans).

Aquesta fórmula era paral·lela a la d'excloure de la col·lectivització les empreses de menys de 50 treballadors i tenia una mateixa finalitat: protegir i, fins i tot, estimular la petita propietat considerada no com a mal menor sinó com a element constituent de la nova economia.

El capítol II és pràcticament el mateix que el corresponent del projecte de la UGT. Les Caixes Immobiliàries hi apareixen definides com a les agències públiques municipals -amb una representació sindical important: dos terços del Consell Directiu representarien a la CNT i a la UGT, "proporcionalment al nombre d'afiliats a cada una de les centrals sindicals a la localitat" (art. 4)- que tenen com a objecte la gestió del sòl urbà i de les edificacions existents i futures. És precís subrat-

llar la dimensió territorial de les funcions que serveixen per a definir les Caixes. Així, les Seccions administratives de les Caixes tindrien, entre altres, la funció de distribució -i redistribució- de les finques, classificant-les en els següents grups: a) estatges, b) ús industrial, c) "finques destinades a agrupacions socials (Sindicats, Cooperatives, Mutualitats, Societats culturals, etc.), d) serveis públics. El relleu tipogràfic donat al grup c) no és accidental, car és comú a tots els projectes donar pes als equipaments col·lectius autogestionats, de llarga tradició al país i instruments de la nova hegemonia política, econòmica i cultural.

D'altra banda, les Seccions tècniques de les Caixes tindrien cura de:

- "a) Conservació, reparació, sanejament i adaptació d'edificis
- b) Construcció de les seves edificacions" (art. 6)

Aquesta doble tasca és ben significativa: les Caixes tindrien cura del "urban renewal" (o de la "reforma interior") entesa més com a sanejament i adaptació del patrimoni construït que com a substitució d'edificacions i rezoñificació social. I, és clar, les Caixes dirigirien -en connexió amb els agrupaments col·lectius de la construcció, tal com preveu Grijalbo en el seu diagrama (Grijalbo 1937)- les noves construccions que, en un sol municipaltzat i gestionat per elles mateixes- obeirien forçosament a un pla de conjunt.

El capítol III recull, també gairebé íntegrament, el contingut del capítol corresponent dins del projecte de la UGT. No hi haurà cap compensació per als propietaris considerats facciosos per sentència dels Tribunals Populars i sí, en canvi, per als propietaris no-facciosos. Per a aquests, les Caixes "dipositaran a nom dels antics propietaris

de les finques municipalitzades, Cèdules Immobiliàries pel valor que tenien les finques el 30 de juny del 1936 (...)" (art. 10). Les Cèdules donaran uns interessos del 4% anual durant 25 anys però, en general, no podran excedir unes quantitats que oscil·len entre les 200 pts. mes a les poblacions de menys de 5.000 hab. i les 800 pts/mes a Barcelona. En definitiva, doncs, la compensació serà una renda -no excessiva- durant 25 anys, que no seria proporcional, a partir d'unes quantitats prefixades al valor de la propietat expropiada.

Resta el problema dels solars sense edificar. La solució adoptada -al darrer paràgraf de l'art. 10- és la següent: els solars són municipalitzats, és clar, però els seus ex-propietaris no rebran Cèdules Immobiliàries pel valor que consti en escriptura pública "fins al moment en que s'hi construeixi". Els posseïdors de solars sense construir sortiran, doncs, força més mal parats que els propietaris de cases en l'aplicació del Decret.

En el capítol IV -breu- es declaren abolits els censos de tot tipus que encara graven la propietat urbana i, a efectes de compensació, s'estableix que les hipoteques s'amortitzaran, també, amb Cèdules Immobiliàries.

El capítol V és el que presenta un major nombre de novetats formals en relació al projecte de la UGT. Inclou, a més, 10 dels 27 articles de que es compon el Decret. En el primer article (art. 15) del capítol s'estableix que les Caixes Immobiliàries seran les úniques entitats amb capacitat per a autoritzar l'ocupació de finques urbanes i que "extendran com a comprovant i per duplicat els corresponents contractes d'ocupació". Les Caixes realitzaran, així mateix, una mena de cens de

"finques disponibles" que, evidentment, es farà públic i es renovarà constantment. Aleshores les sol.licituds que es presentin seran ateses segons l'ordre de presentació, i "únicament es consideraran com a circumstàncies atenuants d'aquest rigor en el torn d'ocupació: a) La menor importància de les obres d'adaptació, quan la finca hagi de sofrir reformes, i b) El grau d'interès públic quan es tracti d'una indústria" (art. 21).

El Decret tallava hàbilment la qüestió dels rellogats: "cap ocupant no té dret a rellogar totalment o parcialment la finca que és objecte del seu contracte d'ocupació: podran, però, mancomunar-se dos o més ocupants per a sol.licitar una ocupació, en aquest cas el contracte serà estès a nom de tots els mancomunats" (art. 23).

L'antic lloguer i tots els impostos sobre la propietat urbana seran substituïts per uns "drets d'ocupació". Aquests drets es compondran d'uns "drets de situació" (= "quotes per m² de terreny ocupat (...) que variarà segons zones que establirà cada Ajuntament (...)") i "drets d'edificació" (= "un tant per cent del valor de construcció").

Dels ingressos obtinguts mitjançant els drets d'ocupació se'n farà el següent desgloss: "a) Amortització, b) Conservació i adaptacions, c) Risc (incendis, explosions, etc.), d) Administració, e) Noves construccions, f) Impost de l'Estatge, g) Impostos a la Generalitat i a l'Estat, que quedaran a càrrec de la Caixa Immobiliària" (art. 16). Aquest desgloss té un cert interès: els ingressos destinats a b), e) i la part que correspongui de a) seran destinats íntegrament al ram de la construcció, "mentre no estigui absorbit totalment el nombre de parats d'aquest ram". D'altra banda es crea l'Impost de l'Estatge que substitueix a tota la llarga llista d'impostos relacionats d'alguna

forma amb la propietat urbana. L'Impost de l'Estatge serà un x% dels drets d'ocupació.

Pel que fa a les noves construccions en solars edificables, el Decret preveu una sèrie de possibles situacions. La primera és la possibilitat d'ocupació provisional d'un solar. El permís i el contracte d'ocupació fixant els corresponents drets d'ocupació serà concedit "a condició d'ésser anul.lable fàcilment per part de la Caixa Immobiliària quan el solar hagi de destinar-se a noves edificacions" (art. 19).

La segona situació és la que es produeix quan una persona natural o jurídica es proposa construir una edificació per al seu propi ús ("edificació de caràcter utilitari"). El Decret estableix que "tota persona natural o jurídica (...) té dret a disposar d'un solar o part de terreny que no estigui ocupat o compromés" (art. 20). En aquest cas, la Caixa Immobiliària corresponent proporcionarà el solar sense cobrar cap mena de drets.

La tercera situació és la de les finques utilitàries construïdes en solars o parts de solars proporcionats per la Caixa Immobiliària. En aquest cas, només es pagaran com a drets d'ocupació la part que correspongui de "drets de situació".

Una quarta possibilitat es dóna quan la sol.licitud d'un solar provingui del sector públic local, regional o estatal. En aquest cas no es pagaran cap mena de drets. No hi ha, però, en el Decret criteris que fixin quins solars es proporcionen a qui. De fet, aquesta part de l'articulat havia de posar sobre la taula la qüestió del planejament urbanístic i de la renovació de les ordenances municipals. La introducció d'una nova lògica en l'ocupació i l'edificació del sòl urbà havia de

produir un tipus de ciutat diferent. Calia deixar el nou creixement urbà a mans d'un mercat no-capitalista en el que ciutadans amb desig d'ocupar un estatge o un solar o d'edificar-se una casa pròpia entressin en competència -de rapidesa en la sol.licitud- entre si i amb un sector públic creixent? Els criteris assenyalats per a tenir preferència en l'ocupació d'un estatge, a més de la rapidesa, que eren la petitesa de les obres d'adaptació o l'"interès públic" d'una indústria serien suficients? La manca de criteris per a distribuir els solars sense edificar fòra operativa a mig terme?

Sembla evident, que la municipalització no era més que un primer pas. El següent fòra el de l'elaboració democràtica d'un(s) pla(ns) territorial(s) que es puguessin sotmetre a revisions periòdiques i al control popular. Ara bé, el Decret forçava a això tot establint unes regles del joc noves en el que els estímuls ja no eren l'obtenció de rendes del sòl o de beneficis industrials sinò la satisfacció de necessitats individuals i col.lectives molt diverses. D'això n'eren ben conscients els autors del Decret (per exemple: Grijalbo 1937).

Un dels articles transitoris del Decret té, des del punt de vista de la seva aplicació immediata una importància certa: "mentre no siguin creades les Caixes Immobiliàries (....) les seves funcions seran exercides amb caràcter interí per la Comissió creada pel Decret del 1er. de febrer de l'any corrent (...)" . A curt terme, doncs, la C.M.A.C.P.U., de la que ja hem parlat, feria algunes de les funcions de les Caixes Immobiliàries.

La tasca de la G.M.A.C.P.U.

La Comissió mixta Generalitat-Sindicats creada per decret d'1 de febrer de 1937 fou, ho hem vist, el primer pas en la intervenció dels sindicats obrers en la gestió del sòl urbà. Amb aquest decret, el govern de la Generalitat recollia, en part, les propostes que el Consell d'Economia feia des del setembre de 1936. De fet, la Comissió tindria alguna de les funcions de la Caixa Immobiliària que Joan Grijalbo, en nom de la UGT, havia proposat 5 mesos abans.

El 15 de febrer eren anomenats els 9 membres de la Comissió. Foren, per la Generalitat: Josep M. Escofet i Milà, que actuaria com a secretari i com a portantveu del Conseller de Finances Josep Tarradellas, Joan Baptista Subirana, arquitecte, ex-membre del G.A.T.C.P.A.C. i col·laborador en el projecte de ciutat verda de Madrid, i l'aparellador Joan Lombas; per la CNT entrarien a formar part de la Comissió els treballadors del ram de la construcció Francesc Palmer Elias, Claudi Garcia Sandòval i Antoni Zapata Cordova; per la UGT serien anomenats Josep Torres Clavé del G.A.T.C.P.A.C., co-autor del Pla Macià, l'administrador de finques Ricard Solà Bauló i el paleta B. Claramunt. Com a conseqüència de l'aprovació del Decret de Municipalització de la propietat urbana, l'Ajuntament de Barcelona acordà, en sessió de 12 d'agost de 1937, anomenar tres representants a la Comissió: foren els consellers municipals Marià Martínez Cuenca, Magí Cabruja i Albert Arís. La Comissió Mixta, doncs, estava formada per gent de procedència, d'ideologia i de status social molt divers però que tingueren en comú l'obsessió per a bastir, per primera vegada en la història de Barcelona, un òrgan

de gestió col·lectiva del sòl urbà. En paraules de Torres Clavé: "el sistema bàsic de l'administració de la propietat que s'ha seguit és un sistema eminentment col·lectiu, en el que el conjunt d'ingressos que s'obté del lloguer dels immobles de la ciutat serveix per a fer front al conjunt de despeses que les diferents càrregues originen" (Acta de la sessió de la C.M.A.C.P.U. del 22.7.37). La Comissió mixta havia de substituir a nivell tècnic i administratiu (i no, pel moment, en el pla jurídic) als milers d'antics propietaris: havia de gestionar —és a dir: llogar, desllogar, equipar, redistribuir— les 57.500 finques urbanes de Barcelona. El salt a realitzar per la Comissió mixta era múltiple: quantitativament totes les finques urbanes de Barcelona passaven a ésser dirigides per un sol òrgan de gestió, qualitativament la gestió havia d'ésser orientada per una lògica diferent a la del període anterior: ja no es tractava d'augmentar, pels procediments legals i/o ilegals que fos, les rendes de la propietat, sino de satisfer col·lectivament necessitats col·lectives. Hi havia necessitats d'estatge (com a habitació, però, també, per a serveis) i necessitats de producció en el sector de la construcció. Aquesta nova lògica era aplicada per uns homes nous: treballadors de la CNT i de la UGT, tècnics i funcionaris de la Generalitat substituïen als propietaris i a llurs agents i administradors.

Orgànicament, la Comissió mixta es dividí en 3 seccions amb notable autonomia funcional: la Secció administrativa, formada per Escofet, Palmer i Solà (i, més tard, Martínez), la Secció d'arrendaments, formada per Subirana, Garcia i Claramunt (i, Arís), i la Secció tècnica, formada per Lombas, Zapata i Torres Clavé (i, Cabruja). Territorialment, la Comissió mixta dividí el terme municipal de Barcelona en 10 zones en cadascuna de les quals instal·là unes delegacions de les diferents.

seccions. La divisió seguí uns criteris deslligats de la tradició administrativa i relacionats, en canvi, amb factors com equidistància, homogeneïtat, accessibilitat. Potser la novetat relativa d'aquesta divisió -com la d'una que feu la UGT el 1934 (Galera 1973, 346 i 495) fou la desgregació de l'Eixampla: els antics municipis (Sants, Les Corts, Gràcia, Sant Martí) recobraven segments de l'Eixampla pròxims a ells. La zona 9 -el centre de l'Eixampla i tota la ciutat antiga- esdevindria però -la lectura de les actes de la Comissió ho fa veure - enormement problemàtica des del punt de vista de la gestió.

Des del punt de vista del nombre de finques compreses en cada zona, les desigualtats anaven gairebé d'1 (Les Corts) a 10 (Centre) tal com és possible de comprovar en el següent quadre:

Comissió mixta d'administració i control de la propietat urbana. Divisió en zones.

Nº	Zones	Adreça	Cap de zona	Finques
1	Sants	Cros, 5	Joan Rosal Coma	7.000
2	Les Corts	Av. 14 abril, 600	M. Masferrer	1.500
3	Sarrià	Major, 53	Josep Ubach	3.000
4	Gràcia	Lesseps, 16	Lluís Ferrer	10.000
5	Horta	Campoamor, 7	Joaquim Miquel	4.000
6	St. Andreu	Balari, 15	Carles Osorio	5.000
7	St. Martí	Mallorca, 543	Rafael Marqués	8.000
8	Poble Nou	Llull, 226	Josep Fernández	3.000
9	Centre	Pi Margall, 37	Antoni Salazar	14.000
10	Prat Vermell	Port, 111	Josep M. Togores	2.000
			Total	57.500

Font: Arxiu S.A.C., A.H.U.A.D.

Quins foren els objectius, les realitzacions i els problemes de la Comissió? La lectura de les actes que es conserven[&] i el testimoni d'Antoni Zapata (s.a.) permeten de realitzar un tipus de reflexions que fins ara havien estat impossibles i que han de permetre matisar i, fins i tot rectificar algunes de les afirmacions més difoses sobre la qüestió de la municipalització (Bricall 1970, 281). En efecte, entre abril i juny (de 1937) és possible deduir dels debats dels comissionats, a més d'una preocupació sense solucions de continuïtat per la creació orgànica de la Comissió, dues maneres diferents d'entendre les tasques de la Comissió. Per una banda, Escofet posà l'accent en la formalització dels contractes d'ocupació, en el cobrament de lloguers per part de tothom (inclosos funcionaris, refugiats, guàrdies d'assalt, estrangers) i en la "desocupació d'estatges indegudament ocupats" (Acta del 25 d'agost de 1937). Escofet interpretaria, doncs, les funcions de la Comissió mixta d'una forma molt estricta, molt lligada a la lletra del Decret. Per una altra banda, Torres Clavé -recolzat, sovint, per Antoni Zapata- que tenia la mateixa preocupació que Escofet per a obtenir cabdals, pensava, alhora en termes de transformació de l'estructura urbana. Amb això pretenia dues coses diferents: disminuir el nivell d'atur en el sector de la construcció i realitzar algunes de les mesures enunciades en el que hem definit com a Pla Macià a curt terme: en especial, el sanejament de l'estatge. A les actes dels dies 1 i 7 de ju-

(&) Per a un període prou important: 1 d'abril de 1937 - 8 d'octubre de 1937. Formen part de la documentació del S.A.C. conservada a l'A.H.U.A.D.

l'1 de juliol de 1937, la Secció Tècnica presentaria un projecte molt interessant per a resoldre -parcialment i amb pocs recursos financers- la qüestió de la "vivenda insana". En síntesi, es pensava en el trasllat dels habitants de les cases declarades inhabitables a pisos en bones condicions i de lloguers baixos. (Vegeu a l'acta el text de la proposta). Explicat planament, "el company Lombas manifesta que la Tècnica ha estudiat detingudament tots els aspectes de l'assumpte, i que no creu convenient allotjar en pisos nous i grans les famílies del Districte cinquè, que per manca d'ambient i de costum és de preveure els malmetrien amb més facilitat. En canvi, aquests pisos grans subdividits es podrien destinar a altres famílies modestes, però més acostumades a viure en habitacions netes i cuidades, i els estatges deixats per aquestes últimes famílies podrien ésser destinades als veïns del Districte Vè." (Acta 8.7.37, 17).

Mentre Torres Clavé (juntament amb Zapata, Lombas, Subirana, Garcia i Claramunt) proposava, en la sessió del 22 de juliol, la confecció d'un Pressupost de la Comissió mixta que inclogués partides destinades a serveis i a noves construccions, Escofet, en la sessió del 24 de juny, proposava el pagament legal de rbssecs als propietaris, i assenyalava que la Comissió podia fer reparacions (incloses vivendes per a porters als terrats) però no noves construccions. Les tensions entre ambdues maneres d'entendre la tasca de la Comissió foren fortes i per l'octubre del 37, moment final de les actes, no estaven resoltes. Segons el testimoni de Zapata, la Comissió no realitzà noves construccions -i això és el que reflexen les estadístiques de la construcció[&] -i sí, en canvi, "edifi-

(&) Permisos d'obra: 1936, juny 248, juliol 200, agost 128, setembre 115, octubre 122; novembre 61, desembre 47. (Font: Butlletí mensual d'estadística 1937, 122).

cios de carácter oficial como ensanches, arreglo de calles, puentes, engrandecimiento de fábricas, etc.(...). Así mismo -afegeix pel que fa al sanejament del Districte Vè.- y para emplear a los pintores y otros, se tomó el acuerdo de pintar las casas y calles más insanas sobre todo en el barrio llamado "chino" (Zapata, s.a.).

Amb l'aprovació del Decret de l'11 de juny, la línia d'actuació defensada per Torres Clavé sortia, en principi, reforçada. A la sessió del 24 de juny, hom afirmà: "la Comissió mixta ha assolit la funció de propietària", i l'entrada de consellers municipals tenia precisament com a objectiu lliscar vers la municipalització total de la propietat. Des de fora de la Comissió, sectors tan radicalitzats, com el sindicat de l'edificació de la CNT, acceptaven la municipalització decretada amb un cert entusiasme.

Ben aviat, però, nous problemes d'una urgència i d'una importància molt considerables absorvirien els debats de la Comissió mixta. Aquests problemes eren: 1. l'arribada a Catalunya (i a Barcelona) de milers de refugiats que, entre altres coses, no tenien cap tipus d'allotjament, 2. els bombardeigs -especialment greus, com és sabut, a la superpoblada Barceloneta i a la zona marítima - i popular- del Poble Nou, 3. la instal·lació a Barcelona de l'aparell de l'estat espanyol, que provocaria, és clar, una enorme demanda d'estatges. El Comité de Refugiats, la Junta de Defensa Passiva i els diferents ministeris canalitzaven, en certa forma, les noves demandes, però, com és lògic, existiren els impulsos espontanis de ciutadans de la Barceloneta ocupant torres deshabitades de la Bonanova o de guàrdies d'assalt ocupant pisos buits de l'eixampla, dels que les actes en donen sovint notícia.

Estadísticament, hom parlava vers la fi de 1938 de més d'un milió de refugiats (entre els quals uns 250.000 empleats governamentals i llurs famílies). Catalunya en un any passaria de 88 hab./km². a 155 hab/km². El problema només seria abordat per la Comissió mixta en un dels seus vessants: l'allotjament. Ara bé les dificultats per a allotjar infants, treballadors sense ocupació, funcionaris governamentals, etc., foren immenses. La demanda era el resultat de dividir per una xifra com 4 o 5 les quantitats següents:

REFUGIATS A CATALUNYA. Novembre 1938.

A. Refugiats registrats

Infants (fins a 15 anys)	447.304	
Homes (per sota o per sobre de 1'edat militar)	108.340	
Dones	<u>281.900</u>	
		837.544
<u>Refugiats no registrats</u>		175.000
Total		1.012.544

B. Refugiats, segons el seu origen regional i/o nacional

Madrid, Castella, Extremadura	339.000	
Andalusia	153.000	
Euzcadi	50.000	
Astúries, Santander	121.000	
Aragó	39.800	
Catalunya (zones ocupades) ..	<u>134.744</u>	
		837.544

C. Funcionaris del govern de la República,
llurs famílies, llurs serveis personals, 250.000

D. Refugiats sense ocupació

Dones, especialment, treball al camp	70.000
Homes: pagesos	44.375
colls-blancs	15.810
pescadors, mariners	<u>8.128</u>
	138.313

Font: Catalanian Correspondence 1938

En termes espaials -i de densitat- el problema fou resumit així:

Catalunya	1936, abril	1938, novembre
extensió	32.000 km ² .	27.500 km ² .
població	3.000.000 hab.	4.260.000 hab.
densitat	88 hab/km ² .	155 hab/km ² .

Font: id.

Aquests problemes abassegadors posaren a prova una estructura com la de la Comissió mixta que tot just començava a funcionar. Si als primers mesos es considerava que els empleats de la Comissió treballaven prou, -encara que de vegades cometien errors (subsanables, però)- a partir d'un cert moment hom parla "d'empleats que simpatitzen amb el feixisme" (Sessió del 3 de setembre) o de "personal que fa sabotatge a la Comissió mixta" (Sessió del 24 de setembre). Hom pensà en diverses solucions: subdividir la zona 9, controlar la qualitat del treball dels funcionaris, realitzar probes - i a la Sessió del 10 de setembre es descobreixen irregularitats en els exàmens-, es proposen unes "Ba-

ses per a un avant-projecte de reorganització dels serveis d'estadística" (Acta de la Sessió de l'1 de juliol), etc.

Tot amb tot, la premsa fou, fins a cert punt, hostil a la Comissió. Vegeu articles com el publicat a El Noticiero (X., 1937). Des de la pròpia Comissió hom intentà de respondre car la premsa hostil era, sovint, una premsa mal informada i crispada per l'actitud d'un sector dels funcionaris de la Comissió. A partir de la promulgació del Decret, la premsa canvià d'actitud. Un magazine situat dins el món de la CNT, Mi revista, publicaria un reportatge elogiós il·lustrat (E.R. F. 1937). El mateix succeïa Moments (A. 1937) però els lligams d'aquesta revista amb el sindicat de professionals de la premsa de la UGT fan menys sorprenent el fet.

En resum, la tasca de la Comissió mixta fou, a desgrat del cúmul de factors adversos en que va actuar, important: "al cap d'un any -segons Tarradellas- aquesta Comissió mixta ha recaptat -havent posat deu mesos al cobrament els rebuts dels lloguers- a la ratlla de 90 milions de pessetes i cada mes la recaptació dona xifres més elevades" (1938, 46). I, una bona part d'aquesta xifra fou dedicada a finançar l'Agrupament Col·lectiu de la Construcció de Barcelona (A.C.C.B.) que orientaria tota la seva capacitat productiva en una direcció absolutament diferent de la seguida per la indústria de la construcció sotmesa a les relacions de producció capitalistes.

Es en aquest sentit que la crítica de Luelmo, director general d'Administració Local del govern de la República entre setembre de 1936 i juny de 1937 (moment de la injustificable supressió d'aquesta Direcció general) al Decret de municipalització careix de significat. Quan Luel-

mo, al·ludint a la no-municipalització de les finques utilitàries (que ell confon amb les finques de petits lloguers i per tant habitades pels treballadors) diu que "las fincas habitadas por trabajadores, continuando en la propiedad del capital privado, solo del capital privado podrán inútilmente esperar su transformación en viviendas confortables" (1937, 101), sembla ignorar-ho gairebé tot: des del Decret d'apropiació d'immobles fins a la tasca de la Comissió mixta per a administrar les 300.000 vivendes de Barcelona i el seu programa sobre la vivenda insana.

Quan Luelmo assenyala que "la solución decretada por la Generalidad no ha sido enfocada como problema local" (1937, 96) es contradiu car, precisament, la municipalització (en comptes de la sindicalització o de la nacionalització) és el fet de posar l'accent en el municipi, és a dir, en una entitat per definició "local". I si la municipalització vol combatre, en primer lloc, l'atur en el sector de la construcció, és perquè precisament l'atur és la senyal més clara de la crisi urbana dels anys 30.

Després de Luelmo, és precís parlar de la crítica de Bricall: "el Decret de Municipalització no anà més enllà del Diari Oficial" (Bricall 1970, 284). La descoberta de les actes de la Comissió mixta -que, en certs aspectes, feu realment de Caixa Immobiliària- ens permet matisar aquesta afirmació. La Comissió mixta treballà realment en la direcció de la municipalització. Els debats en el seu interior ens fan veure, però, partidaris i adversaris de l'acceleració del procés. Més enllà del Diari Oficial hi ha la primera -i ara per ara única al nostre país- experiència històrica de gestió col·lectivista del sòl urbà d'una ciutat

industrial important. Les pressions degudes a causes exògenes -que esdevingueren, ben aviat, absolutament centrals- no modificaren els plantejaments inicials: autònomament un govern de concentració de forces polítiques antifeixistes i dues centrals obreres s'enfrontaven a la transformació radical del sistema de gestió del sòl i, en definitiva, al mode de producció de les estructures urbanes i territorials.

16. La "nova economia urbana"

LA 'NOVA ECONOMIA URBANA'

La tesi de la comunicació de J.Ll. Sert al Vè. C.I.A.M. (París, juny 1937) deia, en resum, "les villes actuelles, surtout les grandes villes, sont arrivées de nos jours à un état chaotique qui s'accroît et devient à chaque moment plus critique", i: "seuls les grands moyens de la technique actuelle, appuyés par une nouvelle économie urbaine pourront réorganiser les grandes villes modernes" (Sert 1937, 3). La qüestió de la nova economia urbana havia d'esdevenir, és clar, central a Catalunya. La raó és senzilla: si, tal com escrivia Pau Vila just al començament de La fesomia geogràfica de Catalunya (1937a), "Catalunya és un país de muntanyes", cal no oblidar la descoberta que hom llegeix a les darreres paraules del text: "la Ciutat és el traç essencial de la fesomia catalana". Així, la nova economia urbana -nova política econòmica destinada a transformar el sistema urbà- tindria un objectiu cabdal: canviar "el traç essencial de la fesomia catalana".

A la base d'aquest canvi hi havia -n'hem parlat- la transformació del tipus de propietat del sòl que es concretaria en la municipalització de la propietat urbana. El canvi, la "reorganització" com deia Sert, era, però, quelcom més: es tractava de modificar la lògica de la producció de ciutat, dins d'un territori en el qual calia establir un nou tipus d'equilibri. Aquest plantejament allunyaria, totalment, la 'nova economia urbana' del difícil equilibri aconseguit per Carles Pi i Sunyer en el Pressupost de 1936 (Pi i Sunyer et altri 1936) per a fer 'viabls' elements essencials del Pla Macià.

Històricament, els primers en parlar d'una nova economia urbana havien

estat, és clar, els economistes soviètics que havien participat en el gran debat sobre l'organització del territori i de la ciutat en un règim de transició vers el socialisme. El debat es produí relativament tard, car uns problemes molt més immediats i abassegadors marcaren els primers temps del difícil triomf revolucionari de 1917. La fam i la por, provocaren unes migracions fortíssimes, incontrolables vers les grans ciutats i, poc a poc, la qüestió urbana i la necessitat d'una nova economia urbana ocupà un lloc rellevant. Els experts citen la "Resolució del ple del C.C. del P.C. (b) de 15 de juny de 1931 sobre l'economia urbana de la ciutat de Moscou i sobre el desenvolupament de l'economia urbana de la URSS" (Font: Ceccarelli 1970, 152 i ss.) com a text clau del que cal partir. Segons aquesta resolució, els punts que caldria incloure dins el comú denominador d'economia urbana foren:

1. Economia edificatòria
2. Alimentació col·lectiva
3. Economia de les fonts d'energia
4. Transport urbà
5. Economia viària, del subsòl
6. Subministre d'aigües
7. Situació sanitària de la ciutat
8. Planificació

S.G. Strumilin, per la seva banda, havia fet el 1930 la següent classificació;

- I. Relació entre edificis i total d'habitants
 1. Cases-col·lectives (cases-bloc)
 2. Hotels

3. Ciutat dels infants

4. Ciutat-escola

II. Economia comunal

1. Patis, places, carrers

2. Conduccions: a) calefacció

b) xarxa hídrica, gas

3. Transport, vagons, autobusos, automòbils

4. Subestació elèctrica

5. Rentadora mecànica

6. Petites reparacions

7. Bombers

III. Distribució

1. Indústries alimentàries

2. Centres de distribució

3. Mercats

4. Magatzems frigorífics

IV. Instrucció

1. Instituts tècnics superiors

2. Clubs, cinemes, etc.

3. Biblioteques

V. Sanitat

1. Hospital

2. Casa per a la cultura física

VI. Altres serveis

1. Comunicacions: correu, telèfon, ràdio

2. Antiaccidents, justícia, policia

3. Casa del Soviet

Pont: Ceccarelli 1970, 114

Tant la classificació adoptada pel P.C. (b) el 1931 com la de S.G. Strumilin, reflexen una concepció tècnica general a partir de la qual sorgeixen opcions concretes sobre la producció i l'ús de l'espai urbà. L'accent és posat sobre els usos col·lectius, sobre el lligam habitatge-serveis (escolars, en primer lloc), sobre les xarxes energètiques i els consums d'aigua, sobre la sanitat i la instrucció. La planificació esdevé element imprescindible per a l'endegament del conjunt. El canvi en les relacions de propietat del sòl urbà -dit breument: la nacionalització del sòl- és el punt zero d'ambdós esquemes.

En el cas català, a desgrat de la curta durada de l'experiència, s'iniciaren un cert nombre de processos planificadors per part de totes les noves unitats econòmiques (conselleries, municipis, grans empreses col·lectivitzades, sindicats) d'incidència territorial i sectorial diversa. Sintetitzar -i classificar- aquests processos és una tasca difícil. J. Ll. Sert, que seguia de ben aprop els esdeveniments, en feria un esquema general aplicable a totes les grans ciutats capitalistes. El seu punt de partida és la regió-ciutat car "no és possible imaginar un pla d'una ciutat sense un coneixement previ del conjunt de la regió del que la ciutat no és més que un producte" (Sert 1937). Aleshores, el "pla de reorganització urbana" hauria de comprendre:

1. Zonificació: habitació, producció, zona d'aïllament, centre cívic, centre administratiu, espais culturals, oci.
2. Xarxa viària: esquema general de circulació, ferrocarril, carretera, aeroports, rius, canals, comunicacions subterrànies,

línies d'electricitat, conduccions d'aigua, de gas

En aquest pla, Sert estableix 3 etapes: l'etapa a) inclou les actuacions immediates: sanejament de l'habitatge, "zones d'oci setmanal"; les etapes b) i c) tindrien com a objectiu formar "la unitat-regió-ciutat en un tot funcional i armònic".

Si fem servir aquest esquema classificatori, el cas català -del qual Sert parteix- tindria una singularitat: la xarxa viària (i "l'electricificació integral de Catalunya") ocupa un lloc rellevant dins la nova economia. La política de transformació del territori partint de l'electricitat, dels transports, de les comunicacions, de l'aigua, té major pes que la zonificació. Només la incorporació del pla de la Ciutat de Repós i de Vacances a la Conselleria d'Economia tindria importància dins d'una política de reserva d'espais per a l'oci. Pel que fa a les etapes, és evident que la política de sanejament seria la prioritària tant des de l'òptica de l'economia edificatòria -del sector de la construcció col·lectivitzat, l'A.C.C.B.- com de la política municipal de la Conselleria-regidoria d'higiene i sanitat, per exemple.

L'esquema de J.Ll. Sert, com els papers de Torres Clavé (1936a, 1937), tenia com a nord una societat industrial relativament avançada, com era la regió de Barcelona definida per Vilar (1929, 1934, 1936) i per Reichenheim (1933). D'altres esquemes, presentaven, en canvi, d'una forma ben clara la dicotomia camp/ciutat. És el cas de Leval (1971) que es basa en el testimoni contemporani de Souchy (1937). Leval inclou en el seu esquema general la socialització agrària però els exemples que escull són externs al Principat de Catalunya. Leval distingirà entre la socialització agrària (A), el binomi indústria-serveis i les totalitats

concretes d'algunes ciutats:

A. La socialització agrària (Aragó, País Valencià, Castella)

B. La indústria i els serveis públics

Les sindicalitzacions d'Alcoi

L'aigua, el gas i l'electricitat a Catalunya

Els tramvies de Barcelona

Els mitjans de transport

La socialització de la medicina

C. Ciutats

Elda i el S.I.C.E.P.

Granollers

L'Hospitalet del Llobregat

Rubí

Castelló de la Plana

La socialització a Alacant

Font: Leval 1971, 401-402.

Aquesta ordenació té un cert interès conceptual. Per una banda, hi hauria les col·lectivitats agràries dels territoris no-industrials. Per l'altra, s'establiria un lligam entre col·lectivització industrial i transformació de la gestió dels serveis públics a Catalunya, i al cas modèlic d'Alcoi ("en ce qui concerne les syndicalisations, Alcoy nous paraît le cas le plus probant et le plus plein d'enseignements" (Leval 1971, 252)). Finalment, hi hauria l'organització de les ciutats industrials de la cintura de Barcelona (L'Hospitalet, Rubí, Granollers), del Sud del País Valencià (Elda, Alacant i, també, és clar, Alcoi) i el cas especial de Castelló. En aquestes ciutats, la totalitat de la vida so-

cial no és regida pels sindicats sino pel govern municipal. Així, Leval fa notar que "dans la variété des structures de reconstruction sociale l'organisation que nous appellerons municipaliste, ... mérite une place à part. Elle se caractérise par le rôle éminent de la ville, de la commune, du municipe, c'est-à-dire, par la prédominance de l'organisation locale, qui embrasse l'ensemble de la cité" (Leval 1971, 311). I, reblant el clau, afegeix: "même quand le syndicat existe, et joue un rôle important, il ne dirige pas la totalité de la vie sociale, contrairement aux conceptions des théoriciens du syndicalisme. Dans certains cas, comme à Fraga, comme à Rubi, l'organisation directe de la cité, embrassant le tout, se confond avec celle de la collectivité productrice, et l'on pourrait dire que les deux structures s'interpénètrent" (id).

De fet, quan Santillan (1936) parlà dels consells locals de l'economia, o quan, a desgrat de les distàncies teòriques, Montseny definí els municipis lliures -i de que "un mismo pueblo fuese agrícola e industrial" (Montseny 1933, 30)- es definien, ja el tipus d'organització que Leval estudia a la part C. Barcelona, significativament, és absent de l'esquema. És clar que Montseny havia escrit que "las grandes ciudades que construyeron los servidores científicos de los ricos y sus asalariados de nada habrán de servirle a una sociedad que se preocupase más de la salud que del negocio" (29). L'Anticapitalisme dels anarquistes i dels anarconsidicalistes era, en principi, sinònim de rebuig del model de gran ciutat. D'aquí, la seva relativa incapacitat teòrico-pràctica per a dirigir la transformació de la regió de Barcelona. El propi Santillan modificaria, més endavant, la seva posició i criticaria el localisme econòmic (1938, 171).

La pràctica planificadora aconseguiria superar teòricament l'antiurbanisme dels cenetistes que, en els primers instants de la revolució semblava dominant. En primer lloc, el Consell d'Economia -creat l'11 d'agost del 1936- sentí "la necessitat d'estructurar degudament el territori de la Generalitat...". El 20 d'agost el Consell decidia adoptar, sense quasi variacions, la divisió de 1933. El 27 del mateix mes, el govern de la Generalitat, a proposta de la Conselleria d'Economia, adoptava la divisió de 1933 en regions i comarques destinada a superar la divisió camp/ciutat (Font: Vila 1937b, 65-66). En segon lloc, la convocatòria de la C.A.I.R.N. i els projectes per a "l'electrificació integral de Catalunya" de les conselleries d'economia i serveis públics tenien unes clares motivacions de reequilibri territorial, en la línia del regional planning de 1932, però, sense limitar-se a la zonificació conservadora de les vocacions del sbl. En tercer lloc, la creació de la Comissió d'indústries de Guerra el 7 d'agost de 1936 privilegiaria, si us plau per força, la indústria metal·lúrgica i la indústria química, que, com és conegut, tenen una notable incidència en el canvi social.

Aquestes tres línies d'actuació -comarcalització, aprofitament racional dels recursos naturals, industrialisme- a desgrat dels diferents plans en els que caldria situar-les, havien de transformar, per a utilitzar un terme del moment, la fesomia de Catalunya.

Ens interessa, però, descobrir la natura real d'aquests processos: des dels problemes suscitats en l'elaboració de plans generals i/o sectorial fins al xoc amb la realitat d'un país en guerra. Una qüestió tan simple, aparentment, com és ara qui elaborava els plans podia ésser contestada

de maneres distintes i contradictòries.

Per a ordenar projectes i realitzacions hem utilitzat els esquemes de Sert i de Leval, a la llum del model adoptat en un cert moment de la construcció de la ciutat socialista a la URSS. Ara bé, ha estat precis, pre raons diverses, seleccionar, triar les línies més significatives. Així, les pàgines que seguiran seran dedicades successivament a: 1) l'electrificació integral de Catalunya" l'exemple més rellevant de l'aprofitament dels recursos, 2) les xarxes de transports, comunicacions i aigua, fonamentals per a la reorganització del territori, 3) l'economia edificatòria i l'experiència de l'A.C.C.B., 4) la "ciutat dels infants" en connexió, com ho fa Strumilin, a 3, 5) la sanitat descentralitzada a Barcelona, comarcalitzada a Catalunya i, 6) el nou marc (polític-administratiu) per a la planificació, a Barcelona. Els salts de la indústria als serveis, de Barcelona a Catalunya, els sindicats a les conselleries, dels partits als tècnics, dels municipis a les comarques, fan impossible la comprensió lineal del procés més general. Procés que segueix unes pautes diferents l'estiu del 36 i l'estiu del 37, per exemple. L'evolució de les necessitats i de la correlació de forces, contribuirà, notablement a complexificar l'esquema. En qualsevol cas, hem prescindit d'obsessions taxonòmiques d'arrel lamarkiana, per anar a dilucidar els problemes de l'economia territorial: electrificació, transports, comunicacions i aigua, construcció, instrucció, sanitat.

L'electrificació integral de Catalunya

Pearson decidí electrificar la regió de Barcelona -i no: Catalunya-, car valorà, únicament, el mercat situat a l'àrea de Barcelona. Tal com ha subratllat Pierre Vilar (1964, 368) la seva decisió fou presa, des del cim del Tibidabo, girat vers el pla de Barcelona, d'esquena a la resta de Catalunya. La "Barcelona de Pearson" fou a la base de la Gross Barcelona. L'electrificació de la regió de Barcelona fou, però, fonamental per a l'esdevenidor polític i econòmic del país (Vilar 1929, Reichenheim 1933).

Als anys 30, però, s'obrí un període crític en el que potència instal·lada i consum global d'electricitat seguien línies divergents⁸. L'electrificació integral de Catalunya, la "conquesta d'energia" krobotkiniana (o "l'electrificació i els soviets") semblaven quedar ben lluny. Els fets de juliol de 1936 actuaren com a element modificador de la tendència. Si, des de la Conselleria d'economia es parlà de seguida de l'elec-

(8) Percentatges per al període 1929-33:

Energia elèctrica. Espanya.			
	potència	producció	consum
1929	100	100	100
1930	116	107	106
1931	127	110	111
1932	140	115	116
1933	150	119	115

Font: Conselleria d'Economia 1937e.

tarificació integral de Catalunya (Conselleria d'economia 1936a, 1937e), la Comissió Assessora d'Indústries d'Aigua, Gas i Electricitat oferí, un poc més tard, una anàlisi retrospectiva del sector elèctric a Catalunya, a partir del qual calia bastir una nova estratègia productiva.

De fet, -i tornarem, tot seguit, a aquesta anàlisi- a curt terme els sindicats del ram organitzats federativament (Floreal 1936) adoptaren una sèrie de mesures que tendien a provocar un increment del consum genèric d'energia elèctrica. Hom decidí -també des d'aquest angle- transformar les condicions de treball en l'economia domèstica augmentant la mecanització del treball domèstic. La reducció del preu del kwh -com la reducció del preu del m³ d'aigua- havia de significar un augment del consum d'electricitat i, per tant, de la utilització de màquines per al treball domèstic: "El preu del kwh per a ús domèstic fou sempre exageradament elevat, restant el seu ús solament a l'abast del ric" es deia (Conselleria de serveis públics 1937i). La reducció del preu, però, no havia d'ésser una regressió des del punt de vista productiu. Es pensà que una reducció a 12 cts/kwh de 12 h a 14,30 h i de les 19h a les 7,30 h, és a dir, una reducció a les hores dels àpats i a la nit no havia d'ésser antieconòmica ans al contrari: "la càrrega elèctrica queda particularment accentuada a les hores que la indústria funciona... el règim de càrregues a Catalunya és pèssim, per la varietat de la indústria, per la poca varietat d'horari de treball, i és una llàstima que no sigui aprofitada una varietat com la present per a solucionar-ho" (id). La doble tarifació permetria augmentar el consum sense augments de càrrega a les hores de màxima. Aquest augment es xifrava en 1000 milions de kwh anyals. A més, el consum de carbó (i gas) disminuiria i es reduiria el dèficit comercial amb l'estranger. Amb aquesta política, els

Serveis elèctrics unificats de Catalunya (S.E.U.C.), un tirus especial d'agrupament (l'època 1937, 11), conjuminaven augments de consum, transformació del treball domèstic i estalvi de divises.

A llarg terme, hom parlà de l'electrificació total dels ferrocarrils de Catalunya i de la implantació, per al transport intraurbà, dels trolley-busos com a passos decisius vers l'electrificació integral de Catalunya. Als anys 30, la Compañia de ferrocarrils M.S.A. no havia decidit plenament l'electrificació: "els nous tipus d'automotrius amb motors Diesel o Semidiesel feren reflexionar als capitalistes... Però és que podem veure nosaltres (els treballadors) les coses d'una altra manera?" es preguntaven des de la Conselleria de serveis públics (1937i). L'autor del report responia: "Crec que sí. Ja que la major part del material pot, si nosaltres volem, ésser construït al nostre país, en contra dels olis pesats o altres carburants que han d'ésser importats..." (id). L'electrificació dels ferrocarrils tenia, a un primer nivell, doncs, l'avenç de significar la reducció de la compra de carbó i, per tant, l'estalvi de divises. Hi havia, però, també altres raons per a l'electrificació dels ferrocarrils. En síntesi, aquestes raons eren explicitades així: "el factor desplaçament ràpid i econòmic indubtablement ha de repercutir a la minva de l'èxode de l'habitant del camp a la ciutat (junt amb els altres factors que han d'atacar-se també per a evitar aquest èxode inacceptable) que amb la intensificació de l'intercanvi comercial, tant de caràcter intercomarcal com interregional, ha de fer aconseguir l'equilibri econòmic general tan deficient fins ara. Aquesta ha d'ésser la pauta que s'han d'assenyalar tots els que tenen la responsabilitat d'encaminar la vida general de Catalunya" (Comissió Assessora... 1937c, 30). L'electrificació dels ferrocarrils apareix, doncs, com un factor

decisiu per a la reducció de les migracions camp/ciutat, per al desenvolupament comarcal i l'obtenció d'un equilibri econòmic general que és definit com a pauta. En aquest sentit, l'electrificació dels ferrocarrils s'insereix dins d'un procés més ampli, el d'"encaixar la vida general de Catalunya" segons un model social diferent.

L'electrificació dels ferrocarrils havia de fer-se però, seguint un pla d'etapes. En una primera etapa, calia centrar-se en l'electrificació de la línia Barcelona-Vilanova i la Geltrú. En el projecte s'articulava el ferrocarril electrificat entre Bifurcació Bordeta i Vilanova (41 km.) amb el F.C. Metropolità Transversal que feia a la Bordeta. L'enllaç de les dues línies havia de permetre el recorregut estació de Marina-Vilanova en 45 minuts. A l'estiu es preveia un servei Marina-Castelldefels. (Font: Conselleria d'economia 1936a). La Conselleria de serveis públics afegia a aquesta proposta de la Conselleria d'economia una altra "Projecte immediat d'electrificació": la línia Manresa-Lleida. Si la proposta Barcelona-Vilanova era la proposta d'electrificar la línia "de major densitat de tràfic d'Espanya" (només comparable a la línia Barcelona-Mataró), en canvi el projecte Manresa-Lleida tendia a lligar Barcelona amb "aquell centre regional d'importància comercial, agrícola i industrial cada dia més acusada" i "la intercomunicació dels centres farratgers i Barcelona es facilitarà en gran manera" (Conselleria de serveis públics 1937k). És a dir, reforçar l'eix Barcelona-Manresa-Lleida era contribuir a la integració econòmica catalana. En una segona etapa, es parlava de l'electrificació de la línia Barcelona-Portbou. Aquí el factor decisiu era el de facilitar l'exportació de la taronja valenciana. Les xifres adduïdes eren: 14.300 vagons passaren per Portbou el 1925-26, 18.800 el

1926-27, i 26.800 el 1927-28. Un element de la integració econòmica a nivell de Països Catalans es jugava, doncs, en aquesta etapa.

"Anem -es deia- a l'electrificació integral dels ferrocarrils catalans, que és l'aspiració unànim de tots..." (1937k).

Els sectors que hom pensava -des de la Conselleria de serveis públics- que calia electrificar i la ponderació per a la formació d'un ordre de prioritats foren establerts de la següent forma:

nº	línia	km.	índex
1	Manresa - Lleida	118	72
2	Barcelona - Mataró - Empalme	75	61
3	Barcelona-Vilafranca-Tarragona	107	59
4	Barcelona-Granollers-Empalme	70	57
5	Barcelona-Vilanova- Reus	105	53
6	Tarragona - Tortosa	69	49
7	Empalme - Portbou	99	48
8	Reus - Elix	68	41
9	Tarragona - Lleida	103	40

Font: Comissió Assessora... 1937c, 31 i 34

Per a la ponderació -de 0 a 100- de l'interès de cada línia foren utilitzats els següents factors: 1er. Defensa ("importància estratègica del transport de material bèl·lic i homes..."), 2n. Intercanvi comarcal ("caldrà tenir en compte la unió ràpida i econòmica de la capital de Catalunya amb els graners i altres productes agrícoles d'importància vital"), 3er. Intercanvi interregional, 4t. Intercanvi internacional, 5è. Economia de

carbó ("aquest factor que és variable depèn: a) del nombre de passatgers i trens de viatgers que es desplacen, b) del nombre de tones de mercaderies transportades, c) de la configuració del terreny..., d) del quilometratge de la xarxa"), 6è. Subestacions elèctriques, 7è. Xarxa general elèctrica ferroviària ("les seccions del coure... d'acord amb la densitat del tràfic i càrrega-quilòmetre"), 8è. Locomotores elèctriques ("per la xarxa Nord... no implicaria augment"), 9è. Economia en el cost de les instal·lacions elèctriques dels serveis Elèctrics Unificats de Catalunya 10è. Economia en la compra de material estranger (Font: Comissió Assesora... 1937c, 31-34).

S'indiquen els factors a tenir en compte en la producció, però no es dona cap detall del procés seguit en la formació de l'índex, del qual només és conegut el resultat. En qualsevol cas el resultat obtingut per la Conselleria de serveis públics és lleugerament diferent de la proposta de la Conselleria d'economia que posava en la primera etapa la línia Barcelona (la Bordeta) - Vilanova i la Geltrú. En la sectorialització de serveis públics, aquesta línia com a tal no existeix: es parla de Barcelona - Vilanova - Reus. En definitiva, el plantejament de la Conselleria de serveis públics seria més "desurbanista" -i 4 línies (1, 6, 8 i 9) sobre 9 ho demostren- i el de la Conselleria d'economia seria més centrat en el curt terme i en la necessitat d'articular el metropolità urbà amb una línia de ferrocarril -com la de Vilanova- orientada bàsicament a fer possible l'oci massiu, en la línia del projecte de la Ciutat de Repòs i de Vacances -i del Pla Macià- que la mateixa Conselleria d'economia promouria.

Ara bé, l'electrificació integral de Catalunya anava més enllà de l'elec

trificació ferroviària. Els seus objectius eren més globals, més profonds: es tractava de fer del territori català un espai industrial. Aquest era l'objectiu ben clarament expressat per la classe obrera catalana. Quedaven lluny les propostes del Regional Planning i de sectors de la CNT per a deturar el creixement industrial català. "A la indústria deu Catalunya el nivell de vida obtingut... I les possibilitats són encara considerables. Pensant, només, en les fonts d'energia motriu..." (Conselleria d'economia 1937, 59), car "no ofereix cap dubte que la producció d'energia elèctrica a Catalunya... és la riquesa bàsica del nostre país" (Comissió Assessora... 1937b).

Quins eren els camins de l'electrificació integral de Catalunya? Elements d'una resposta a aquesta pregunta es troben quan es parla de multiplicar les "aplicacions domèstiques de l'electricitat en els pobles, aplicació al conreu de les terres, electrificació completa dels ferrocarrils..." (Conselleria... 1936a, 32). Ratlles amunt hem parlat de l'elevació del consum domèstic mitjançant la doble tarifació, i, a continuació, dels projectes d'electrificació a curt i a llarg terme. L'ús de l'energia elèctrica en l'agricultura havia d'ésser un factor decisiu en la industrialització del territori. Es parlà del "complet aprofitament hidràulic dels rius", de "la producció d'energia elèctrica amb centrals a peu de presa", de "donar impuls a noves indústries". Segons Santillan, "esos proyectos (pantã de Cabrianes, de Sau, etc.) habian de duplicar las posibilidades agrícolas de esta región autónoma (Catalunya), en la que vimos desde la primera hora de la guerra, el baluarte más firme del antifascismo" (Santillan 1938, 102-103).

& & & &

Si l'electrificació era rendable des de la lògica del benefici com ho demostra el fet de que havia estat iniciada, quines eren les raons que havien allunyat al capital industrial d'aquesta direcció un cop empresa? Un treball de la Comissió Assessora de les Indústries d'Aigua, Gas i Electricitat intentà d'analitzar aquesta qüestió, que tenia, indubtablement, un interès pràctic immediat.

La resposta global apuntada feria responsable d'aquest allunyament a la lògica internacionalista del capital monopolista que dominava el sector elèctric. Per a parlar de capital monopolista les veus utilitzades foren: "super-estat universal lligat per mitjà de la xarxa de banquers internacionals", "societat universal amb domicili a Brussel·les", "els cabals mundials", "conxorxa plutocràtica universal" (Sots-delegació d'Indústries de Gas i Electricitat 1937, 1, 2, 3). Així, per exemple, la política de mantenir elevat el preu del Kwh seria possible per l'existència d'un monopoli a la recerca de beneficis immediats: "preferixen -es deia- que es perdi l'aigua rius avall abans que reduir el preu de facturació del kwh per a facilitar-ne el seu consum i generalitzar-ne el seu ús, i així Catalunya que hauria pogut ésser electrificada integralment és restringit el seu ús i, en algunes llars, desconeguda totalment a causa del seu preu elevat" (id, 4).

Amb tot, els factors polítics comptaven: un pla d'electrificació en 4 anys fet per la Companyia M.S.A. el 1928 durant la Dictadura, seria abandonat amb l'adveniment de la República: "Ve la República i les empreses d'electricitat frenen la majoria dels seus treballs, acomiaden al personal en massa, s'origina la crisi de treball a Espanya, i, en particular a Catalunya eminentment industrial... I arriba el bienio ne-

gre... i als pocs dies ve la ressurrecció del treball impulsat artificialment, com es pot, i aquestes empreses controlades de Brussel·les emprenen nous treballs..." (id). "En resum -es diu- preparaven l'adveniment del cop facciós del 19 de juliol"! Segons el treball de la Comissió Assessora, el comportament del staff directiu els dies que seguiren el Dinou de juliol fou decissiu: "el dilluns 20 de juliol la direcció estrangera estava absent i no se la trobava ni a casa seva, vàrem telefonar-los i no contestaven, i així restàrem hores i més hores amb uns serveis que funcionaven per inèrcia... Quina victòria si es paraitzen aquestes indústries, amb elles hauríem quedat sense llum, sense ràdio i sense aquell contacte que ens fou possible mantenir entre nosaltres, i que tant contribuí a l'obtenció ràpida del nostre triomf, permaneixent en el nostre lloc" (id). De fet, l'staff foraster havia oblidat que "el treball, el vertader treball l'executava el nacional i aquest era capaç de suplir la seva absència amb escreix" (id).

La incautació per part de les organitzacions obreres (i la intervenció per la banda administrativa per part de la Generalitat) seria el corol·lari que es desprendria d'aquests fets.

Resten, però, un munt de qüestions que el treball de la Comissió Assessora, suggereix, de vegades tangencialment. Per exemple: el paper jugat pel capital industrial i/o el capital financer català. En aquesta direcció sorgia la pregunta "Vol dir això (el caràcter "universal" de Barcelona Traction) que la nostra banca no intervenia en el negoci?". I la resposta: "Res d'això, únicament la nostra banca, com la de tot el món, es parapetava darrera la banca internacional, dintre de la qual trobem el Banc de Biscaia, la Banca Arnús-Garí i la Banca Marsans, i dintre d'ells els Cambó, els Ventosa, els Guardiola i tots els seus representants..."

(id, 2). De fet, "a la subscripció del capital inicial ja hi figura la banca catalana, prova d'això és que no fou mai la banca ni la gran burgesia la que entaulà cap campanya contra els preus a que es facturava el Kwh a Catalunya. L'únic que protestava era el petit burgès o l'obrer..." (id). La Comissió Assessora descobriria, doncs, l'oposició gran burgesia/petita burgesia com a mínim en relació a la política de preus de l'electricitat. D'aquí se'n desprendria l'arreglament d'aquestes dues fraccions de classe durant la guerra civil.

& & & &

"Sobraba en Cataluña 1.000.000 de kilovatios, riqueza enorme que debía ser aprovechada con urgencia. Nuestros sucesores no se tomaron el mismo interés y todos los proyectos quedaron otra vez durmiendo en los archivos... Los hechos vividos nos hicieron ver, una vez más, que teníamos razón en nuestra crítica al Estado" (Santillan 1938, 147). Aquesta argumentació feia abstracció de masses variables: el cost de l'electrificació (evaluat en 250 milions de pts. Font: Comissió Assessora... 1937c, 30), la manca absoluta de tècnica i de tecnologia, el fet de que l'electricitat no és, evidentment, l'única solució, el curs dels esdeveniments bèl·lics. Cal tenir en compte, a més, que quan la Conselleria d'economia fou reorganitzada en profunditat i esdevingué Departament, l'agost de 1937, l'electrificació no fou, és clar, oblidada. En una entrevista publicada el setembre de 1937, Joan Comorera situava en primer lloc, dins d'una llista de projectes, "l'electrificació total de Catalunya i especialment de les nostres línies de ferrocarril..." (Prades 1937). Al mateix temps es definia -i es concretava- un projecte -l'elec-

trificació integral- que calia calificar realment de "gegantí" (Economia 1937b). A més de la "profunda transformació de l'Agricultura, la Indústria i el transport", l'electrificació integral de Catalunya "suposa per al benestar general, posar l'electricitat, en les seves múltiples aplicacions, al servei de la llar més humil" (Economia 1937b). I es parla de que "el fluïd, abundant i econòmic, farà alegres i clares la casa, la carretera i les vies ciutadanes" (id).

De fet, el consum d'electricitat destinada a l'enllumenat experimentaria una interessant evolució: 1925: 100, 1930:139,4; 1931: 141,4; 1932: 148,3; 1933: 152,7; 1934: 158,5; 1935: 166,2; 1936: 162,1. El 1936 les oscil·lacions estacionals foren: maig: 152,4; agost: 128,4; desembre: 188,9. El gener de 1937 el consum fou extraordinari, l'índex pujà a 200,2, era l'efecte de la política destinada a augmentar el consum. El descens que seguí fou paral·lel a l'augment d'hores de sol. (Font: Butlletí mensual... 1937b).

Transports, comunicacions, indústries d'aigua, gas i electricitat.

Existeix un acord generalitzat, entre els experts, en la idea de subratllar el caràcter estratègic, estructurant, de transports, comunicacions, aigua, energia. Strumilin situa aquest conjunt de "serveis" (o d'indústries) dins de l'economia comunal on no inclouria, però, les comunicacions. Dels 8 punts de la "Resolució...." de 1931, 3 hi fan referència: el punt 4, "Transport urbà", el punt 6, "Subministre d'aigües" i el punt 3, "Economia de les fonts d'energia". Al límit, els teòrics de la desurbanització volen dirigir l'ocupació i l'organització del territori a partir de les xarxes de transport, de les conduccions d'energia, del traçat de les comunicacions. Més realísticament, els plans d'electrificació -el Pla GOERLO, per exemple- són considerats gairebé com a plans de vertebració del territori. (vegeu: Ceccarelli 1970, XIX-XXI).

En el cas català, ho hem vist, la Gross-Barcelona i, després, el Pla sexennal de la Mancomunitat, són, en certa forma, l'altra vessant del que, per resumir, en diem "Barcelona de Pearson". Una alternativa -la municipalització dels serveis- s'ha anat desenvolupant paral·lelament. I, des de 1931, els projectes de planejament territorial (Regional planning, P.G.O.P., Pla Macià, Pla d'agençament de la Costa Brava) donen als transports (i a les comunicacions) un relleu considerable. Per què? Perque la crisi urbana dels anys 30 -la crisi de la ciutat del capital- és, sobretot, la crisi del capital-serveis.

A Catalunya, l'endemà del 19 de juliol, caldrà pensar una nova estratègia per al sector, orientada vers uns objectius que serà necessari rede-

finir. En pocs casos, la distància entre les anàlisis anteriors al 19 de juliol, els grans projectes posteriors i la política a curt terme, serà tan gran. En efecte, si utilitzem una guia tan segura com el text de Santillan (1938), que Giralt Reventós considera "d'un extraordinari interès" (1972, 572), i establim comparacions entre aquest text i les propostes recollides i/o generades per la Conselleria de serveis públics (i, pels sindicats de ferroviaris, pels treballadors de la indústria de l'aigua, gas i electricitat, pel Sindicat obrer d'aigües, etc.) serà relativament fàcil detectar el salt realitzat. El nou marc legal per a la formulació de mesures político-econòmiques serà el Decret de municipalització de serveis públics de 9 de gener de 1937.

Ara bé, com s'esdevé en el cas de la política seguida per la C.M.A.C.P.U hi ha una distància entre les propostes a llarg terme -exemples: Circuit pirinenc, Salt de Flix i electrificació de la xarxa ferroviària catalana, municipalització de l'aigua potable- i l'actuació a curt terme, absolutament condicionada pels esdeveniments bèl·lics i el tarabastall dels primers dies de la revolució. Els eslògans dels cartells de la Conselleria de serveis públics són, en aquest sentit, prou explícits. Exemple 1: "ON VAS AMB EL COTXE? Ja saps conduir? Ja has tret la matrícula? Ja pagues la benzina? Per compte de qui corres? Quina missió realitzes? EL FRONT ENS DEMANA COTXES. LA RERAGUARDA; TAMBE. CEDEIX-NOS EL TEU!" Exemple 2: "Cal estalviar fins el límit imprescindible el consum de benzina considerant-la com municions de guerra". Exemple 3: "No utilitzeu els telèfons oficials per a conferències particulars". Exemple 4: "Tingueu interès en conservar les peces de recanvi i accessoris d'automobil" (Font: Conselleria de serveis públics, 1937a, 1937b).

Consell del Transport vs. Direcció general del Transport.

Santillan, tot pensant en el futur dels transports assenyala: "la revolución en este ramo, no hará al comienzo más que obra de coordinación de todos los servicios, pues su ampliación y perfeccionamiento es tarea constructiva que llevará una serie de años de esfuerzo" (1938, 125). La revolució havia, simplement, de coordinar l'actuació dels sindicats de ferroviaris, de tramviaries, de xòfers, de pilots i de mariners. La coordinació pot produir el burocratisme, però, en qualsevol cas "se tendría la ventaja de la productividad y de la eficiencia" (129)

Després de la coordinació que suprimiria "los intereses en pugna de las empresas", caldria començar a parlar de l'ampliació dels serveis. En aquest camp, Santillan és deudor de la política territorial de la Mancomunitat, tot traslladant-la a nivell espanyol: "casi la mitad de los pueblos de España están aislados, fuera del contacto con esas arterias (les carreteres) de la vida moderna" (126). Pel que fa a Catalunya, Santillan reprén el P.G.O.P. de 1935 sense posar-lo en qüestió: "un plan de carreteras y caminos de Cataluña, aprobado por el Consejo de la Generalidad, debido a los ingenieros Vallés y Pujals y Muñoz (sic: Vallés i Pujals, enginyer), abarca un total de 5.055 km, obra estimada como indispensable para asegurar la relación rápida y cómoda con los centros catalanes de población más importantes" (id).

A l'estiu del 1936, però, la situació dels transports a Catalunya experimentà un gir imprevist: de forma paral·lela a la col·lectivització "espontània" de la indústria o a l'ocupació d'immobles, els vehicles de motor d'explosió canviaren de mans. Els canvis de propietat en els ferrocarrils o en els tramvies no tingueren, és clar, efectes destructors.

En canvi, la utilització dels "vehicles de tracció a motor, cotxes, camions, autobombus, completament deslligats de la tasca habitual que realitzaven, passant d'unes mans a les altres, molt sovint conduïts per xòfers improvisats, situà el problema amb poquíssimes possibilitats de solució" (Conselleria de serveis públics 1937c, 6). De fet, "anaven destruint-se els estocs de vehicles que ens eren tan necessaris com els instruments de guerra, que difícilment podríem substituir degut a la procedència estrangera d'aquests..." (id). La destrucció del parc d'automòbils, que fou involuntària, fruit de la satisfacció d'un desig popular "anar en cotxe" sense saber conduir situaria al govern de la Generalitat i als sindicats front a un problema insospitat. La primera tasca del Consell del Transport -format per representants de les dues sindicals i d'organismes tècnics- seria "establir el control absolut de tots els vehicles existents a Catalunya" (7). Per a establir aquest control -que es realitzaria a partir de les 9 Delegacions Regionals que es creaven- s'establí l'obligatorietat de la "Tarjeta de conducció de vehicle autoritzat" per als xòfers i de la "Guia de circulació" per als vehicles. Només serien exteses les "guies" als vehicles industrials, als cotxes dels serveis oficials i a comptadíssims casos especials. Objectiu: reduir el parc subsistent per dues raons: reduir el consum de gasolina -de la que existeix dèficit- i evitar noves destruccions del parc motivades per usos innecessaris, no-controlats. "Seran requisats els vehicles indocumentats", es deia.

Els resultats d'aquesta política foren els següents:

 Vehicles amb patent de circulació. Barcelona

	juliol 1936	maig 1937
turismes (i taxis)	16.934	3.679
camions	5.263	3.081
motocicletes	1.938	45
tricicles	-	236
Totals ...	24.135	7.041

Font: Conselleria de Serveis
Públics, 1937d, 12

Lògicament, a la relació de maig de 1937 no hi ha inclosos els vehicles d'ús militar, ni els reclosos als Parcs Mòbils de les Delegacions Regionals del Consell del Transport.

Les xifres per a la resta de la Regió I i per a les altres 8 regions de Catalunya demostren la mateixa tendència a la contracció. Sintèticament són les següents:

	juliol 1936	maig 1937
Regió I ^{&}	7.274	4.041
Regió II	4.054	1.556
Regió III	2.391	2.076
Regió IV	697	339
Regió V	648	125
Regió VI	1.385	864

(&) excepte Barcelona - ciutat

Regió VII	3.929	1.079
Regió VIII	3.319	881
Regió IX ^{&}	403	257

Font; Conselleria de Serveis Públics
1937^d, 13-15

Xifrar la redistribució del parc mbil català és -fou- difícil. Hi ha, però, estats parcials que tenen valor significatiu. Per exemple:

Relació del nombre de vehicles lliurats pel Consell del Transport durant els mesos de gener, febrer i març del 1937:

sindicats	133
metges	67
Conselleria de Defensa	289
indústria	137
retorns	125
Conselleria de Seguretat Interior	40
altres conselleries	141
ajuntaments	73
Total ...	1.005

Font: Conselleria de serveis públics 1937d.

O bé:

(&) Excepte la Vall d'Aran.

Regió III. Nombre de vehicles autoritzats per a circular en l'actualitat:

camions d'Indústries de Guerra	92
camions altres indústries	1.675
cotxes al servei de centres oficials	100
cotxes al servei d'entitats obreres	32
cotxes al servei de Comités de Control i de Consells d'Empresa	129
autobmnibus de línia	48
Total	2.076

Font: Conselleria de serveis públics 1937d.

Aquestes xifres demostren el pes donat a la guerra i a la indústria, que passa per sobre del donat, igualitàriament, als sindicats i a la Generalitat. Això significa que des de començaments de 1937 és possible detectar indicis d'un viratge important en la política general de la Generalitat, en el model social adoptat ben abans de la crisi de maig de 1937.

La qüestió de la benzina afectà centralment la tasca del Consell d'Indústria. La reducció del consum i la necessària distribució de la benzina entre els diferents sectors que nodrien la demanda foren operacions delicades, pel fet de que es rellançava o es paralitzava un sector de l'activitat econòmica i política del país. En primer lloc, el Consell del Transport decidí intervenir (racionar) el consum de gasolina a partir del gener de 1937, amb els següents resultats:

	Consum benzina. Regió I (en litres)			
	total	%	Barcelona	%
desembre 1936	5.049.350	100	3.198.100	100
gener 1937 (15 dies)	1.260.800	24,96	785.000	24,54
febrer 1937	2.722.300	53,91	1.775.150	55,50
març 1937	3.555.550	70,41	2.431.600	76,03
abril 1937	3.799.248		2.617.298	

Font: Conselleria de serveis públics 1937e,
1937f.

A més, la distribució, segons nous criteris, de la benzina, donà un nou patró de relacions entre els diferents tipus de consums. El consum del sector públic (Defensa, inclòs) esdevindria prioritari.

Les xifres, per a Barcelona i per a un sol mes, són prou aclaridores:

Relació de la benzina distribuïda durant el mes d'abril a

Barcelona	
Generalitat, Presidència	18.000
Conselleria de Seguretat Interior	201.000
Sanitat i Assistència social	43.000
Conselleria d'economia	14.000
Conselleria de proveïments	150.000
Conselleria de defensa &	501.598
Conselleria d'obres públiques	5.000
Ajuntament de Barcelona	25.000

(&) inclou Comissió d'Indústries de Guerra (101.000 litres).

altres corporacions ^{&}	537.600
tarjetes de racionament i vals eventuals	1.110.000
varis	12.100
Total...	2.617.298

Font: Conselleria de serveis públics 1937f.

La Conselleria de Serveis Públics, que sorgiria en el govern format el 31 de juliol de 1936 i que des del 17 de desembre estaria encomanada a Josep Juan Domènech, de la CNT, desaparegué en el nou disseny governamental del 30 de juny de 1937, essent integrada la gestió dels transport dins d'una macroconselleria: la Conselleria d'Economia. Per una banda, es preveia la creació dels Consells generals d'indústria de "Combustible i lubricants" i de "Transport". Per altra, es creava la Direcció General del Transport amb dos objectius bàsics: "Control i requisita de vehicles" i "Regulació subministrament gasolina". Per fi, al costat dels Delegats regionals del Departament d'Economia, existirian uns "Delegats especials del Transport" (Font: Economia 1937a). Segons el Reglament orgànic del Departament d'Economia de 14 d'agost del 1937, la Direcció General del Transport "serà l'ordenació i el control de tota classe de vehicles de Catalunya, i a l'efecte se li confereixen les facultats excepcionals que les actuals circumstàncies autoritzen, per a requisar, en forma provisional o definitiva, els automòbils, camions, motocicletes, etc. que les necessitats del moment exigeixen, i donarà als vehicles requisats la destinació pertinent. Així mateix serà funció de la Direcció General del transport el control de la gasolina i altres combustibles destinats al consum per efectes de locomoció" (Departament d'Eco-

(&)inclou taxis (318.500), autobusos (34.100), F.O.C. (15.000), Consolat de la URSS (500), General Motors (11.000), CTN (9.000).

nomia 1937, 46-47).

De fet, era coherent integrar els transports a la gestió econòmica car això significava dirigir els transports amb uns criteris de racionalitat general, i no com un abstracte fi en si mateixos. La situació, però, seria francament difícil de resoldre. El nou director general Miquel Alcubierre -que treballava amb l'antic president del Consell del Transport, Francesc Torres, nou delegat de la Regió I- declarà a la premsa especialitzada: "El material que s'envia als fronts de lluita, bona part d'ell s'ha inutilitzat per la campanya i per la natural manca de coordinació d'aquells primers moments. Els vehicles que restaren dins de Catalunya, al servei de la població civil, no foren pas els millors.. Cal afegir a tot això les necessitats progressives dels fronts, ... la motorització de Divisions, etc." (Aymamí 1937). Així, les necessitats del transport bèl·lic anaven a poc a poc limitant les possibilitats dels transports civils. El transport dels proveïments esdevingueren "preocupació principal" car, a més, la població civil de Catalunya augmentà -ho hem vist- notablement. Per a Alcubierre calia dirigir el transport de proveïments "en relació a l'important densitat de població amb què compta ara Catalunya" (id).

En pocs mesos, hom havia passat de la joia revolucionària d'anar en cotxe sense carnet de conduir, sense pagar benzina,[&] sense cap missió concreta a una situació en la que el Departament d'Economia -mitjançant la Direcció General del Transport- suprimia la circulació de molts vehicles i organitzava caravanes de camions de gran tonatge destinats al front o al transport de proveïments.

(&) Un "viatger" com Souchy escriuria: "transcurridas unas semanas (després del 19 de juliol) incluso la gasolina para los coches había que pagarla otra vez" (Souchy 1937, 13).

"... en tots els pobles de Catalunya... i en totes les llars treballadores ha de formar part dels objectes d'ús domèstic, l'aparell telefònic"

Les comunicacions telefòniques -com els transports urbans i interurbans- fan possible el creixement urbà, la urbanització del territori. Segons Santillan, "la revolución, lejos de cercenar funciones, de restringir ese mecanismo, habrá de ensancharlo aún más y hacer converger hacia él el personal sobrante de otros gremios, como el de la actual burocracia del Estado, la municipal y la comercial excesiva" (Santillan 1938, 132). En efecte, tal com assenyalaria el Delegat de la Conselleria de serveis públics a la C.T.N.E., la demanda de comunicacions telefòniques es disparà l'endemà del ^Dinou de Juliol: "són molts els organismes oficials, sindicals o partits polítics que, diàriament, s'adrecen a la Telefònica sol·licitant amb urgència la instal·lació d'aparells telefònics... les peticions han excedit del normal..." (Delegació... 1937, 2).

De fet, "la sobrecàrrega que varen haver de suportar les seves màquines (telefòniques) i la commoció que sofriren les mateixes (el 19 de juliol) junt amb la xarxa, així com l'esforç dels seus servidors, sobrepassà a tot càlcul per ampli que fos" (Conselleria de serveis públics 1937g). La sobrecàrrega inicial i el ràpid augment de la demanda que seguí situaren a les comunicacions telefòniques en un nou context. Per una banda, calia desenrotllar noves instal·lacions perquè així ho exigia l'activitat bèl·lica i el desenvolupament econòmic. Per altra banda, "l'aspiració de la Conselleria de serveis públics és que l'ús del telèfon estigui a l'abast de tothom, absolutament. En tots els pobles de Catalunya, per apartats que estiguin, i en totes les llars treballadores

ha de formar part dels objectes d'ús domèstic, l'aparell telefònic" (id).

Dificultats per a assolir aquests objectius foren: la manca de materials i primeres matèries que habitualment subministrava la indústria estrangera, la no consideració de la fabricació de material telefònic com a Indústria de Guerra, la reducció del nombre de treballadors telefònics destinats a activitats civils, car una bona part s'incorporà a l'exèrcit popular, l'esgotament dels stocks existents, la inesperada elasticitat de la demanda. Tot i amb això, les peticions de noves instal·lacions -sovint gratuïtes (Delegació ... 1937, 23)- foren, com a mínim fins a març de 1937, satisfetes.

Per a Barcelona, les 4 centrals existents disposaven, a l'inici de 1937, de línies suficients per a 68.100 aparells:

Barxa de Barcelona, gener 1937.

centrals	línies	línies tèbriques	aparells	aparells tèbri
Catalunya	13.244	16.000	23.908	26.400
Travessera	11.688	14.000	16.688	19.200
Arenes	6.011	8.000	8.194	11.700
Clot	5.534	7.000	8.074	10.800
Totals	36.478	45.000	56.864	68.100

Font: Conselleria de serveis públics 1937g

A Catalunya, la densitat telefònica era relativament uniforme, car, amb

poques excepcions (Regió V, Regió IX) les xifres de densitat oscil·laven entre 3,5 i 4,5 telèfons per 250 habitants.

Marxa catalana. gener 1937.		
		per cada 250 hab.
Barcelona-ciutat	56.864	13,5
Regió I (menys Barcelona)	9.961	4,5
Regió II	3.964	3,5
Regió III	3.340	4,5
Regió IV	1.990	4
Regió V	1.056	2
Regió VI	1.551	3,5
Regió VII	3.295	4
Regió VIII	2.800	3
Regió IX	556	2,5

Font: Conselleria de serveis públics 1937g

Els telèfons, doncs, eren en la línia de contribuir a la creació de la Catalunya - Ciutat, car tendien a distribuir-se d'una forma relativament regular. L'excepció -és clar- era el municipi de Barcelona, el poder polític del qual, a més, va créixer ràpidament.

El preu de l'aigua

Als programes municipals socialistes de la Catalunya dels anys 30, l'aigua ocupa un lloc, hi ha interès per a l'aigua com a element urbà. Al "Programa mínim municipal" del partit socialista hom parla, al punt VII de la 3a. part d'"instal.lació obligatòria de water i de bany o dutxa domiciliària", i el punt VIII fa: "creació de piscines municipals en quantitat suficient per a les necessitats de la població urbana" (Font: U.S.C. 1932). Als municipis urbans, el partit comunista proposava, en el punt 19 del seu programa municipal, la "creación de parques, jardines públicos, teatros para el pueblo, campos de deportes, piscinas, baños públicos gratuitos, etc." (Font: La Batalla 1933).

La política de l'aigua es mouria, després del Dinou de Juliol tindria uns objectius ben clars: "l'estat de la cultura d'un país va estretament lligat amb la netedat dels seus habitants i, per tant, amb l'assignació normal d'aigua per persona. Que tots els municipis de Catalunya procurin millorar constantment els serveis d'aigua i incrementin les instal.lacions de piscines públiques, i vetllin per a donar facilitats en l'ús domèstic" (Conselleria de Serveis Públics 1937h).

L'augment del consum com a objectiu, doncs, tant en el pla personal com en el pla territorial. Cal distingir dos nivells: al nivell de Barcelona i cinyell industrial, i al nivell del territori català administrat per la Generalitat. Al nivell de Barcelona, l'administració municipal i el Sindicat Obrer de les Aigües de Barcelona serien els més importants agents. L'ajuntament es limità a seguir gestionant les aigües que es prenen del Besós i es canalitzaven vers el Rec Comtal. El Sindicat Obrer de les Aigües de Barcelona era el resultat de la trans-

formació de la S.G.A.B. en empresa col·lectivitzada pels treballadors, afiliats, pel que sembla majoritàriament, a la CNT (Souchy 1937). El Sindicat Obrer de les Aigües de Barcelona inicià, ben aviat, una nova política de l'aigua. L'objectiu general d'aquesta política era "proveir a la ciutat de Barcelona i fins i tot als pobles que la volten... tot i tenint en compte el desenrotllament considerable de la ciutat, les necessitats de la qual augmenten de dia en dia" (Conselleria... 1937h, 12). Per a assolir aquest objectiu, el Sindicat, a més de prendre cura de l'anàlisi química i bacteriològica de l'aigua, en estret contacte amb el Laboratori Municipal, i d'establir patrulles de vigilància de les conduccions per tal de prevenir qualsevol tipus de sabotatge, inicià una nova política de preus. Car "un dels motius principals que també privaven a tot ciutadà de fer el consum que li era necessari, eren les tarifes que tenia establerta l'antiga empresa ja que aquestes oscil·laven entre 0,35-0,70-1,00-1,50 fins a 2,50 pessetes el metre cúbic..." (id). Partint d'"un detingut estudi" (que no hem localitzat) es va creure que la unificació a la baixa del preu de l'aigua -que es fixà a 0,40 pts./m³- permetria un augment important del consum. Aquesta mesura anà acompanyada de l'establiment d'un mínim exempt: les quantitats situades per sota del mínim fixat al Reglament de Sanitat Municipal no eren abonables. Aquesta també era una manera, es deia, d'estimular el consum, donat que, d'altra banda, hi havia aigua suficient. El consum global al terme municipal de Barcelona augmentà, encara que les xifres donades tinguin escassa precisió: 140 milions de litres diaris "abans", 150, "després".

"Avui podem dir -afirmava la Sots-delegació d'Indústries d'Aigua- que cap casa de Barcelona que tingui instal·lació d'aigua, hagi d'escati-

mar-la, ja que totes elles se'ls ha dotat, segons el nombre de veïns que té, de l'aigua necessària, amb les normes establertes per Sanitat" (Sots-delegació... 1937).

A nivell territorial, la política d'aigua tingué un enfoc típicament municipal. Així ho palesen el "Comunicat" i el "Qüestionari" adreçat pel febrer de 1937 a tots els ajuntaments de Catalunya per la "Comissió Assessora de les Indústries d'Aigua, Gas i Electricitat (Comissió Assessora... 1937) i les "Indicacions" fetes per la Conselleria de serveis públics (Conselleria... 1937h). Paral·lelament, alguns geògrafs iniciaven l'estudi científic de l'aigua a Catalunya en relació al poblament i l'ocupació del sòl (Vila 1938). L'objectiu era fer arribar l'aigua suficient i no contaminada a tots els municipis de Catalunya. La iniciativa era donada als ajuntaments que eren els que havien d'omplir un qüestionari curosament confeccionat per la Conselleria de Serveis Públics. El problema de l'aigua era plantejat per primera vegada globalment, car cal lligar aquesta iniciativa al projecte de la C.A.I.R.N. en la qual una secció -la secció la.- era destinada als "aprofitaments hidràulics".

L'A.C.C.B.

En totes les propostes de municipalització de la propietat urbana l'accent és posat en els nous lligams que s'han de crear entre el nou tipus de gestió del sòl i la col·lectivització del sector de la construcció. Aquests lligams són, sovint, subratllats. (Grijalbo 1937, Fàbregas 1937). Els problemes que suscitaran, però, escapen, és clar, a l'esquema. En un primer moment, la municipalització seria, simplement, una forma de financiació del sector de la construcció, però, ben aviat, es parlà del caràcter estratègic de la municipalització per a la reforma urbana. Així, per exemple, Salvador González, de la Federació regional de la indústria de l'edificació de Catalunya, de la U. G. T., assenyala que la municipalització feia possible el "saneamiento y reforma de población", "la distribución de solares destinados a edificios públicos", "la depuración de las aguas negras de la red de alcantarillas", etc. (1936).

Aquests eren objectius a llarg terme, però. A curt terme calia, per exemple, una transformació fonda del sector de la construcció. El marc d'aquesta transformació era el del Decret de Col·lectivitzacions de la indústria i el comerç de 26 d'octubre de 1936. Ara bé, l'aplicació del Decret, l'ús del Decret entre els treballadors del sector de la construcció fou, als primers temps, enormement discutit. "Lo han interpretado erróneamente aquellos que creyeron que se trataba de colectivizar una obra en construcción, cuando lo que debe colectivizarse es la empresa constructora, si tiene más de 50 obreros, o si teniendo menos el patrono se aviene a la colectivización" es digué des dels sectors més conscients (Edificación 1936, 8). Hi havia, també, altres falses

interpretacions: "lo han interpretado erróneamente los compañeros que han hecho que el Sindicato respectivo continuase por su cuenta y riesgo el antiguo negocio de la construcción que hasta ahora había sido explotado por uno o varios burgueses" (id). El sindicat, es deia des de la UGT, no ha d'esdevenir una cooperativa industrial. Els sindicats han de participar en la forma en que es col·lectivitzí el sector de la construcció i, després, "velar... por los intereses de todos los afiliados, defendiéndoles incluso si es preciso contra el afán de beneficios que, en un momento determinado, pudieran sentir los compañeros responsables del Consejo de la nueva empresa colectivizada" (id).

Una primera qüestió, doncs, a resoldre era el nou tipus d'organització del sector de la construcció. La segona qüestió fora veure quina seria la política econòmica del sector en el context més general de la nova economia urbana. Car, el que en la "Resolució..." de 1930 havia estat anomenat "economia edificatòria" ocupava el primer lloc dins del model de la nova economia urbana.

Pel que fa a la primera qüestió, els diversos projectes de col·lectivització de la construcció, dins del marc del Decret de col·lectivitzacions tenen, és clar, un cert interès, però, possiblement, l'atenció hauria de centrar-se en el projecte definitiu -elaborat per un Comitè d'enllaç CNT-UGT que no es crearia fins el 11 de gener- que seria legalitzat per la Conselleria d'Economia en decret del 10 de febrer de 1937⁸, signat pel conseller d'economia: D. A. Santillan i el conseller primer Josep Tarradellas. La col·lectivització en el sector de la cons-

(8) Basat en l'"Ordre referent als agrupament o concentracions industrials" de 28 de novembre de 1936 i en l'"Estatut tipus" establert per decret de 30 de gener de 1937 (Conselleria d'Economia 1937d).

trucció adoptaria la forma -prevista als arts. 2, 29, 30 i 31 del Decret de col·lectivitzacions- d'Agrupament o Concentració.

En les consideracions prèvies a l'articulat del decret del 10 de febrer es deia que la concentració del sector de la construcció havia de permetre "la racionalització" de la indústria de la construcció i havia de facilitar "l'acoblament per al camp i altres indústries" dels obrers excedents del sector.

En l'article 1 es definia el nou Agrupament Col·lectiu de la Construcció de Barcelona (A.C.C.B.) com a resultat de la fusió de totes les empreses enquadrades en les seccions del Sindicat únic del ram de la Construcció de Barcelona i la seva rodalia (de la CNT) i de la Federació de la indústria de l'Edificació (de la UGT). L'article 2 enumerava les 20 seccions incloses a l'A.C.C.B.[&] L'article 3 distribuïa els membres del nou Consell d'empresa entre la CNT (19 representants) i la UGT (11 representants). Els articles 4 i 6 autoritzaven al Consell d'empresa a actuar de seguida, "atenent l'especial situació del Ram de Construcció". L'article 8 establia que "el Consell d'Empresa (de l'A.C.C.B.) podrà recaptar, com a única empresa de construcció de Barcelona, els mitjans que siguin necessaris per a la continuïtat de la indústria de la construcció dintre de les possibilitats de l'economia general (...).

(&) 1a. Paletes i peons, 2a. Indústria rajolera, 3a. Guixaires, 4a. Mosaicistes i col·locadors, 5a. Arquitectes, 6a. Aparelladors, 7a. Delineants, 8a. Instal·ladors de calefacció, 9a. Tècnics de calefacció, 1a. Isolants i impermeabilitzants, 11a. Pedra i marbre, 12a. Pedra artificial, 13a. Empaperadors, 14a. Estucadors, 15a. Ceràmica, 16a. Pedreres, 17a. Pintors i dipòsits de materials, 18a. Muntadors de cobertes, 19a. Encofradors i formigó armat, 20a. Empedradors.

Poc després, es feien públics els Estatuts de l'A.C.C.B. A l'article 4 es deia: "La finalidad esencial de la Agrupación es la de ejecutar todos los trabajos que relacionados con la construcción deban llevarse a cabo en el término municipal de Barcelona, comprendiendo desde el proyecto y producción de materiales hasta la realización total de aquél. Así mismo, la ejecución de toda clase de obras que la Agrupación pueda desarrollar fuera de Barcelona, y la venta al exterior de los materiales producidos por sus secciones" (Boletín del sindicato.... 1937a). L'article 7 definia el que era una secció: "Se entiende por sección el conjunto de trabajadores manuales, administrativos y técnicos que forman cada una de las especialidades que integran el ramo de la construcción" (id). Cada secció, segons l'article 8, estaria dirigida per un Comité Tècnic elegit a l'Assemblea de secció. Aleshores, el Consell de l'Agrupament estaria format per delegats de cadascuna de les seccions. El Consell, segons l'article 15, es dividiria en tres departaments: Secretaria i administració, Control i distribució de treball i Gestió i organització tècnica.

L'anàlisi de l'organització d'aquests tres departaments i el seguiment de la seva actuació escapen als límits d'aquest treball. Ara bé, és precís de subratllar alguns punts. En primer lloc, la nova distribució -més racional- de la força de treball i dels instruments de treball -prevista a l'article 26- en funció de les necessitats col·lectives (i de les necessitats de guerra). La creació d'una Secció de transports dins l'A.C.C.B., "reconocida la importancia que el transporte tiene para la industria de la Construcción", seria un element que contribuiria a aquesta nova distribució. En segon lloc, l'establiment de quatre zones d'activitat: a) la zona del terme municipal de Barcelona,

b) la zona de la cintura: "Badalona, Gramanet del Besós, Montcada, Pins del Vallès, Sant Just Desvern, Cornellà, Hospitalet, Prat del Llobregat" i Can Tunis, c) la zona de l'anell següent fins a Mataró, Granollers, Sabadell, Terrassa, Olesa, Martorell i Sitges, d) la resta de Catalunya (article 23). També, en tercer lloc, és d'interès copiar l'escala salarial: peons auxiliars: 85 ptes./setmana, oficials i pràctics: 100, especialistes manuals, delineants i tècnics administratius: 115, tècnics ajudants, topògrafs, titulars administratius i aparelladors: 175, tècnics generals i d'investigació, arquitectes, enginyers i directors de laboratori: 250. (article 27) (Font: A.C.C.B. 1937).

De fet, l'A.C.C.B. seria, pel nombre de treballadors, pel nombre de seccions i per la dispersió espacial de les localitzacions de les seves activitats, gairebé una de les Federacions d'indústria previstes en el decret de 9 de juliol de 1937. Com es deia a una editorial del moment, "el gran volum de treballadors que han de trobar cabuda en el si d'aquest organisme i la diversitat de seccions i d'indústries que estan compreses en el pla total de l'Agrupament, fan que aquest, per si sol, constitueixi una mena de Federació d'Indústria. És precís, doncs, al portar a la pràctica un pla d'aquesta volada, procedir amb la lentitud que imposen el gran nombre de problemes que representa l'acoblament de tantes i tan diverses activitats" (Arquitectura i urbanisme 1937).

La segona qüestió, la definició dels objectius del sector dins del context de la nova economia urbana, seria plantejada molt aviat i molt obertament. Exemples: 1) en el Ple regional de la Federació de la indústria de l'edificació (UGT) celebrat el 19 de setembre de 1936 es

proposà com a forma de lluita anticíclica i per a millorar els nivells d'empleu dins del sector de la construcció, el sanejament total de les poblacions mitjançant: "a) la construcción de viviendas para los obreros, b) estudiar un plan de ensanche en todas aquellas localidades que, previo estudio de las organizaciones y autoridades responsables, lo necesiten; c) abolición rápida de todos los pozos negros en el interior de las poblaciones y conducción a todas las casas de agua potable para subvenir a todas las necesidades de la misma; d) creación de piscinas para el mejor desarrollo físico de la juventud; e) canalización de todos los ríos, torrentes, arroyos del interior de las poblaciones para embellecerlas y evitar los peligros de infección que representan; f) creación en todas las poblaciones y comarcas, siempre que lo permitan las condiciones topográficas, de pantanos, canales y obras complementarias, destinadas al mejoramiento de la agricultura; g) obligar a todos los propietarios de las fincas urbanas a que procedan a la reparación necesaria de las viviendas, ponerlas en condiciones de higiene tales que no constituyan, como en el presente, focos de infección. Para tales efectos deben constituirse Comités de Defensa de Higiene de la Edificación, los cuales controlen la situación de las obras y condiciones de las fincas urbanas" (Font: Federació de la indústria de la edificació... 1936).

2) al butlletí del Sindicat de la Construcció de la CNT hom parla de "hacer de Barcelona una ciudad bella y hospitalaria en el orden de la vivienda. Hacer de ella, ya que la Naturaleza volcó sus bellas prendas, por su clima, por su mar y por sus montañas, una ciudad digna de este pueblo trabajador, pulcro y renovador (...). Acabar con la vergüenza de este barrio chino, montón de carroña" (Cortés 1937).

3) als estatuts de l'A.C.C.B. hi ha, també, la idea de que l'objectiu prioritari és el sanejament, la renovació a escala d'illa i a escala de barri. L'article 33 fa: "para el plan de obras inmediatas se fija la realización del saneamiento del Distrito V y barrio de Santa Catalina, por constituir una necesidad social e inmediata; subdivisión de las grandes viviendas actuales y construcción orgánica de nuevas viviendas para el acoplamiento de los vecinos procedentes de las zonas anteriores; higienización de las viviendas insalubres, fábricas y talleres situados en barriadas en general saneadas, y siempre que sea factible su mejoramiento bajo el punto de vista económico al atender al estado general de la construcción" (A.C.C.B. 1937).

La constitució formal de l'A.C.C.B. i la formulació de l'estratègia més general del sector són dues qüestions bàsiques. Ara bé, cal preguntar-se sobre la marxa real d'aquest Agrupament que, de fet, havia de funcionar -donada la seva complexitat- com una Federació d'Indústria. Cal dir que els problemes -interns i externs- en front dels quals es trobà es multiplicaren ràpidament. Hi hagué, des del primer moment, un problema greu a nivell del Consell de l'Agrupament. Els delegats de cada Secció foren més líders sindicals que directors d'empresa o, com es deia, entesos en "la cuestión administrativa" i, és clar, "quien desconozca las cuestiones económicas, jamás tendrá iniciativas para solucionarlas, siendo el problema precisamente económico" (Miralles 1937a). D'altra banda, es produí una competència entre les Seccions: "la delegación directa provoca una especie de rivalidad entre las Secciones y los delegados en el Consejo, rivalidad que descansa en el problema económico y (en) que cada delegado defiende los intereses de su Sección con un calor exagerado" (id).

D'altra banda, hi havia el que seria anomenat "problema monstre" (Miralles 1937b), és a dir, la contradicció entre la situació de crisi del sector de la construcció i la forta pressió dels treballadors del sector per a moure empleu i salaris a l'alça. Des de les pròpies files del sindicat de la construcció de la CNT hom parlà de "libertades excesivas, balbuces más o menos pronunciados de rebelión dentro de los organismos que por su estructura permitiran desahogos airados, pero contrarios a las necesidades de la guerra y la revolución" (Miralles 1937b).

La constitució, el juny del 1937, d'O.M.A. (Obres municipals de l'Ajuntament) que funcionava com a conveni entre l'A.C.C.B. i la Secció d'Urbanització i Obres de l'Ajuntament de Barcelona no alleugerí la crisi. La demanda generada per O.M.A. tot i el seu interès qualitatiu mai no tingué un volum suficient per a resoldre mínimament la crisi del sector. En efecte, exemple de les obres que es posaven en marxa serien les obres d'habilitació per a escola o parvulari, l'adaptació a Policlínic (ex-Banc de Barcelona) o laboratori municipal (Caballerices de la Guàrdia Urbana), l'arranjament d'alguna plaça (Plaça de les Palmeres), la construcció d'un jardí (al solar limitat pels carrers de Pujades i Marià Aguiló) o d'una piscina (Casa-Bressol del parc de la Ciutadella), la reparació de les cobertes d'un mercat (el de Sant Andreu), la construcció d'un abrigall nocturn (Rocafort-Consell de Cent) o de quatre cases bressol (als districtes I, VI, VIII i X) o de nous grups escolars (Parrís-Massini, Independència-Doctor Turrió) o de policlínics (Trilla-Badia), Can Tunis. Aviat, però, la tasca de l'O.M.A. es girà cap a la construcció de refugis, les obres de reparacions dels desperfectes produïts pels bombardeigs, la consolidació de parets mitjanes, la cons-

trucció de níxols, la substitució de tubs de desguast, la reparació de les cobertes d'un mercat, etc. (Font: Arxiu S.A.C./O.M.A.).

La instal·lació a Barcelona dels serveis centrals de l'estat espanyol degut al trasllat del govern de la República de València a Barcelona, fou, òbviament, una font de comandes per a l'A.C.C.B. Els ministeris s'instal·laren en estatges, que calgué reformar i habilitar, situats normalment a l'eix Passeig de Gràcia/ Rambla de Catalunya -Diagonal - Muntaner/Balmes - Passeig de Sant Gervasi.

Tot amb tot, i a desgrat de l'entusiasme revolucionari dels homes de la construcció per l'obra conjunta de la Comissió mixta i l'A.C.C.B. (Brand 1937), les realitzacions materials de la indústria de la construcció foren minses, encara que la seva orientació envers els equips i el sector públic (O.M.A., estat) té un significat clar: és l'inici de la reorganització d'un sector industrial en funció d'una nova estratègia productiva.

ANNEX:Decret de creació de l'A.C.C.B.

Atenent la sol·licitud de concentració en una empresa única de diferents seccions del ram de la construcció;

Atenent que aquesta sol·licitud va avalada per un acord entre les dues Sindicals CNT i UGT;

Atenent que fou oberta una informació pública d'acord amb el Decret del 24 d'octubre del 1936 i l'Ordre del 28 de novembre del 1936;

Atenent que, tancada aquesta informació, no han aparegut raons que palesin la improcedència de la tal concentració;

Atenent que els objectius més immediats són molt adequats als moments que vivim, puix que l'Agrupament autoritzarà i curarà l'aportació efectiva del ram de la construcció a les necessitats de la guerra, regularà els jornals segons un tipus de necessitats familiars i d'eficiència, readaptarà el personal i les seccions, especialment les supèrflues i luxoses, per delimitar el nombre d'obriers organitzant l'acoblament al camp i a altres indústries, del personal que forçosament sobrarà en la construcció, i ordenarà la distribució dels treballs que s'encarreguin a l'Agrupament des de la constitució del Consell d'Empresa corresponent;

Atenent que la concentració obre grans possibilitats al desenvolupament de la Indústria en l'ordre tècnic, comercial i administratiu, car facilitarà el cens d'indústria necessari per al normal desenvolupament, la distribució equitativa i simplificada dels materials de construcció, la regulació dels preus d'aquesta, la racionalització de la indústria, i una aportació eficaç a les tasques del Consell General d'Indústria de la Construcció i altres avantatges que serien difícilment assequi-

bles si no s'efectua la concentració.

Vist l'informe del Consell d'Economia, a proposta del Conseller d'Economia, i d'acord amb el Consell,

Decreto:

Art. 1r. És creat l'Agrupament de la Construcció de Barcelona, que comprendrà totes les empreses, els treballadors manuals, tècnics i administratius de les quals estiguin enquadrats, en el moment present, en les seccions dels Sindicats de la Construcció, Confederació Nacional del Treball, i Edificació, Unió General de Treballadors, i al qual s'hauran d'acoblar paulatinament totes aquelles altres que, desenrotllant activitats relacionades amb la construcció, siguin necessàries per a la bona marxa de la indústria.

Art. 2n. Constituiran la base d'aquest Agrupament totes les empreses de Barcelona que es dediquin a activitats compreses dintre de les Seccions següents:

1ª Paletes i Peons; 2ª Indústria Rajolera; 3ª Guixaires; 4ª Mosaicistes i Col.locadors; 5ª Arquitectes; 6ª Aparelladors; 7ª Delineants; 8ª Instal.ladors de calefacció; 9ª Tècnics de calefacció; 10. Isolants i Impermeabilitzants; 11 Pedra i Marbre; 12. Pedra artificial; 13. Empaperadors; 14. Estucadors; 15. Ceràmica; 16. Pedreres; 17. Pintors i Diposits de Materials; 18. Muntadors de Cobertes; 19. Encofradors i Formigó armat, i 20. Empeçadors.

També quedaran inclosos els magatzems de venda de material de construcció en una Central de Vendes anexa a l'Agrupament, la constitució i el funcionament de la qual seran especificats en un reglament que es presentarà per a la seva aprovació al Consell d'Economia.

Art. 3r. Mentre no estigui format el cens oficial dels treballadors de la indústria de la construcció, el Consell d'Empresa estarà integrat per dinou representants de la Confederació Nacional del Treball i onze de la Unió General de Treballadors, que representaran la totalitat de les seccions d'ambdós Sindicats.

Aquest Consell d'Empresa tindrà caràcter provisional fins a l'aprovació definitiva dels Estatuts de l'Agrupament.

Art. 4t. A partir de la constitució del Consell d'Empresa totes les adjudicacions d'obres i construccions que efectuïn els organismes oficials i els particulars es faran a l'Agrupament el qual curarà de llur execució.

Art. 5è. El Consell d'Empresa proposarà al Consell d'Economia el projecte d'organització tècnica i administrativa de la nova empresa col·lectivitzada.

Art. 6è. Atenent l'especial situació del Ram de Construcció i per a reparar el trànsit de l'actual organització a la proposada pel present Decret, el Consell d'Empresa començarà legalment a actuar a partir de la seva constitució i acoblarà tot seguit dintre de l'Agrupament les seccions que ja actuen en règim col·lectiu i successivament les restants i totes les empreses privades i col·lectivitzades.

Art. 7è. El Consell d'Empresa podrà exigir de totes les seccions i empreses privades les dades de personal i de caràcter econòmic, necessàries per a formar les estadístiques que calguin per al compliment dels articles anteriors.

Art. 8è. El Consell d'Empresa podrà recaptar, com a única empresa

de construcció de Barcelona, els mitjans que siguin necessaris per a la continuïtat de la indústria de la construcció dintre de les possibilitats de l'economia general, així com també disposar l'aplicació, utilització i administració de tots els elements consignats en l'article anterior.

Art. 9è. El Consell d'Empresa representarà legalment l'Agrupament. Per al millor funcionament del Consell d'Empresa, aquest es dividirà en tres seccions: Control i Distribució de Treball, Secretaria i Administració, i Gestió i Organització Tècnica. Ostentarà la representació legal del Consell d'Empresa, un Comitè Permanent format per un representant de cada una d'aquestes seccions, conjuntament amb el Delegat de la Generalitat.

Art. 10. Per a la valoració del capital efectiu que representi cada una de les empreses de què es faci càrrec l'Agrupament, es seguirà la tramitació establerta en els arts. 32 a 39 del Decret de Col·lectivitzacions.

Art. 11. A partir de la data de la publicació d'aquest Decret queda prohibida, a les cases constructores de Barcelona, si no compten amb l'autorització del Consell d'Empresa, qualsevol modificació de condicions de local i personal, tant en ingressos com en despeses, sous i hores de treball, en relació amb les actualment vigents, així com qualsevol càrrega imposada sobre l'actiu i tot pagament de despeses extraordinàries, fora de les normals de jornals i materials.

Art. 12. En practicar els acoblaments d'indústries privades, l'Agrupament es farà càrrec de l'actiu i el passiu de l'entitat agrupada; anirà a càrrec seu l'acabament de les obres en curs, que serà valorat

de la manera procedent.

Art. 13. Mentre no sigui disposat el contrari i per tal de suplir la manca de control, per part dels propietaris, dels edificis actualment en construcció, aquest Agrupament curarà de la continuació, modificació o paralització de les obres que actualment s'estan construint a Barcelona. En queden exceptuats els edificis la construcció dels quals estigui normalment administrada pels respectius propietaris o per organismes o corporacions que n'exerceixin el control.

Art. 14. L'organització definitiva d'aquest Agrupament s'adaptarà al que prescriuen els Estatuts tipus publicats al DIARI OFICIAL del 5 del mes que som.

Barcelona, 10 de febrer del 1937

El Conseller Primer,
JOSEP TARRADELLAS

El Conseller d'Economia,
DÍDAC A. SANTILLAN.

El C.E.N.U.: escolarització i "reforma urbanística"

La "ciutat nova" és impossible sense l'"escola nova". Aquesta seria una conclusió dels teòrics de la "ciutat nova", ja n'hem parlat. Pel que fa a Catalunya, les escoles d'estiu dels anys 30, en especial la de 1934, havien establert els principis de l'escola nova[&]. L'accent fou posat en el camp pedagògic, obviament. Ara bé, la qüestió de l'escola nova aniria estrictament lligada a altres qüestions: des del problema de la construcció d'escoles en localitzacions òptimes fins a l'educació racionalista de masses d'immigrants amb una religió primitiva com a concepció del món, tot passant per l'impacte econòmic de l'alfabetització dels treballadors manuals i la qüestió de la financiació de l'"escola nova" per camins diferents dels de l'escola privada. Aquests aspectes són, precisament, els que estan més relacionats amb el discurs que segueixen aquestes ratlles, i són, per tant, aquells sobre els que posarem l'accent.

"A la vetlla del 19 de juliol... malgrat l'esforç de les tres corporacions oficials, Estat, Municipi i Patronat escolar, el problema escolar de la ciutat queda encara vivent" (Departament de Cultura 1937, 83). L'esforç, a partir del període de tempteigs iniciat el 1901 i clos el 1916 amb la creació de la Comissió de cultura de l'ajuntament de Barcelona, ha estat, no hi ha dubte possible, considerable. Xifrant-ho, el salt és ben net:

(&) Vegeu-ne la "Ponència" a Perspectiva escolar núms. 8-9, (1976) pàgs. 34 i ss.

	analfabets					
	h o m e s		d o n e s		t o t a l	
	absolut	%	absolut	%	absolut	%
1900	63.950	31,47	110.417	48,76	174.367	40,58
1910	41.415	18,49	89.911	35,28	131.326	27,43
1920	33.009	11,83	75.442	23,66	108.451	18,11
1930	31.973	8,26	85.863	19,29	117.863	14,96

Font: Martorell 1937, 2

A l'endemà del 19 de juliol, però, hi ha vells problemes -i nous objectius- als quals cal fer front. Per un costat, "el que existeix encara (15% d'analfabets) i, sobretot, la falta d'instrucció complementària és massa gran per a una ciutat civilitzada digna d'aquest nom" (Martorell 1937, 2). Però, a més, la desaparició de l'escola confessional i la crisi de l'ensenyament privat podien, ben fàcilment, generar un desgavell enorme en l'aparell educatiu. Aquests fets es lligaven, a més, a la crítica del model escolar de la Gross-Barcelona i a la necessitat de relacionar l'"escola nova" amb la futura reforma urbanística de les grans ciutats" (C.E.N.U. 1936, 15).

Per a fer front, alhora, a aquests tres tipus de problemes fou creat, molt aviat, per decret del 27 de juliol de 1936, el Consell de l'Escola Nova Unificada (C.E.N.U.). Amb una triple finalitat: "a) organitzar, en els edificis apropiats per la Generalitat, el nou règim docent d'escola nova unificada (...); b) intervenir i regir aquest nou règim docent, assegurant que respongui, en tots els aspectes, al nou ordre imposat per la voluntat del poble, és a dir, que (...) estigui inspirat

en els principis racionalistes del treball; c) (...) coordinació dels serveis d'ensenyament de l'Estat, de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya" (C.E.N.U. 1936, 1-2).

Si abans del 19 de juliol el problema dels espais destinats a escoles es plantejava en termes d'expropiació -i gent com J.Ll. Sert havia dit: "l'escola és un servei públic de primera necessitat, més important que qualsevol pont o carretera (...) Si l'Estat o el Municipi poden expropiar per raons de pública utilitat un terreny per a l'emplaçament d'una carretera o l'obertura d'un carrer, amb més raó cal que pugui disposar de tots els terrenys necessaris per tal de bastir els edificis escolars" (Sert 1936b, 1)- ara la situació era radicalment diferent. El que calia fer, a curt terme, era adaptar (reformar) espais i edificis, d'ús generalment escolar (però, també, d'altres usos) dels que la Generalitat s'incautava. A l'estiu de 1936, de cara al curs 1936-37, la qüestió bàsica seria la reutilització d'un bon nombre d'edificacions inadequades a la funció escolar. Més endavant, els problemes a curt terme, serien, però, ben diferents. Ho veurem.

Es necessari, però, prèviament, conèixer amb quin tipus d'organització interna el C.E.N.U. es proposava assolir uns objectius tan ambiciosos com els senyalats. La primera nota que cal tenir en compte és que, com en el cas de la C.M.A.C.P.U. o com en el cas de l'A.C.C.B., el C.E.N.U. estaria integrat per representants de la Generalitat i representants dels sindicats. Per la Generalitat, formarien part del Comité, Cassià Costal (de la Normal), Serra Hunter (de la Universitat Autònoma), Joan Aleu i Botxaca (de la Universitat Industrial) i Francesc Galí (per les Belles Arts). Pels sindicats, Gaietà Delhom, Josefa Uriz, Joan Hervàs i Francesc Albert, de la F.E.T.E. (adscrita a la UGT) i Joan Puig Elias,

Joan P. Fàbregas, Miquel Escorihuela i Albert Carsi, del Sindicat de Professions Liberals de la CNT.

El C.E.N.U. tindria, doncs, caràcter de comissió mixta, i per la data de la seva creació -27 de juliol del 1936- s'avançaria a les altres comissions mixtes que s'anirien creant i que contribuirien decisivament a la configuració de la via catalana al socialisme. La participació directa dels 2 sindicats obrers en la direcció de l'"escola nova" era un fet nou en la història catalana. Sense una gestió d'aquest tipus, "l'escola nova" tindria unes possibilitats reals molt escasses.

El C.E.N.U. es dividí en 6 ponències: ensenyament primari (Puig Elias, Delhom), ensenyament secundari (Fàbregas, Albert), ensenyament superior (Serra Hunter, Carsi), ensenyament tècnic (Hervàs, Costal), ensenyament professional (Aleu, Escorihuela), ensenyament artístic (Uriz, Galí). Un comitè executiu fou format amb Puig Elias, president, Albert, vicepresident, Hervàs, secretari, i Escorihuela, vicesecretari. Això significà que, a nivell de comitè executiu, els sindicats tenien tot el pes, en el primer moment.

Quins serien els objectius de l'"escola nova" que un Consell en el que predominaven els sindicats es proposava dur a terme? A curt terme, la substitució de l'ensenyament confessional i l'adequació de les velles estructures físiques escolars a les condicions definides com a necessitats pels experts (Departament de Cultura 1937b). A llarg terme, calia capgirar la política del Patronat Escolar, calia abandonar la construcció de "mastodònticos edificios" (C.E.N.U. 1938, 25), difondre, en canvi, la idea de que "cada escola estigui adscrita, com un organisme col·lectiu més, a una col·lectivitat de treballadors, de manera que els

nois intervinguin en els treballs i en la vida social dels grans, i, a la vegada, que la col·lectivitat de treballadors exerceixi la seva influència i la seva tutela o la seva cura sobre l'escola" (C.E.N.U. 1936, 25) i de que cal un intercanvi anivellador entre camp i ciutat (C.E.N.U. 1938, 41), car "en les actuals i desbaratades aglomeracions ciutadanes no és possible (per exemple) projectar instal·lacions convenients d'escoles maternals..." (C.E.N.U. 1936, 15). /

Així, "escola nova" i "gran ciutat" esdevenien, a llarg terme, incompatibles. L'"escola nova" implicava una necessària "futura reforma urbanística de les grans ciutats" que, essencialment, duia a un retorn al camp dels que tan afeccionats eren, ho hem vist, els homes de la CNT, representats, en aquest cas, per Puig Elias[&].

Retorn al camp, però lligat a una nova organització de l'aparell escolar que, allunyant-se del model de les grans concentracions tendria a una dispersió de l'equipament escolar, en la que la unitat orientadora seria el municipi o, pel cas de Barcelona, el districte (Departament de Cultura 1937b, 6). Cal tenir en compte, a més, els lligams que es creu que cal establir entre escola i col·lectivitat de treball, el que presuposa una economia en el que les unitats de producció -tant a la ciutat com al camp- siguin "col·lectivitats" amb una certa divisió del treball i unes necessàries dimensions mínimes. De fet, si el C.E.N.U. partí del problema paorós dels infants sense escola de l'aglomeració de Barcelona i centrà els seus esforços en resoldre'l, cal tenir en compte que l'acció del C.E.N.U. tingué lloc simultàniament a tot el territori català depenent de la Generalitat.

(&) Del que existeix un recull de textos a Montero s.s.

En el pla teòric, la més gran realització del C.E.N.U. fou el Pla general d'ensenyament. El Pla era general car era per a tothom perquè, tal com deia la primera de les seves bases: "l'ensenyament comença bell punt neix l'infant i, sense solució de continuïtat, segueix fins a la total formació, tècnica i espiritual, de l'home" (C.E.N.U. 1936, 11). Aquesta opció política anava acompanyada d'una altra ("és obligatòria la convivència d'uns i altres, sense distinció de procedències", de "benestants i malestants", "ben dotats i mal dotats", "normals i anormals") que en el camp de la política territorial significava lluitar contra el ghetto i el zoninç social, homogenització mitjançant la indiferenciació de l'equipament escolar.

El Pla donava les pistes a seguir en els següents cicles: "escola bressol" (fins a 3 anys), "escola materna" (3-6 anys) - "petits centres o pavellons" que, en principi, es suposa que han de situar-se en un "medi natural... que permet la vida a l'aire lliure" (15-16)-, "primer cicle escolar" (6 - 8 anys), "segon cicle escolar" (9-11 anys), "tercer i quart cicle escolar" (fins als 13 anys) - a realitzar "millor que en el centre o casc de les ciutats, en els seus entorns" (20). Car "propugnem per a l'educació de la infància, tant com possible, la vida al marge de les grans aglomeracions ciutadanes (...) en espais verdosos de la ciutat i, millor, fora de la ciutat" (23). Aquesta anada al camp, però, seria limitada a la població escolar: els autors del Pla no oblidaven la Ciutat, "traç essencial de la fesomia catalana" (Vila 1937a) i afirmaven "un ambient urbà, ciutadà, fruit d'una evolució i complicació ben àmplies concorda bé amb les necessitats dels adults de la gran ciutat" (C.E.N.U. 1936, 23). Aquestes consideracions no són ex-

ternes a la pràctica pedagògica car només el contacte amb la natura i amb les col·lectivitats de treballadors ha de permetre fugir de l'ensenyament memorístic tradicional.

A partir del quart cicle s'inicia una distribució dels escolars en "escoles de pre-aprenentatge", "escoles d'aprenentatge" i Escola del Treball per un costat i Politècnic Bàsic i Politècnics Universitaris, de l'altre. A desgrat de les múltiples suggestions d'aquest Pla el que, des del fil que seguim, ens interessa remarcar és les primeres etapes. Per dues raons: per la seva major incidència en l'organització del territori i perquè foren les úniques que es dugueren (amb moltes dificultats) a la pràctica.

Per a la planificació educativa dirigida pel C.E.N.U. hi ha dos moments clau: l'estiu de 1936, que és el moment de la reorganització de l'ensenyament confessional, i l'estiu de 1937, que és el moment de la selecció de solars per a la construcció de nous grups escolars. Més tard, la mobilització de mestres i l'arribada massiva de refugiats desballestarien el pla inicial i la qüestió a resoldre seria, alhora, més elemental i més difícil.

L'estiu de 1936, a Barcelona-ciutat la situació era la següent: desapareixien 24.807 places corresponents a l'ensenyament confessional, hi havia un dèficit de 40-50.000 places i la propaganda del C.E.N.U. havia produït un impacte molt fort per la banda de la demanda: es registraren 79.954 inscripcions noves per a assistir a l'escola pública que calia afegir a les 34.431 del curs anterior. A nivell de districte, notarem: a) la situació de partida:

Curs del 1935 - 36

Nombre d'alumnes que assistien a:

<u>Districtes</u>	<u>Escoles confessionals</u>	<u>Escoles privades</u>
I	3.010	4.037
II	1.828	4.026
III	3.064	2.378
IV	4.188	4.456
V	1.675	2.737
VI	3.110	3.133
VII	1.950	6.401
VIII	3.085	4.841
IX	2.307	5.782
X	590	4.999
<hr/>		
Totals	24.807	42.790
<hr/> <hr/>		

Assistents a escoles confessionals .. 24.807
 Assistents a escoles privades 42.790

Total general 67.597

Font: Martorell 1937

b) la demanda potencial i real, el setembre de 1936:

Districtes	Població de 13 a 14 anys	Assistents a esco- les oficials 1935-36	Noves matrícules curs 1936 - 37
I	16.488	3.610	5.972
II	16.835	2.870	7.754
III	11.790	3.190	3.782
IV	18.481	5.622	5.220
V	19.162	2.450	9.077
VI	14.161	2.810	4.994
VII	24.351	3.960	10.804
VIII	19.392	5.354	7.200
IX	29.575	3.615	14.947
X	16.594	950	10.204
Totals	186.829	34.431	79.954

Font: id.

Per a satisfer la nova demanda, el C.E.N.U. dirigí l'adaptació de vells edificis: escoles confessionals, però també convents, torres, fàbriques. Entre agost i octubre de 1936 s'iniciaren les obres de 106 escoles, com a mínim, amb un pressupost total aproximat de 16 milions de pessetes (Font: Fontquerni 1972, 5). Si recordem que el capítol X (Instrucció pública) del pressupost de despeses per a 1936 de Barcelona era de 9,6 milions (font: Servei central d'estadística 1937, 1, 10), el pressupost total anterior dedicat només a adaptacions es pot considerar com a important. El resultat d'aquest enorme esforç fou el següent:

"GRUPS ESCOLARS DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA a Barcelona, fets a iniciativa del C.E.N.U. i finançats a mitjes per l'Ajuntament quan les obres en curs estiguin acabades"

SETEMBRE DEL 1937

Districte	Capacitat total dels Grups	Capacitat pàrvuls	Total aules	aules pàrvuls
I	1.430	470	37	12
II	3.990	1.110	92	25
III	6.800	920	170	23
IV	4.640	1.160	113	28
V	1.130	330	27	8
VI	6.660	1.220	152	28
VII	6.350	1.430	147	32
VIII	4.500	1.050	112	25
IX	10.630	2.300	252	54
X	2.970	740	70	17
Totals	49.100	10.730	1.172	252

Font: id.

Ara bé, a desgrat d'aquestes 59.830 noves places d'escola pública creades en un curs, la situació a l'estiu del 37 podia encara caracteritzar-se per una forta pressió de la nova (i creixent) demanda de bens públics. Les sol·licituds s'elevaren a 111.562 l'octubre del 37 i el déficit es calculava, encara, en 26.116 places.

SOL.LICITUDS D'INSCRIPCIÓ PER ANAR A ESCOLA OFICIAL EN COMPARACIÓ
AMB LES PLACES DISPONIBLES (Octubre 1937)

Districte	Cens de		Places		
	3 a 14 anys	Sol.licituds	actuals	Dèficit	Excès
I	16.488	9.266	5.876	3.390	-
II	16.835	10.054	7.762	2.292	-
III	11.790	8.625	11.656	-	3.031
IV	18.481	10.538	10.418	120	-
V	19.162	10.382	5.114	5.268	-
VI	14.161	7.902	9.390	-	1.488
VII	24.351	15.252	10.990	4.262	-
VIII	19.392	7.962	7.294	668	-
IX	29.575	20.967	17.256	3.711	-
X	16.594	10.614	4.209	6.405	-
Totals	186.829	111.562	89.965	26.116	4.519

Sol.licituds d'inscripció per anar a escola oficial	111.562
Anant a escoles privades o sense preocupar-se d'anar-hi..	<u>75.267</u>
Cens escolar de Barcelona de 3 a 14 anys	186.829
Places actualment creades	89.965
Sol.licitants que quedaran sense escola	<u>21.597</u>
Sol.licituds d'inscripció fetes	<u>111.562</u>

Font: id.

En aquest moment es planteja una qüestió nova: l'elecció de solars per a la construcció d'escoles de nova planta. Un informe tècnic sobre aquesta qüestió ofereix al lector múltiples suggeriments, car els criteris de localització d'un equipament social fonamental com és ara la escola en un règim de transició han d'ésser basats, en principi, en motivacions diferents a les clàssiques: el paper a jugar pel mercat del sbl, per exemple, ha d'ésser nul. Condicionants i exigències de mínims tècnics han de dur a resultats nous.

La persistència del dèficit fa que "a desgrat de les 55.000 noves places creades (6.400 directament per l'Ajuntament i 49.100 a mitges amb la Generalitat[&], per iniciativa del C.E.N.U.) en poc més d'un any i en plena guerra, queda totalment justificat el projecte de creació de 30 nous Grups escolars (...)" (Martorell 1937, 16). El primer pas per a això és l'elecció de solars. Els criteris utilitzats difereixen dels principis enunciats: no es tracta de fer escoles fora de la ciutat sino de distribuir homogeniament l'equipament escolar dins el continuum edificat, tot posant fi a la discriminació zonal.

El mètode utilitzat fou, per una banda, la definició d'"els nuclis de població corresponents a vivenda no servits per cap escola" (19), a partir de la delimitació de les àrees equipades. Per l'altra banda, s'examinà, a nivell de districte, el percentatge relatiu de dèficit. Els districtes més mal equipats, eren, en aquest sentit, el X i el V i, per tant, els solars proposats dintre dels solars possibles tindrien en compte aquests factors. En concret la proposta, a nivell de districte seria aquesta:

Districte	Places actuals		Sense escola	Percentatge relatiu	Solars proposats	Capacitat global solar
X	4.209	6.405	152%	9	3.500	
V	4.614	5.268	114%	5	1.500	
I	5.876	3.390	58%	4	1.200	
VII	10.990	4.262	39%	5	1.800	
II	7.762	2.292	30%	5	1.800	
IX	17.256	3.711	21%	3	1.200	
VIII	7.294	668	9%	-	-	
IV	10.418	120	1%	1	200	

Font: Martorell 1937, 20

(&) El Diari oficial del 24.2.1936 publicava l'acord Generalitat-Ajuntaments per a finançar les construccions escolars: la Generalitat finançava les construccions i els ajuntaments tenien cura del manteniment.

Les anotacions a aquesta proposta foren diverses. Així, per exemple, es proposaven forces espais al districte II (Montjuïc) per a compensar les deficiències dels espais del districte V. Al districte X (Poble Nou) l'absència d'escoles era molt gran, "però, en canvi, es pot disposar de nombrosos solars en bones condicions de situació" (25). L'informe inclou una justificació, cas per cas, dels 32 solars proposats, d'un cert interès. A notar, per exemple, dins del districte X el solar nº 16 que és una mansana sencera, al Poble Nou (12.610 m². de superfície) i el nº 17, al Camp de la Bota (32.000 m²) on "totes les aules poden estar encarades al mar".

En definitiva, les localitzacions proposades tendien a solidificar l'estructura urbana, tot i renovant-la. Degut potser a les circumstàncies de la guerra, era una solució "urbanista" (recordant els termes de la polèmica soviètica dels anys 20) en front al "desurbanisme" que es pot despendre del Pla general d'ensenyament.

L'estiu del 37 seria important, també, per les decisions preses en altres vessants del camp d'actuació del C.E.N.U. que tindrien però una mateixa orientació. En efecte, l'opció industrialista de la via catalana de la que hem parlat a la introducció d'aquest capítol, es reflexaria al C.E.N.U. El Diari Oficial del 23 de juliol publicaria un decret d'estructuració del C.E.N.U. El fet (exterior) més destacable d'aquesta reestructuració era que a més de la Generalitat i de les dues grans sindicals obreres, hi haurà representants de les escoles superiors (i, també, de les federacions d'estudiants). Una ordre publicada el 18 d'agost anomenaria a Jesús Bellido (per la Universitat Autònoma), Salvador Serra (per les escoles tècniques), Joan Ras i Claravalls (pels instituts) i Joan Alavedra (per l'ensenyament artístic)

per a formar part del C.F.N.U. Aquest nou equip decidí avançar-se als cicles previstos en el Pla general i posar en marxa una sèrie de programes sectorials d'un interès segur per a la indústria catalana: el Pla general d'estudis industrials, el Pla general d'estudis professionals per a la dona. Paral·lelament, un Pla general d'ensenyaments agrícoles tindria com a missió la introducció (difícil) de racionalitat dins l'agricultura. Aquesta acceleració dins el planejament educatiu era perfectament deliberada: "un cop en marxa ascendent i continuada l'organització de les escoles primàries, el Departament de Cultura ha iniciat ja l'estudi per a l'aplicació a Catalunya d'un Pla d'escola d'ensenyaments professionals que, si en urgència va darrera de l'anterior, constitueix també un anhel unànimement expressat per la classe treballadora del nostre poble..." (Diari oficial, del 31 d'octubre 1937). De fet, el Pla de l'estiu del 36 ja introduïa l'estudi de l'home dins la societat i al Plan de estudios de la escuela primaria (M. I.P. 1937) de la República, signat per Jesús Hernández i Wenceslao Roces, es parlava de la introducció de "conocimientos económico-sociales" (id).

Aquesta acceleració es veuria, però, afectada greument pel curs de la guerra: des dels bombardeigs que afectaven grups escolars (exemples: grup escolar al carrer Avinyó, 20 o l'Escola del Mar, a la Barceloneta. Font: S.A.C. 1937, 1), fins a l'arribada massiva d'infants refugiats. A finals del 1938 les xifres que es donaven foren aquestes:

Escolarització 1938, desembre

	Barcelona	Resta de Catalunya	Total
Estat	12.000	188.000	200.000
Generalitat	76.000	35.000	111.000
Ajuntament	58.000		58.000
Sector privat	54.000	46.000	100.000
Total...	200.000	269.000	469.000
Infants sense escola		51.000	51.000
Infants d'edat escolar	200.000	320.000	510.000
Infants refugiats			447.000
Infants a Catalunya			967.000

Font: Catalonian Correspondence 1938

De fet, fins a un decret de 24 de juny de 1938 no es creà, formalment, una Comissió de Cantines (escolars) formada per representants de la Generalitat, del M.I.P. i de Sanitat. Amb tot, la difusió de restaurants escolars abans hagués estat una manera de transformar el treball femení i d'obrir les portes a una col·lectivització de l'economia domèstica com la pensada per S.G. Strumilin (1930). Així, escolarització a gran escala, continguts nous de l'ensenyament, "reforma urbanística" i col·lectivització de l'economia domèstica formen una cadena de relacions mútuament influents que fan de la tasca del C.F.N.U. una peça clau, si més no com a accelerador, de la nova economia urbana.

Sanitat i assistència social: "reforma revolucionària"

"Cristal·litzar i ordenar la història de la Revolució sanitària" -com diria Fèlix Martí Ibàñez (1937b)- no pot ésser l'objectiu d'aquestes pàgines. La "reforma revolucionària (de la sanitat, que) ha arribat -es deia- a atènyer proporcions gegantines" (id) escapen, en gran part, -com la renovació pedagògica empresa pel C.E.N.U.- a l'enfocament disciplinar que segueixen aquestes ratlles. Ara bé, seria absurd parlar de "nova economia urbana" i de transformació de la fesomia de Catalunya sense estudiar els aspectes territorials i econòmics de la nova política sanitària (i d'assistència) encetada l'estiu de 1936.

De fet, el període 1931-36 és ric en aportacions teòriques en aquest camp car es considera que es troba en una situació especialment deficitària. Per a anarquistes com Martí Ibàñez o per a socialistes com Emili Mira, la llibertat és, també, la llibertat del cos a fugir de la malaltia i la decrepitud. Es la lluita material contra "el dolor, la tristesa, la malaltia, la misèria, l'opressió, la injustícia sota totes les formes" (Montseny 1937).

L'obra legislativa del Parlament de Catalunya s'orientaria des del començament, seguint aquests principis "humanistes". En són la prova la Llei de Bases d'Organització Sanitària, la Carta Sanitària de Barcelona, la Llei de Divisió Sanitària de Catalunya. D'altra banda, problemes com l'assistència als vells, als infants sense família, als malalts crònics, etc., tenien -tenen- una gran quantitat d'implicacions en camps com la política demogràfica o la política laboral, que de cap manera poden contemplar-se de forma separada de la política econòmica general.

Un exemple: l'Assistència social revolucionària es proposaria, l'endemà del Dinou de Juliol, "l'abolició de l'amor mercenari" i la transformació de les "prostitutes... en treballadores responsables i conscients" (Martí 1937c). En concret, es definiren un conjunt de mesures destinades a integrar les prostitutes al treball d'hospitals, asils, maternologies, tot substituint l'antic personal sanitari adscrit als ordres religiosos. La Conselleria de Sanitat i Assistència Social organitzaria, precisament, una "Setmana d'activitats femenines" (amb el títol "La dona i la revolució") del 8 al 14 de febrer del 1937, destinada en part a aquesta qüestió, i llençaria eslògans com: "DONA! Després del trasbals del Dinou (de juliol) només hi ha un mot clavat a l'horitzó: DIGNITAT. No t'entretenguis en repassar si la teva acció té el color que s'adiu amb l'honestedat! Fes-te digna!... Fer-te digna d'aquest moment, vol dir treballar per aquests infants, per aquella misèria, per aquella fam, per aquells llits d'Hospital. A tot arreu hi ha un lloc per a tu..." (Font: S.I.A.S. 1937).

L'exemple que hem triat té un doble vessant: la supressió de la prostitució -objectiu sanitari i objectiu de l'assistència social- es combina amb la formació d'un nou grup de treballadors de la sanitat, precisament en un moment de crisi de l'organització sanitària i assistencial tradicional.

Aquest tipus de mesures, però, no podien anar soles: calia un nou clima (un nou concepte de l'amor sexual) que, des de revistes com Estudios o Higia feia temps que s'intentava de crear, i, d'altra banda, calien mesures concretes entorn al que s'anomenava aleshores birth-control. En el nivell tècnic del moment, la mesura més eficaç -i la que tingué una transcendència pública més gran- fou el Decret sobre la lliure interrup-

ció artificial de l'embaràs, signat el 25 de desembre del 1936 pel Conseller primer (J. Tarradellas), el Conseller de Sanitat i Assistència Social (Pere Henera) i el Conseller de Justícia (Rafael Vidiella). (Les tres principals forces antifeixistes -republicans d'esquerra, cenetistes i socialistes unificats- estarien, un cop més, d'acord, en el terreny del govern). A més del contingut moral -i de la concepció del món- que traspuava la publicació d'un decret com aquest, és precís subratllar les conseqüències que havia de tenir sobre la taxa de natalitat, els fluxes de la immigració i, en definitiva, sobre el valor de la força de treball. Vandellós (1935) havia censurat des d'una òptica conservadora el neomalthusianisme de la classe obrera catalana dels anys 30. Si és cert que caldria matisar molt aquest neomalthusianisme (Alentorn 1931, Bendicente 1934, Lazarte 1934) sembla evident la manca d'orientació natalista dins del moviment ascendent de les classes subalternes catalanes. Aquest fet hauria de tenir, és clar, conseqüències en el terreny de la planificació genral. Ara bé, si al Parlament el debat sobre la política demogràfica de la Generalitat fou molt viu durant la guerra, lògicament, problemes agudíssims -com la mobilització popular, com el dels refugiats- feien que la continuació en profunditat del debat no tingués sentit, fora del pla teòric. Així, en definitiva, s'establien uns lligams conceptuals entre la política d'erradicació de la prostitució, la legalització de l'abort, el (possible) moviment a la baixa de la taxa de natalitat. Fets com aquests -que caldria situar dins d'un marc escassament natalista- hauríem d'ésser tinguts en compte en la planificació econòmica. El descens del predomini anarconsindicalista en un context alié a la guerra wívil hagués modificat aquest marc. Però l'ús d'aquesta hipòtesi seria, probablement excessiu.

En el pla polític-institucional, la creació del Consell General de la Sanitat per decret de 28 d'agost del 1936 significà l'entrada dels sindicats i dels partits obrers en les tasques de direcció de la sanitat. En efecte, a més de 3 representants d'E.R.C., el Consell estava format per 5 representants de la CNT (entre els quals Fèlix Martí), 2 de la F.A.I., 3 de la UGT, 1 del P.S.U.C. (Víctor Viladrich i Vila), 1 del P.O.U.M. (Josep Capella i Carrobé) i 1 representant de l'Ajuntament de Barcelona. En aquesta línia, en el nou govern de Catalunya format el 26 de setembre de 1936, la Conselleria de Sanitat i la Conselleria d'Assistència Social s'uniren orgànicament en una sola estructura. Seria anomenat cap d'aquest nou departament, l'anarcosindicalista Antoni Garcia Birban. El 30 de setembre seria creada -per fusió- la Direcció general de Sanitat i Assistència Social al cap de la qual es situaria Fèlix Martí Ibàñez.

Una de les primeres mesures preses pel nou conseller seria la creació, per ordre del 6 d'octubre, del Consell de Sanitat de Guerra format per representants d'E.R.C., del sindicats i partits obrers i del Socors Roig Internacional. Aquests fets, i, a més, el decret del 7 d'octubre per al qual "passen a ésser propietat de la Generalitat de Catalunya tots els bens, mobles o immobles, crèdits, comptes, valors, etc. pertanyents a l'Hospital Clínic, a l'Hospital General de Catalunya i a l'Hospital Cardenal", significà la transformació general de les bases institucionals de la sanitat catalana.

El canvi del titular del departament en el nou govern format el 17 de desembre -ara el conseller seria Pere Herrera- no afectaria a la reforma general de la Conselleria aprovada el 25 de desembre. Es tractava, en el fons, de consolidar la línia empresa amb la creació del Consell

General de la Sanitat. Així, es fixava la participació dels sindicats obrers a tots els nivells i es reforçaven els lligams entre els serveis sanitaris i els serveis assistencials. El Consell General era substituït per tres tipus d'organismes que havien de fer possible l'extensió de les seves funcions. En efecte, eren creats, a cada població catalana, els Consells Locals de Sanitat i Assistència Social, i, a cada comarca, els Consells Comarcals de Sanitat i Assistència Social. Era creat, a més, un Consell tècnic assessor organitzat en 16 ponències, entre les quals: "organització de l'assistència mèdica (socialització)", "Inspecció mèdico-escolar", "Lluita antivenèria", "Lluita psiquiàtrica", "Propaganda sanitària", "Reforma eugènica".

La creació dels Consells comarcals significà "estructurar la Sanidad no en el sentido verticaly de arriba a abajo como antaño, sino horizontalmente, extendiéndola a una serie de zonas hasta hoy desconectadas del movimiento sanitario en las capitales" (Martí 1937a, 33). El nivell municipal es considerà per sota del llindar necessari: "cada poble per ell mateix, abandonat a les seves forces no podria portar a cap l'acompliment de la gran responsabilitat higiènica que s'imposa" (Valera 1937). Ara bé, "sortosament a Catalunya tenim, com a realitat viva de la terra, aquestes naturals, històriques, geogràfiques i espontànies mancomunitats de municipis que en diem comarques" (id). Com a objectiu a llarg terme "a cada una d'elles volem tots els serveis preventius (Centre Laboratori), tots els guaridors (Hospital) i tots els d'assistència (Casa d'Assistència)". De fet, no era possible, a curt terme aconseguir aquest objectiu: en comptes de 39 centre sanitaris -tants com comarques- Catalunya seria dividida en 20 Centres sanitaris intercomarcals: I: Barcelona, II: Vilanova i la Geltrú, III: Tar-

ragona, IV: Reus, V: Tortosa, VI: Lleida, VII: Tremp, VIII: Viella, IX: La Seu, X: Vic, XI: Olot, XII: Figueres, XIII: Girona, XIV: Mataró, XV: Granollers, XVI: Manresa, XVII: Berga, XVIII: Solsona, XIX: Igualada, XX: Vilafranca. (Font: Valero 1937).

En definitiva, "el nuevo mapa sanitario de Cataluña, elaborado durante nuestra gestión, demuestra gráficamente las fantásticas posibilidades de esta nueva orientación de la Sanidad. La creación de hospitales, intercomarcales, que puedan abarcar un radio de 100 km., liga a las comarcas que en aquél se incluyen y establece la cooperación económica de las mismas en beneficio del hospital que recoge la afluencia de enfermos de las comarcas incluidas en un radio sanitario" (Martí 1937a, 34). Així, en la sanitat i l'assistència social confluen dues línies del planejament territorial a Catalunya: la línia comarcalista i la línia partidària de la transformació del territori a partir de fortes inversions en infraestructures, iniciada pel Pla sexennal de la Mancomunitat.

El "Pla de serveis sanitaris" de Barcelona

La comarcalització de la sanitat fou el gran objectiu -ho hem vist- si hom fa abstracció dels complexos problemes de la sanitat de guerra. Ara bé, a la ciutat de Barcelona hi hagué un intent seriós de descentralització i desconcentració de la sanitat: fou el Pla de serveis sanitaris elaborat per la Conselleria Regidora d'higiene i sanitat de l'Ajuntament de Barcelona.

La necessitat del Pla es basava en la consideració dels efectes del creixement urbà; "el desenrotllament creixent de la nostra ciutat en tots els aspectes de la seva vida ha motivat que alguns serveis hagin

quedat en les seves formes rudimentàries i sense aquella coordinació precisa per al seu bon funcionament" (Ajuntament de Barcelona 1937). De fet, "si la ciutat, anys endarrera resistia aquests serveis, avui, amb l'augment constant de població i la més elevada formació cultural dels ciutadans exigia més confort en els serveis i feia precis ja de temps que s'operés en ells una reforma escaient a les modernes exigències" (id).

Els criteris que es tindrien en compte per a la confecció del Pla serien: en primer lloc, la possibilitat d'utilitzar edificis i localitzacions amb usos anteriors no-sanitaris però amb potencialitats d'adaptació molt grans; en segon lloc, els radis d'acció dels policlínics i la preferència per a la proximitat física dels serveis als usuaris, en tercer lloc, la coordinació amb altres centres o departaments.

Sintèticament, el Pla de serveis sanitaris consistia en:

- 1er. Construcció de policlínics a Poble Nou, L'Harmonia del Palomar, Horta, Gràcia (carrer de Trilla), Sants, Can Tunis i adaptació de l'edifici de l'ex-Banc de Barcelona com a Policlínic del Portal de la Pau.
- 2on. Hospital antituberculós (600 llits) com a adaptació del convent de Valldonzella per a extirpar "la pesta blanca" (Brown 1937).
- 3er. Casa de Maternologia, com a adaptació de l'Hotel Palace
- 4rt. Policlínic infantil escolar, a la Clínica Corachan, en coordinació amb els serveis d'ensenyament del municipi de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya.
- 5è. Farmàcia Municipal Central, a la Casa de Maternologia
- 6è. Parc de Curació i de Repós, al vessant S. de Sant Pere Màrtir, que inclouria pavellons generals, "pavellons per a parelles de vells", un

hospital d'inguaribles, un "Casal de repós i convalescència", piscines, camps d'esport.

Aquest pla en 6 punts calia lligar-lo, és clar, al funcionament renovat de les institucions sanitàries existents. En definitiva, "tot aquest projecte, enllaçat amb el subministre de serveis que l'Ajuntament té contractats amb l'Hospital General de Catalunya i l'Hospital Clínic, i amb els que presten l'Institut Neurològic i Sanatori Mental, que pertanyen a l'ajuntament, i la col.laboració del Laboratori municipal, formarà, a no tardar, un conjunt de serveis públics sanitaris a l'alçada d'una ciutat moderna" (Ajuntament... 1937).

Ara bé, sense un "pla d'higienització" de la ciutat antiga paral.lel al "pla de serveis sanitaris", les possibilitats de canviar la situació sanitària de la ciutat foren minses. D'on, el projecte d'higienització del districte Vè. i de la part baixa del districte IV realitzat per la Conselleria d'Higiene i Sanitat. El projecte fou, en principi, molt semblant al contingut en el Pla Macià: es proposa "l'enderroc de les illes més afectades, i crear, al seu lloc, espais que com pulmons donessin nova vida i salut a aquesta zona". Aquests espais serien, en part, ocupats per "un petit mercat", "una casa bressol i un jardí per a infants anexe", etc. La determinació de les illes a enderrocar es feu a partir de la confecció d'unes fitxes per a cada casa. (Font: Ajuntament... 1937):

Política de preus.

Si és precís parlar de la "reforma eugènica", de la comarcalització de la sanitat i del Pla de serveis sanitaris de Barcelona com a eixos de

la nova política sanitària, que es basava, és clar, en una nova organització del treball sanitari, cal, també, parlar de la política de preus seguida. En aquest terreny i pel que fa als serveis assistencials, la Generalitat definiria una política de preus específica. Aquesta política es basava en una sèrie de consideracions: en primer lloc, en les limitacions de "la frondosa activitat mutualista catalana" degut al fet de "no existir encara en les grans masses proletàries aquell marge econòmic precís per a prevenir necessitats futures"; en segon lloc, la generalització dels serveis d'assistència a totes les classes socials, incluint, per tant, a sectors de la societat amb rendes elevades. Aleshores, "és no solament perfectament lícit, sino equitatiu i just, que aquests ciutadans contribueixin a les càrregues d'aquell servei, si no en la totalitat del seu cost, en la part que els permeti la quantia de llurs ingressos en relació amb les obligacions que tinguin a llur càrrec" (Font: Generalitat... 1938, 29).

Així, aquesta política de preus dels serveis assistencials públics es basava no en el cost del servei sino en els ingressos -i el seu ús- de l'usuari. El 19 de maig del 1938 era aprovat el "Decret que estableix una escala de quotes per a la utilització, per persones no indigents, dels serveis de les institucions afectes a la Direcció General d'assistència Social".

L'escala de quotes obligatòries establerta era per als ciutadans d'un i altre sexe no-indigents la següent:

% ingressos globals				
a pagar				
a.	Cap familiar a càrrec usuari ...			60
b.	1 " " " ...			40
c.	2 " " " ...			30
d.	3 " " " ...			25
e.	Més de 3 " " " ...			20

Pel Cas de que l'usuari no fos el ciutadà amb ingressos sino un familiar seu, l'escala era:

% ingressos globals a				
pagar				
a.	Si és l'únic familiar			25
b.	Si n'hi ha 1 altre			20
c.	" 2 "			15
d.	" 3 o més			10

El Decret establia sancions severes per als casos d'incompliment, que arribaven fins a "la retenció d'havers del deutor, i l'administració de l'entitat oficial o empresa privada que tingui al seu càrrec retribuir-lo vindrà obligada a liquidar l'import de les obligacions esmentades, per compte del deutor, a la Direcció General d'Assistència Social" (id, 31).

El marc de la planificació, a Barcelona

La nova economia urbana feu necessària la transformació del marc polític-administratiu de la planificació municipal. Aquesta transformació s'inicià, de fet, quan el 24 de juliol de 1936 cessaven, per decret, els consellers municipals "que procedeixin de llistes de partits aliats al Front popular d'esquerres". Ara bé, la fixació d'aquesta transformació no es produiria fins gairebé dos anys més tard en el moment en que el Comité permanent municipal, en sessió del 16 de maig del 1938, aprovà el "Reglament de règim interior de l'Ajuntament de Barcelona", l'"Índex de matèries atribuïdes a les conselleries-regidories" i l'"Organització dels Serveis tècnics". De fet, des del Decret de 21 d'agost de 1936 s'havia establert el principi de delegació de funcions (inclosa la funció executiva) a comissions mixtes "on tinguin cabuda les organitzacions ciutadanes o sindicals", dins un context en el que es tractava de "donar elasticitat... i la indispensable llibertat de moviments" a l'Ajuntament de Barcelona, "per la seva cabdal importància" (Font: B.O.G. 22.8.1936, 1143).

L'estructuració adoptada el maig de 1938 es basava en la consideració de la complexitat del procés de la gestió municipal. Es preveien tres plans diferents lligats entre ells de forma no-linial. En efecte, l'Ajuntament s'organitzava en Seccions, Oficines de Districte i Serveis tècnics. Les Seccions eren tantes com les conselleries-regidories i tenien com a objectiu la planificació sectorial: serveis públics, cultura, higiene i sanitat, urbanització i obres, assistència social. El nombre d'Oficines de Districte era el mateix del de divisions del territori de la ciutat. L'objectiu de les Oficines era "que els serveis de la Corpo-

ració mantinguin un major contacte amb els ciutadans que hi resideixen" (art. 25 del "Reglament") per la qual cosa "tindran al seu càrrec la prestació dels serveis i funcions que les conselleries regidories els deleguin" (art. 26). Car, de fet, les regidories (ara: Seccions) eren allò que realment existia al municipi i les Oficines de Districte, que d'alguna forma l'alcalde Pi i Sunyer ja havia pensat (1975, 201), eren quelcom nou. El "Reglament" deixava oberta la seva organització: "les Oficines de Districte estaran dirigides per un secretari i estructurades amb el personal que sigui necessari per a portar a compliment les funcions que els siguin delegades" (art. 36).

Les Seccions, en canvi, degut a la seva tradició, havien d'ésser inicialment estructurades en tres departaments: "a) Administratiu, b) Planificador, c) Realitzador o Executiu" (art. 34). S'estipulava, doncs, que les Seccions planificaven i, pel moment, restava indeterminat el paper planificador o no de les Oficines de Districte.

Independentment de l'organització sectorial i territorial de l'Ajuntament, existien els Serveis tècnics que en el seu conjunt estaven, és clar, lligats estretament al Comitè municipal permanent. Així, Seccions, Districtes i Serveis, tot actuant en plans diferents i amb competències diferenciades, havien de recollir tota la multicitat d'instruments, d'àmbits i de sectors d'actuació compresos dinsde la planificació municipal.

Les Seccions

Des de la sessió municipal del 21 d'octubre del 1936, en la que entraven a formar part del consistori municipal sindicats i partits obrers, les Seccions foren 10 (en fronta les 7 existents) i els nous consellers-

regidors, els següents:

Governació	Hilari Salvador
Hisenda	Vicenç Bernades
Serveis públics	Vicenç Pérez
Urbanització i obres	Manuel Muñoz
Cultura	Víctor Colomer
Estadística	Manuel Andreu
Política social	Marià Martínez Cuenca
Higiene i sanitat	Tomàs Tusó
Proveïments	Pere Puig
Polícia municipal	Jaume Aragó

Font: Gasetta municipal de Barcelona, XXIV, 28,
p. 197.

Es interessant d'esbrinar fins a quin punt el debat sobre les respostes a la crisi urbana que s'obrí el 1931 i esclatà el 1936 indidiria en la creació de les Seccions i en les funcions atribuïdes a aquestes. Així, el fet de que, per exemple, la Secció d'urbanització i obres inclogués com a objectiu l'"urbanització de la ciutat", que la Secció de política social organitzés "guarderies per a infants", "menjadors populars" o "cases d'adaptació social per a adults" o que la Secció de serveis públics parlés de l'"establiment de les zones i parcs d'estacionament de vehicles" o d'"estacions centrals d'autòmbnibus" són exemples de la penetració dins del marc administratiu dels nous corrents. On aquesta penetració seria més palesa, però, seria a la definició reglamentària del contingut dels Serveis tècnics.

La política seguida per les diferents Seccions fou analitzada pels seus propis responsables en circumstàncies difícils: als primers mesos de l'any 1938. (Salvador 1938, Pérez 1938). Carles Pi i Sunyer n'ha donat després de molts anys un testimoni (1975). El resum de la política seguida que feu l'alcalde successor de Pi i Sunyer, Hilari Salvador, fou dur: "la Corporación Municipal ha realizado única y exclusivamente una sola política con una directriz también única: la que ha impuesto e impone la guerra" (Salvador 1938). Ara bé, és possible, destriar tot analitzant l'actuació de les diferents Seccions elements interessants i valuosos més enllà de la circumstància històrica. Així, es parla, pàgines amunt, de l'escolarització dirigida pel C.E.N.U. i, pel que fa a Barcelona, realitzada materialment en col.laboració amb la Secció d'urbanització i obres, del "Pla de serveis sanitaris" de la Secció d'higiene i sanitat, dels projectes de sanejament dels districtes Vè i IVrt. en els que aquestes dues Seccions col.laboraren amb la C.M.A.C.P.U. Així, la distribució del pressupost de despeses de la Secció d'urbanització i obres en el període juliol 1936 - abril 1938 és prou significativa:

pavimentació	4.628.370 pts.	
urbanització	6.734.562	"
clavagueres	2.019.679	"
enderrocaments	2.578.887	"
C.E.N.U. i cultura	16.599.861	"
defensa passiva	8.626.947	"
higiene i sanitat	9.579.019	"
cementiris	1.596.238	"
altres	674.013	"
total	53.037.581	"

Font: Salvador 1938

La construcció i adaptació d'escoles i policlínics, l'extensió i reparació dels vials suburbials i, és clar, la construcció de refugis per a la Defensa passiva serien les opcions més importants. A partir d'un cert moment, la política de sanejament de la ciutat antiga seria, per força, suspenso: "mi propósito era derribar manzanas enteras -escriu Manuel Muñoz, conseller-regidor d'urbanització i obres-. Después estaba proyectado construir pequeños edificios de beneficencia rodeados de jardines y arbolado. Nuestra labor ya había empezado con el derribo de lupanares... de la infecta calle de las Tapias... Para llevar a cabo esta obra nos habíamos puesto de acuerdo con la Comisión Mixta de la Propiedad Urbana, ya disuelta, pues era preciso habilitar pisos fuera de estos focos de infección...; pero.. los pisos (habilitats) eran necesarios para albergar a los habitantes de las casas destruidas por los bombardeos de la aviación enemiga. Hemos aplazado, por tanto, en esta parte la ejecución de nuestro programa..." (Salvador 1938).

Pel que fa a la política de transports urbans, cal dir que els seus objectius eren prou explícits: es volia crear "un servicio de transportes urbanos en Barcelona que ponga en comunicación las barriadas más extremas con el centro de la ciudad" (Pérez 1938). En concret, el Comité permanent municipal aprovaria, el 24 de desembre de 1936, la perllongació d'algunes línies de tramvies i l'enllaç entre altres, i l'establiment de quatre noves línies d'autobusos: G: plaça de les Navas-St.Andreu, H: plaça Víctor Balaguer-Dos de Maig/Mutualitat, I: avinguda de Sabino de Arana-plaça del Palau, I: Mutualitat/Dos de Maig - passeig del Triomf/Taulat. La voluntat de comunicar la perifèria era, a desgrat dels obs-

tacles, evident.

De fet, doncs -i raons de força a banda-, la nova estructura administrativa es situava al servei de la nova economia urbana: havia de permetre realitzar amb agilitat, sense falsos obstacles, projectes fonamentals com el sanejament de la ciutat o la urbanització suburbial. Val a dir que la nova estructura municipal havia estat empresa per una potència que tenia com a finalitat fer "de l'Ajuntament una entitat funcional, amb supressió de tràmits inútils, reducció de terminis i eliminació de tot el que pugui minvar l'eficàcia de la funció de l'Ajuntament ...". (Gasetta municipal de Barcelona, XXV, 1-5, p.1). I el nou marc per a la planificació començava a ésser omplert pel que, fins aquell moment, eren elements abstractes d'un pla-idea com era el Pla Macià.

Serveis tècnics

On era més evident, sobre el paper, la transformació i la racionalització de l'estructura municipal era en la nova estructuració dels Serveis tècnics. La seva ordenació general en quatre Agrupacions té un interès que ultrapassa el d'una classificació. En efecte, a partir de maig de 1938, es creaven les següents agrupacions de serveis: Agrupació de Serveis d'Urbanització, Agrupació de Serveis d'Edificis, Agrupació de Serveis Públics i Agrupació de Serveis Industrials.

L'Agrupació de Serveis d'Urbanització era la de caràcter més general car tenia sota la seva competència la "preparació i endegament de concursos de projectes d'urbanització general o parcial de Barcelona" i la "estructuració d'un projecte general d'urbanització de Barcelona, per revisió, articulació i complementació de tots els projectes en vigor".

S'havia d'ocupar, a més, de la "informació i proposta de variants al pla general en vista de noves iniciatives o necessitats" (Ajuntament de Barcelona 1938, 16). Per a la confecció d'aquest pla general l'Agrupació havia de realitzar una "monografia de la ciutat" amb "recopilació, ordenació i arxiu de referències sobre dades estadístiques, tècniques i històriques relatives a la urbanització de la ciutat" (14) partint d'una "investigació dels preus dels terrenys en anys anteriors" (17), de la "formació del padró d'edificis, solars i terrenys" (15), etc. Elements individualitzables d'aquest pla general serien el "Pla general d'endegament i evacuació de les aigües pluvials i de les residuals" (19), els "plans generals i parcials dels parcs i jardins" (20), etc.

L'Agrupació de Serveis d'Edificis havia d'esdevenir un dels components més importants de la nova demanda del sector de la construcció. A més d'incloure els edificis administratius, l'Agrupació tenia uns camps d'actuació clars: edificis de caràcter escolar, edificis d'higiene, sanitat i assistència social i l'endegament del conjunt d'edificis de Montjuïc, al càrrec d'un servei específic producte de la singularitat de la política urbana a Barcelona: el Servei de Museus i Palaus de Montjuïc. Pel que fa a l'"edificació particular" l'Agrupació, mitjançant un servei, s'ocuparia no únicament dels permisos d'obres segons zonificació i ordenances preestablertes, sino, també, de les "inspeccions durant l'execució de les obres..., en ésser acabades..." (24) i en qualsevol moment si es produís la necessitat.

L'Agrupació de Serveis Públics incorporava als seus objectius l'elaboració d'un "projecte d'un pla de conjunt de transports en comú" (26). Iniciava, a més, prematurament, "estudis sobre circulació" per a la "inspecció i control del tràfic urbà" i havia de posar en marxa un

"Laboratori tècnic de minvament de sorolls" amb un notable sentit de la previsió.

L'Agrupació de Serveis Industrials constituïa, com a tal, una innovació que caldria qualificar com a tècnicament valuosa. En efecte, la creació d'aquesta Agrupació, implícitament, posava sobre la taula la qüestió del paper del municipi en el camp de la producció. Si es proposava la "redacció de projectes o estudis d'instal.lacions industrials en vies públiques i dependències o edificis municipals" (28) es començava a admetre la idea d'un sector públic municipal de caràcter productiu. En concret, però, només es deia que l'Agrupació feria "projectes de tota classe d'instal.lacions industrials... relacionades amb els serveis d'escorxadors, asils, hospitals, etc." (29). D'altra banda, l'Agrupació actuava damunt la indústria, car tenia com a objectiu la gestió de les zones industrials i mixtes, tot acceptant "denúncies d'indústries molestes, perilloses o insalubres" (31).

El detall dels serveis i el cognom dels caps de servei el maig de 1938 era el següent:

Agrupació de Serveis d'Urbanització

Oficina de Direcció	Martorell / Colomer
Servei del Pla de la Ciutat	Bruguera
Servei d'Extensió i Reforma	Sellés / Azúa
Servei de Valoracions	Gili
Servei de Paviments i clavegueres	Puig
Servei de Parcs i arbrat	Rubió i Tudurí

Agrupació de Serveis d'Edificis

Oficina de Direcció	Martorell
Servei d'Edificis administratius . .	Vilaseca
Servei de Museus i Palaus de Montjuïc	Raventós
Serveis d'Edificis escolars	Térmens
Servei d'Edificis d'higiene, i sanitat i assistència social	Plantada
Servei d'obres en cementiris . . .	Domingo
Servei d'Edificació particular . . .	Martino

Agrupació de Serveis Públics

Oficina de Direcció	Vega
Servei de Neteja i regatge	Batlle
Servei de Transports urbans	Calopa
Servei de Canalitzacions	Olivé

Agrupació de Serveis industrials

Oficina de direcció	Vega
Servei d'enllumenat	Poveda
Serveis d'Instal.lacions municipals .	Steva
Servei de Tallers	Pinyol
Servei d'Indústries particulars . . .	Gómez

Font: Ajuntament de Barcelona 1938, s.n.

17. Conclusions

-

-

L

Un treball com aquest ha de tenir, forçosament, diferents grups de conclusions.

El primer grup de conclusions fa referència a les diferents línies de la planificació urbana i territorial a Catalunya. Hi ha tres línies - amb pocs contactes entre sí- que es mouen paral·lelament amb graus d'elaboració, d'influència i de coherència molt diversos. Alhora, caldrà parlar dels diferents àmbits espacials en els que es planifica i de la diversa significació de la tria: l'àmbit pot ésser l'aglomeració barcelonessa, pot ésser el conjunt del territori català, pot ésser la "província", pot ésser el municipi -tots els municipis- amb associacions mancomunades potencials. El municipalisme (com el regionalisme o el provincialisme) són no únicament un àmbit: són, també, una concepció teòrica i una estratègia de la política urbana i territorial.

En connexió amb aquest grup de conclusions caldrà fer referència a les tesis generalment admeses sobre els orígens de la planificació urbana i regional a Espanya i refer-ne els punts definitoris.

En segon lloc, caldrà sintetitzar "els límits d'un model", del model que és aplicat a partir de 1901-1914 i que no és, de fet, posat en qüestió fins molt més tard: fins als anys 30. Conèixer els límits d'un model que seria représ posteriorment és, possiblement, una qüestió pràctica gens menyspreable.

En un tercer grup de conclusions caldrà situar aquelles conclusions que estableixen les formes d'introducció de la jove-escola històrica alemanya (amb Schmoller al davant), la influència d'Howard (i, a tra-

vés de Howard, d'Alfred Marshall), la difusió del marxisme soviètic, però, també, del laborisme anglès, dins del bloc català del primer terç del segle XX. Dins d'aquest grup caldrà argüir, també, sintèticament, com dins del moviment obrer es passa del predomini de la concepció kropotkiniana de l'organització de l'espai al predomini de les tesis d'una nova economia, urbana i industrialista, amb el model soviètic al fons.

Tres línies en el planejament territorial a escala regional

En el període que considerem (1901-1939) el debat sobre el planejament territorial de l'antic Principat de Catalunya gira a l'entorn de tres línies que evolucionen amb una certa independència. La que té les seves arrels més lluny en el temps és la línia comarcalista. Existeix, en efecte, una rica i variada tradició de reflexió científica i pre-científica sobre l'ordenació de Catalunya a partir d'unes comarques que ha calgut definir a partir d'un nombre molt important de dades documentals. El punt zero d'aquest tipus de reflexió és la voluntat política de (re)construir la nació catalana (en un sentit més germànic que jacobí del concepte) i que aquesta (re)construcció no pot fer-se a partir d'unes províncies que no responen a cap realitat econòmica ni històrica, i que són, estrictament, instrument polític d'un estat molt centralitzat.

La reflexió sobre les comarques que han de substituir a les províncies que té, ja, les seves arrels al Vuit-cents (Generalitat 1933, Vila 1937p Lluç 1961) pren una volada considerable amb la difusió a Catalunya dels mètodes de la geografia moderna, que Pau Vila, pensionat per Barcelona va aprendre a Grenoble de la mà de Raoul Blanchard. A l'inici dels anys 30, la Generalitat de Catalunya feu un encàrrec important a un equip tècnic prou ampli dirigit per Pau Vila: calia realitzar amb criteris científics -i, també, polítics- la Divisió Territorial del Principat. Els criteris utilitzats ultra la recollida de tota la reflexió històrica seran fonamentalment econòmics: àrees de mercat, polaritats i xarxa urbana, sistema de transports públics per carretera (donada la rigidesa -i el centralisme- de la xarxa ferroviària). Les

tècniques utilitzades -l'enquesta, el treball de camp, el recull de documental- seran, en canvi, tècniques comuns a la major part de les ciències socials. La Divisió Territorial de 1933, però, no serà absolutament necessària ni, d'altra banda, políticament possible, fins les setmanes posteriors als fets del Dinou de juliol. En efecte, quan la Conselleria d'Economia es veurà enfrontada a la gran tasca de la coordinació de l'oferta global, a partir dels milers de decisions econòmiques autònomes de les empreses col·lectivitzades, tindrà la necessitat de realitzar una divisió del seu treball també en el pla espacial. La ponència que es crearà a l'interior de la Conselleria adoptarà, ràpidament, la Divisió de 1933 (Vila 1937^h).

La segona línia en el planejament territorial de l'antic Principat és la iniciada amb el Pla sexennal de 1920 de la Mancomunitat. De fet, les reflexions dels economistes que volien superar les limitacions d'una política econòmica molt sectorialitzada com la que és proposada des de Catalunya a partir de 1840-1868 (és a dir, a partir del triomf relatiu del lliurecanvisme academicista) anaven en aquesta direcció. Es tractava d'anar més enllà d'una política d'aranzels o d'una política bancària i monetària més o menys adequada, i de realitzar plantejaments globals (Artal 1973), en la direcció que marcaria una "economia política regional" (Estasen 1907^h) basada en un minucios estudi sobre les possibilitats del terra català (Estasen 1900). Més tard, la síntesi tècnica-pràctica de Prat inclou, és clar, aquesta dimensió territorial: la transformació del territori té objectius econòmics per a la burgesia industrial que ha perdut les colònies, i té, també, objectius d'integració d'un país esquarterat. La línia del Pla sexennal és, si es vol, la línia de la industrialització de Catalunya, del conjunt de l'espai català, a partir d'un centre fonamental (Barcelona), d'uns punts i uns eixos fluvials

aïllants relativament, i, també, d'un teixit productiu molt variat, molt adaptat a diversos tipus de mercat i molt integrat localment. Aquesta línia, a la que l'electrificació pirenaica pensada per Pearson haurà contribuït molt i que la burgesia industrial de la regió de Barcelona ferà seva, serà interrompuda per la Dictadura de 1923. De fet, si els plantejaments en el camp de la política territorial del partit industrial interessaven objectivament al conjunt de les classes subalternes del país català -i, especialment, als treballadors (i als futurs treballadors) de la indústria- val a dir que la política espacial de la Dictadura va ésser orientada més directament i més exclusivament a garantir els beneficis de la burgesia monopolista i dels sectors de la burgesia no-monopolista més lligats a l'aparell de l'estat.

Als anys 30 no hi ha, en un primer moment, cap equivalent del Pla sexennal. L'orientació del país català ja no es troba a les mans del partit industrial però tampoc es troba a les mans de les classes subalternes. Aquest fet d'una transcendència indubtable serà analitzat pels sectors més lúcids del moviment obrer. La represa no es produirà fins al moment en que, des del Consell d'Economia, es proposa el Pla de Transformació Socialista del País. Aquest Pla conté elements que porten aparellats la transformació de les estructures territorials, a partir d'una transformació variada i matisada, segons els sectors, del règim de propietat (i també, és clar, a partir del que s'anomena "electrificació integral de Catalunya"). El Pla -d'onze punts- contenia propostes sobre el sòl ("col.lectivització de la gran propietat agrària", al punt 2 i "devaluació parcial de la propietat urbana", al punt 3) i sobre els serveis ("col.lectivització de... serveis públics i transports

en comú, al punt 5) basades en un principi general - "reglamentació de la producció segons les necessitats del consum", que implicaria una re-definició del concepte de consum que hauria de posar en un primer pla els consums col·lectius.

La tercera línia en la planificació territorial és iniciada el 1920 quan la Societat Cívica La Ciutat Jardí proposa la realització d'un pla de zones per al conjunt del territori català. De fet, la idea del zoning a escala urbana havia estat difosa des dels primers anys de la segona dècada del segle per tipus com Cebrià Montoliu. El 1914, els planejadors urbans del municipi de Barcelona proposaven l'ordenació en zones del terme municipal. El projecte concret seria fortament debatut. El 1927 s'aprovaren unes ordenances que introduïen, per primera vegada en el terreny legal, la zonificació que Joseph Stübgen havia proposat uns anys abans al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona.

Zonificar, el 1920, com es demanava que fes la Mancomunitat, era considerat pels entesos com l'òptim en el camp de l'ordenació territorial. Localitzar, en unes àrees conceptualment i espacialment diferenciades, els diferents processos de producció, de circulació i de reproducció dels elements del sistema econòmic semblava la solució més idònia per al cúmul de contradiccions que les transformacions econòmiques anaven desenvolupant. Separar i aïllar activitats i processos era, però, portat al límit, un absurd, car significaria la anul·lació de les anomenades economies d'aglomeració i dels eixos de creixement. La zonificació ignorava i/o prescindia dels models reals d'ús del sòl i del paper dels preus del sòl en les localitzacions i en la formació d'àrees i anelles d'activitats. La zonificació, però, significava, en determi-

nats casos, la possibilitat de preservar determinats usos, en especial, per a consums col·lectius, que la transformació capitalista del territori marginava. La zonificació podia ésser un instrument en mans de les capes populars per a defensar interessos seus en moments de democràcia avançada com els que es donarien durant la II República. En efecte, quan el govern provisional de la Generalitat encarregà molt aviat -aquest 1931- la confecció d'un pla de zones -el regional planning- el seu objectiu central era protegir, preservar activitats productives (com les del sector primari) o consums col·lectius (verd urbà, costes, casa obrera) amenaçades pel tipus de desenvolupament del capital en aquella etapa. El zoning havia de servir a la Generalitat per a corregir els desequilibris territorials i per a reservar espais de futurs equipaments col·lectius que eren necessitats expressades políticament en formes diverses. En un cert sentit, el Pla Macià (que no era un pla regional però que tenia una projecció regional) era un pla de zones en el que, en la mateixa direcció del regional planning, es reservaven per a usos col·lectius espais importants del Baix Llobregat i del Pla de Barcelona.

"¡Bienvenido Mr. Richardson!"

Es útil -dins d'aquest resum conclusiu- tornar als punts de referència. Un d'aquests punts és, sense dubte, l'obra de H.W. Richardson sobre la política regional i urbana a Espanya. Els seus punts de vista han estat generalment considerats com a interessants i, en certa manera, la seva literatura ha esdevingut, ja, una fita dins dels estudis d'economia espacial a Espanya. La seva estada a la Península té un llunyà parentiu amb els sojorns (dels que ja hem parlat en aquestes pàgines) dels Jaus-sely, Escarrà, Pearson, Forestier, Van Eastern, Jeanneret, Vilar. És difícil, ara, parlar de quina haurà estat la seva influència, però sembla evident que la difusió en llengua castellana de la seva obra (1971, 1973a, 1973b, 1976) és, a hores d'ara, prou important per a pensar que anirà més enllà del cercle dels experts.

En aquest context, les tesis de Richardson sobre els orígens de la planificació territorial a Espanya tenen -~~o~~ poden tenir- una certa incidència dins la literatura econòmica. Quines són aquestes tesis? Pel que fa a la política urbana el resum que en fa és el següent:

"Antes de la guerra civil, la planificación en España era muy restringida en su alcance, abordando solamente de forma aleatoria el desarrollo urbano tal y como se expresaba en los Planes de Expansión. En Barcelona, sin embargo, había dos excepciones -aunque ninguna de las dos con fuerza legal-. Estas eran el Plan Regional de Cataluña (Rubió y Tudurí), que fue abandonado con el advenimiento de la dictadura en 1923, y el Plan Macià para Barcelona (en el que había colaborado Le Corbusier), que fue también abandonado al estallar la guerra civil en 1936". (Richardson 1976, 254-255).

El resum de Richardson és una bona excusa per a confegir, a contrapèl, unes tesis alternatives que serveixin per a sintetitzar alguns dels aspectes tractats en aquestes pàgines:

1. La planificació urbana abans de 1939 -i el debat cultural que suscita- és d'un interès inqüestionable si es té en compte el model d'eixampla de poblacions fabricat a mitjans del Vuit-cens (juntament amb la revolució tècnica que culmina amb la Teoria general de Cerdà) i, sobretot, la varietat i la riquesa dels models adoptats des de 1901: la política de la Gross-Barcelona, el Pla sexennal de la Mancomunitat, la 'nova economia urbana' (i la nova divisió Territorial). L'existència, a més, de centres de documentació i d'ensenyament i de revistes especialitzades, contrasta, també, amb la buidor cultural posterior a 1939.
2. No és possible considerar el Regional Planning i el Pla Macià com a excepcions. (Es clar que el nivell desinformatiu a l'edició castellana de Richardson arriba fins al grotesc: N.M. Rubió i Tudurí esdevé Rubio y Tudurí, el Regional Planning de 1932 impensable sense l'existència de la Generalitat és anterior al 1923, i l'honorable Macià esdevé un estrany Macía). En qualsevol cas, cal tenir en compte les continuacions del Regional Planning: el Pla General d'Obres Públiques i la C.A.I.R.N., i no és possible separar el Pla Macià de la Llei de sanejament de poblacions o de la tasca de la C.M.A.C.P.U. En aquest sentit dir que el Pla Macià fou 'abandonat' el 1936 és, ho hem vist, simple frivolitat intel·lectual.
3. El període 1936-1939 no és un període buit pel que fa a la planificació urbana. N'hi ha prou en tenir present fets com el decret de municipalització de la propietat urbana de l'11 de juny de 1937 o l'aprovació

de la nova Divisió Territorial, per a adonar-se'n. Fins i tot a nivell tècnic-administratiu hi ha una nova organització el de maig de 1938, que tenia com a fi subministrar un nou marc instrumental per a la planificació urbana.

Així, deixant de banda "errors" i "oblits", ni el judici general minimitzador ni els "matisos" de Richardson poden ésser considerats seriosament. Richardson, però, s'interessa més per la política regional que per la política urbana (a desgrat de les dificultats, que ell mateix assenyala, per a separar-les). Pel que fa a la planificació regional a Espanya, Richardson ha confeccionat una interessant taula cronològica (1976, 27) que s'inicia el 1945 amb la creació d'unes Comisiones Provinciales de Servicios Técnicos. Ara bé, "la intensificación de actividad después de 1963, ... proporciona alguna justificación para establecer que la política y la planificación regional en España comenzaron en dicho año" (26). Una afirmació tan arriscada com aquesta es podria matisar utilitzant els seus propis arguments. Car, si només amb la descentralització política (que és "totalmente incompatible con la ideología prevaleciente del régimen actual" (43)) és possible una planificació regional a llarg terme, sembla òbvi que els períodes en els que ha existit una certa descentralització, com per exemple el període obert pel decret sobre mancomunitats provincials de 1913, han d'ésser rics en programes econòmics regionals. Els propis arguments de Richardson l'haurien de dur a estudiar la (possible) política regional anterior a 1939. Sorprenentment, quan, en un determinat moment ho fa, escriu el que segueix:

"Los orígenes de la planificación a nivel regional son bastante antiguos, puesto que pueden remontar-se al establecimiento de

los primeros Parques Nacionales en 1916 y a la experiencia de las Confederaciones Hidrográficas creadas entre 1926 y 1929... Por supuesto, estas formas de actividad regional eran muy estrechas en cuanto a su alcance.

De mayor significación fueron los planes regionales especiales de los años 1950, a saber: el Plan Badajoz (1952), el Plan Jaen (1953) etc..." (119).

En les pàgines dedicades a la política del verd públic, hem parlat de la nul·la efectivitat de la llei de 1916 i de l'ús "regional" que en volia fer la Societat Cívica La Ciutat Jardí, Pel que fa a les Confederacions Hidrográficas, val a dir que creades durant la Dictadura del general Primo les possibilitats que tingueren per a escapar al centralisme abassegador d'aquell sistema polític serien minses. Ni la Mancomunitat de Catalunya ni les autonomies estatutàries dels anys 30 són, en canvi, tingudes en compte.

En la nostra opinió, caldria començar per el projecte Maura, que Santiago Alba considerà massa "català", i que fou objecte d'interessants observacions en un paper de l'Ajuntament de Barcelona, en el que ja es defineix tota una política regional. (Layret 1907).

La creació del Museu Social és una fita, car, ho hem vist, és el punt de naixença d'una pila d'institucions, societats, publicacions de vocació "urbana" i "regional". El 1909 és, doncs, l'inici d'una certa institucionalització de la recerca, de la recerca documental, i de la persuasió a partir del publicisme de tècnics i científics.

De la mateixa manera, la llei de cases barates de 1911 és, en ella mateixa, un punt de partida considerable. Els seus resultats -i la quali-

tat d'aquests resultats són tota una altra història.

En definitiva, doncs, en front a la taula cronològica de Richardson, el que suscriu aquestes ratlles proposa una altra cronologia que s'inicia el 1907 amb el projecte Maura. L'any-clau per al planejament regional seria, dins d'aquesta nova cronologia, el 1920, any en el que s'inicien dues de les línies del planejament territorial a Catalunya. Ara bé, des de 1932 augmenten considerablement les fites a tenir en compte.

En síntesi la cronologia que, com a alternativa, es proposa és aquesta:

Cronologia de la planificació urbana i regional

- 1907 projecte de llei de reforma local i regional (Projecte Maura)
- 1909 Museu (d'Economia) Social
- 1911 Ley de Casas Baratas
- 1913 llei de mancomunitats provincials
- 1914 Estatut de la Mancomunitat de Catalunya
Escola d'Administració Local
Caixa de Crèdit Comunal
- 1916 llei de parcs naturals
- 1917 decrets sobre hisendes municipals
Pla general d'urbanització de Barcelona
- 1920 pla sexennal de la Mancomunitat
proposta de Conferència
- 1923 Conferencia Nacional de la Edificación

- 1924 Estatuto Municipal (seguit d'Estatuto Provincial)
- 1932 Estatut de Catalunya (en anys successius: els de Galícia i el País Basc)
Regional Planning
- 1933 Projecte d'una nova divisió territorial de Catalunya
Plan Comarcal de Madrid
Estatut interior (o Constitució) de Catalunya
- 1934 Pla Macià
Llei municipal de Catalunya
- 1935 Pla general d'obres públiques
- 1936 Llei de sanejament de poblacions
Consell d'Economia de Catalunya: "Pla de transformació socialista del país"
Decret d'aprovació de la Divisió Territorial de Catalunya
- 1937 C.A.I.R.N. i projecte d'"electrificació integral de Catalunya"
Decret de municipalització de la propietat urbana.
-

Els límits d'un model

El model de la Gross-stadt adoptat pel partit industrial -que fou hegemònic a Catalunya en un període prou llarg: 1901 - 1931- com a model de la seva política urbana i territorial té uns límits. Aquests límits foren ja visibles en el període 1917-23 i es manifestaven, aleshores, en la crisi de l'habitatge que s'estudia al capítol 7. En el post-1929, però, sorgí a la superfície una crisi fiscal molt greu que s'allargassaria durant la dècada dels 30 i de la que es dona notícia al capítol 9: és "la fallida dels 'carpet-baggers'". Ara bé, cal analitzar quin(s) és (són) el(s) origen(s) d'aquests fets.

Si és possible parlar de límits (o de crisi) d'un model és perquè, d'alguna manera, aquest model no ha estat capaç, en la pràctica política, d'integrar les contradiccions que obviament genera qualsevol actuació político-econòmica. Quines serien aquestes contradiccions no integrables, no englobables dins del model general?

En primer lloc, la política de la Gross-stadt necessita un cert grau d'autonomia municipal (i, a partir d'un cert punt, d'autonomia regional) que el partit industrial no aconsegueix d'arrencar de l'estat central. Sense autonomies polítiques no hi ha autonomies financeres i és evident que la política de la Gross-stadt implica uns nivells d'inversió elevats en uns períodes relativament llargs. Des del projecte de reforma local i regional de 1907 al recurs a una solució típicament anti-autonòmica el 1923, el recorregut dels 'industrials' a la recerca de l'autonomia local és prou complex. Quan la política de la Gross-Barcelona és continuada dins del marc polític de la Dictadura -i és abandonat, si us plau per força, el pla sexennal de la Mancomuni-

tat- al model li manca, ja, quelcom essencial. La manca d'autonomia, que es manifesta, entre altres formes, en el baix nivell de formació del capital social, genera una contradicció -aparentment insoluble- entre el nivell d'inversions que exigeix la política de la Gross-Barcelona i les sortides per via pressupostària.

En segon lloc, el partit industrial no aconsegueix un dels seus propòsits més clars: reduir, rossegar les rendes parasitàries del sòl urbà. Marginar als 'propietaris' era un objectiu ineludible, com a mínim per dues raons: per a mantenir baixos els salaris industrials i per a fer entrar el conjunt del sistema urbà (de la 'producció de ciutat') dins del mode de producció capitalista. El fracàs (relatiu) en la consecució d'aquest objectiu és prou greu. L'auto-dissolució del potencialment importantíssim Institut de l'Habitació Popular (que és explicada al capítol 4) o les dificultats en el funcionament de la Societat Cívica La Ciutat-Jardí són, només, dos exemples, diversos, d'aquest fracàs. Els programes de municipalització de la propietat urbana (capítol 15) són, també, una prova de l'enorme pes dels 'propietaris' dins del sistema urbà i de la necessitat d'un model polític diferent.

En tercer lloc, la lògica del benefici industrial -combinada amb el baix nivell d'inversió en capital social i amb l'existència d'unes rendes del sòl urbà gens despreciables- manté als treballadors urbans en unes condicions de vida precàries i excessivament sotmeses a les evolucions del cicle, als factors cojunturals. La situació alimentària, higiènica i cultural de les classes populars urbanes, que ha canviat positivament entre 1900 i 1931 -la mortalitat ha baixat un 23% a 13% i l'analfabetisme del 40% a 11%-, no és, però, a la ratlla

de 1931, excessivament esperançadora. Per a resoldre-la, precisament, sorgiran als anys 30 iniciatives -que es sintetitzen en el Pla Macià a curt terme del que es parla al capítol 12- destinades a sanejar, comunicar, equipar, escolaritzar la població de Barcelona.

En quart lloc, l'assaig (reeixit, fins a cert punt) de creació d'hegemonia ha tingut, dialècticament, uns resultats lògics: la formació d'intel.lectuals que posen en qüestió aquesta hegemonia. Si, a un cert moment (del capítol 7), parlem del debat entre 'sindicalistes' i 'industrials', o si, en un altre lloc (capítol 13), es subratlla un text smithià del liberal Manuel Reventós, és, precisament, per a explicitar aquesta relació. El model de la Gross-stad no és posat en qüestió, però, fins als darrers anys 20. L'oposició entre "model prussià" i "socialisme municipal" que J.M. Tallada posa de relleu des del marc de reflexió creat al Museu Social (vegeu el capítol 6) esdevé, aleshores, una falsa oposició. Car es tractaria, en definitiva, de dues variants de la política urbana del capital industrial adaptables a dues etapes successives del desenvolupament industrial i urbà. A partir dels sectors del moviment obrer en els que el marxisme no és un cos estrany es desplega una alternativa a la ciutat capitalista; és la "ciutat nova", socialista, de la que parla Nin (capítol 13) i que a la Unió Soviètica s'assaja d'endegar. La difusió del model concret de la ciutat soviètica és més gran del que hom pot esperar. En són la prova des d'articles a L'Opinió (Comas 1929a, 1929b) perfectament emmarcats per les col.laboracions agudíssimes del jove Sardà (Sardà 1928, 1929a, 1929b), fins a notes a Catalunya municipal (S. 1933), passant per traduccions (Ilin 1932, Molotov 1932).

L'ideari anarquista, en canvi, és escassament innovador com a mínim

en aquest camp, ho hem vist (capítol 14) i els seus representants més incisius -un Santillan, un Peiró- acaben refusant els retorns al camp, el localisme i l'horror a la planificació.

Els límits d'un model són, alhora, la porta oberta a un altre model. És la nova economia urbana de la que parla Sert i que hem assajat de desgranar al capítol 16. Tant a nivell de formulació com en el pla real entre ambdós models hi ha, a més de les diferències tècniques, totes les distàncies que es poden donar entre una política de llarga durada que es gesta en un període dilatat (1901-1914) i que s'elabora en centres ben dotats (vegeu el capítol 6 dedicat a la recerca, la recerca documental i l'ensenyament) i una política que es concreta en dotze mesos: "de julio a julio", com va notar la revista anarquista Fragua social (1937).

Els límits d'un model són el reflex, també, dels límits de l'hegemonia del bloc urbà de Barcelona configurat i dirigit per la burgesia industrial a partir de 1901. La crisi d'aquest bloc urbà és el pas necessari per a la formació d'un nou bloc urbà en el que els treballadors industrials de la ciutat siguin hegemònics. D'on, la necessitat de conèixer els seus intents per a assolir una certa autonomia cultural, i l'interès per a aprofundir qüestions, com la de la propietat del sòl urbà (capítol 15), que són fonamentals per a la definició político-econòmica dels sindicats i dels partits obrers.

En aquest sentit, el cas de Barcelona és inhabitual, car, fins al 1936, hi ha ben poques ciutats industrials -amb una industrialització antiga, que té les seves arrels al Set-cens- que experimentin un assaig de transformació global tan profund com el que és definit

com a 'nova economia urbana'. I aquest assaig es produeix, precisament, després d'un període (1901-1930) que, com a mínim, en la seva segona meitat és de fortíssim creixement -la població salta de 533.897 habitants el 1900 a 1.005.565 el 1930-, grans canvis tecnològics -del vapor a l'electricitat-, notables canvis en l'organització del treball -difusió del taylorisme, creixement del terciari- i avenços importants en l'escolarització.

Ara bé, si els límits del model de la Gross-stadt en la seva aplicació a Catalunya ens són coneguts -i fins i tot és possible quantificar-ne la seva traducció en termes financers (capítol 9)- és impossible conèixer els límits de la nova economia urbana. Coneixem els debats -sovint aferrissats a la seva definició (la discussió sobre la municipalització de la propietat urbana, per exemple), però, l'extrema brevetat del funcionament d'aquest nou model i les dificultats -la guerra civil- que, des dels seus inicis, condicionaven el procés, fan molt difícil la seva valoració crítica.

En qualsevol cas, si la Gross-stad sembla que hauria d'ésser una experiència closa (però, és evident, que, repareix a la postguerra), en canvi, el model de la nova economia urbana és, avui, un model obert, utilitzable en una hipotètica "revolució de la majoria".

De Schmoller a Marshall, de Kropotkin a Varga

Al "Liminar" d'aquest treball assenyalàvem, com a hipòtesi, els lligams entre el planejament territorial i el pensament econòmic que n'era el marc. Ara, després dels recorreguts realitzats, ens és possible conèixer millor l'entrellat d'aquests lligams i discernir-ne classes i matisos.

A l'origen cal situar el "catalanisme estatista" definit en la polèmica sobre el significat de "1901" i la necessitat de formar tècnics per a l'administració local que, en ocasions, són denominats, simplement, "economistes". L'opció pel model de la gross-stadt, és, alhora, l'opció per la economia en llengua alemanya. Vidal i Guardiola explicant Wagner a l'Escola d'Administració Pública és un bon exemple de la identitat subratllada per Piccinato (1974), entre funcionari, planificador urbà (o regional) i economista format dins de l'historicisme schmollerian. En aquest context, un paper com la conferència de J. Martí Sàbat que analitzem al capítol 13 és enormement rellevant. Per a definir teòricament -i històricament- el que és una ciutat, Martí Sàbat, que es considera deixeble de Prat de la Riba, utilitza extensament la literatura econòmica en llengua alemanya.

Paral·lelament, però, hom assisteix a la introducció del model howardian. Tallada -ho hem vist al capítol 6 parlant del Museu Social- el rebutja car posa excessivament en qüestió la propietat del sòl. El georgisme de Montoliu serà dins de l'organització de la cultura del moment sempre marginal. De fet, el model de la garden-city partia d'Alfred Marshall. D'un Marshall poc conegut que, en front al pessimisme dels economistes de l'escola clàssica, que ha produït una ciutat enorme i mor-

tífera (com Londres), proposa un nou reformisme en lluita contra l'atur, els baixos alaris i el subconsum. El socialista Howard era excèntric en una societat com la catalana on no hi havia, encara, cap concentració urbana del tipus de la dd Londres de 1900, encafa que, el 1916 un gran retrat seu presidís l'Exposició de la Construcció Cívica del Museu Social.

Així, si amb el model de la Gross-stadt, -combinat amb la crisi de l'agricultura del Sud- la ciutat multiplicà habitants i problemes, la crisi oberta el 1930-31 -"la fallida dels carpet-baggers"- significà, també, la recerca d'altres models. Sorgí, aleshores, com a solució global, el model de la ciutat-jardí en el seu sentit genuí: a escala d'un conjunt territorial. Aquest és el sentit de l'inici rapidíssim dels treballs del Regional Planning abans de la obertura del Parlament de Catalunya. La garden-city (versió popular: "la casa i l'hortet" (Rubió 1933)) és proposada, el 1931, oficialment, per un govern -el de la Generalitat- que es defineix no com a socialista, però sí com a "socialitzant". En aquell moment, les preferències dels economistes lligats a la docència varien. Joan Sardà ha explicat com tots es posen a llegir Marshall (Sardà 1974). I el manual de Tallada (1937), tal com expliquem a un altre lloc (Artal 1976) és, ja, un bon registre de la crisi en l'acceptació de la literatura econòmica alemanya i del renovat interès per Marshall (i per Taylor i per Schumpeter, però aquesta és una altra qüestió). Fins i tot, des dels sectors populars, quan es fa un curs d'economia, els punts de partida són Marshall, i George (Fàbregas 1932-34).

Atzar? Necessitat? En qualsevol cas, quan a la Universitat es recomana Marshall, el govern posa en marxa el Regional Planning. Car, de fet,

l'altra línia, la comarcalista, re-iniciada per Pau Vila, no és una línia oposada. Fins i tot, seria possible parlar de certes similituts: descentralització, retorn (ordenat) a la natura, combinació d'activitats productives "industrials" i "agràries", etc.

Hi ha, també, el model nordamericà del city planning que, com és el cas del model howardià és conegut fins a cert punt prematurament. En efecte, parlar com ho fa Lasarte a la Barcelona de 1917, de l'experiència planificadora de New-York, és, probablement, precipitat. Però Lasarte no és un intel·lectual deslligat de l'activitat pràctica, és -ho hem vist- un enginyer municipal compromés en el planejament urbà de la seva ciutat. I als anys 30, l'experiència nordamericana -la política territorial de la New Deal, que és conseqüència de la línia cultural del city planning- interessarà vivament a gent tant significativa com l'alcalde Carles Pi i Sunyer o el conseller d'obres públiques Joan Vallès i Pujals.

D'on surt el city - planning? Segons Dal Co (1975) de la crítica que realitzen a la "urban-industrial America" dos economistes, Henry George i Thorstein Veblen, i un socialista utòpic, Edward Bellamy. George, a partir de Progress and Poverty, proposarà un nou tipus d'imposició dels augments de les rendes del sòl. Del seu impacte entre els experts n'hem parlat a la secció dedicada al Museu Social del capítol 6. Bellamy és l'autor d'una utopia: Looking Backward. I Veblen? Veblen interessa especialment: "a les pàgines de Veblen, els reformadors urbans a cavall de l'inici del segle XX troben indicacions no menyspreables per a les seves accions 'antidepredadòries' amb les que assajen oposar-se a l'expansiu poder de les finances del laissez-faire sobre el 'mon' de

la ciutat" (Dal Co 1975, 220). Els moviments de les 'associacions de bon govern municipal' de que parla Vallés i Pujals el 1909 (a la secció A del capítol 2), el city planning, Radburn foren incomprensibles sense la crítica de Veblen a la "classe ociosa" i la seva crida al industrial management de la ciutat.

Al marge d'aquests lligams entre les idees sobre el planejament territorial i el pensament econòmic, en els que l'historicisme alemany, el Marshall reformista i l'institucionalisme nordamericà ocupen un lloc destacat, cal parlar de les formulacions dels intel·lectuals de les classes subalternes. El fet de que en el moment en el que la pràctica política imposa la necessitat de fer manuals, Joan P. Fàbregas hagi de basar-se en el manual de Marshall i Santillan, en el seu manual (1930), utilitzi la traducció castellana d'un manual "alemany": el de Kleinwächter, seria prova d'unes dificultats inicials per a assolir l'autonomia intel·lectual.

El Kropotkin de Fields, Factories and Workshops havia estat l'aliment espiritual de moltes generacions obreres (vegeu la introducció al capítol 14). Salvador Seguí, el líder de la vaga més important de la Catalunya del segle XX, havia refusat el municipalisme anglès (vegeu "Sindicalistes i industrials" al capítol 7) que no és aliè, és clar, a la garden-city, en nom del comunisme llibertari. Però, el 1931, Joan Peiró deia que comunisme/llibertari només eren dues paraules que calia omplir de continguts. Com? Amb Besnard, refusant el ruralisme i posant en primer pla els sindicats o amb Martínez Rizo, inventant una "urbanística comunista llibertària" perillosament semblant a la garden-city (capítol 14). Felipe Alaiz reconeixeria obertament la inexistència d'uns plan-

tejaments mínims de la qüestió urbana per part dels sindicats obrers (id). La substitució de Kropotkin per Besnard (i Howard) no representava un gir teòric fonamental.

L'alternativa -en el camp teòric- es trobava en un altre lloc, en la línia de l'escola clàssica. És per això que hem donat un cert relleu a la resposta "clàssica" de Reventós a la conferència historicista de Martí Sàbat. El tipus d'anàlisi realitzat pels clàssics -amb Marx- podia permetre una sortida real a l'atzucac creat per les fugides vers la història (Schmoller) o vers la teoria subjectiva del valor (Marshall). A partir de la lectura leninista de Marx foren possibles anàlisis com els de Maurin o treballs com el d'Eugen Vargan, que hem explicat a l'inici del capítol 10. I, en paral·lel, el model soviètic de la "ciutat nova" (capítol 13) era conegut per uns sectors que, fins a l'estiu del 1936, cal considerar com a no-centrals dins del moviment de les classes subalternes.

La crítica de Reventós a la garden-city no era una crítica moral com la de Seguí. Era una crítica que es fonamentava en la comprensió dels mecanismes econòmics fonamentals. L'alternativa més avançada a la situació existent havia de partir d'aquesta crítica per a construir un model basat en l'anàlisi de la crisi capitalista i en les lliçons -no, és clar, en la imitació- del model soviètic. La 'ciutat nova' de què es parlava només era possible dins la 'nova economia' que Eugen Preobrazhenski havia començat a teoritzar imposant-se una tasca totalment inèdita: la construcció d'una teoria econòmica del socialisme.

18. Notes bibliographiques

A.

1937: "Com és administrada la propietat urbana a la nostra ciutat"
Moments, juliol

AA.VV.

1909: Primer congreso de Gobierno Municipal. Barcelona, s.p.i, 330
pp.

A.C.C.B. (Agrupament Col·lectiu de la Construcció de Barcelona)

1937: Estatutos de la Agrupación de la Construcción de Barcelona.
10 pp. policopiades

Michele ACHILLI

1972: Casa: vertenza di massa. Storia di una riforma contrastata.
Padova, Marsilio Editori, 358 pp.

Jaume AIGUADER I MIRÓ

X 1924: "El setge de la ciutat. La vida a les barraques de Barcelo-
na", Justícia Social, 26 gener (article signat amb el pseu-
dònim 'Cot de Reddis')

X 1932: El problema de l'habitació obrera a Barcelona. Barcelona,
Publicacions de l'Institut Municipal d'Higiene, 24 p.

Josep M. AINAUD i Enric JARDÍ

1973: Prat de la Riba, home de govern. Esplugues de Llobregat,
Ariel, 320 pp.

X Ajuntament de Barcelona

1903-1923: Anuari(o) estadístic(o) de la ciutat de Barcelona.

Barcelona, Henrich, 17 vols. (del I al XVI, primera època, en castellà; el XVII -anys 1918-19-20, en català. Director de la publicació: Manuel Escudé i Bartolí)

- 1905: Extracto de las negociaciones y documentos importantes que constan en el expediente para la concesión de los servicios de Tesorería, Conversión y nuevo Empréstito. Barcelona, Henrich, 99 p + annex
- 1907: Reforma y mejora del interior de la ciudad. Barcelona, Henrich i Cia, 357 pp (títol secundari: "Memoria y Proyecto de Contrato con el Banco Hispano Colonial")
- 1908a: Memoria de la M.I. Comisión de Hacienda y variaciones del anteproyecto de presupuestos. Año 1909. Barcelona, E. Bosch, 146 pp.
- 1908b: Presupuesto extraordinario de cultura. Barcelona, Carbonell i Esteva, 155 p.
- 1914: Estudio de orientaciones para el plan de obras que convendría realizar en el Ensanche con motivo de la Exposición de Industrias Eléctricas. Barcelona, Henrich i Cia, 58 pp + 2 annexes.
- X 1915: Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona. XII. 1913. Barcelona, Henrich, 624 pp.
- 1920a: Bases per a una legislació que establís garanties per als ciutadans enfront de les empreses subministradores de llum, energia, aigua, telèfons, etc. Barcelona, Comissió de Cultura, 32 pp.
- 1920b: Els jardins dels infants. Barcelona, Editorial Catalana, 70 pp.

- X 1921: Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona. XVI. 1917. Barcelona, Henrich, 592 pp.
- 1926: El problema de los espacios libres. Barcelona, A. López Llausàs, 40 pp + XVI lam. (text de Nicolau M. Rubió i Tudurí).
- 1931: Els grups escolars de Barcelona. Barcelona, Obradors Vilajoana, s.n.
- 1932: Apèndix a les Ordenances municipals de la Ciutat de Barcelona. Barcelona, Imp. de la Casa de Caritat, 173 pp. ("Compremsiu de totes les disposicions modificatives o complementàries de les esmentades Ordenances, fins al mes d'abril de 1932")
- 1933a: La tasca projectada i realitzada per la Comissió durant l'any 1933. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Comissió especial per a la neteja i embelliment de les platges de Barcelona, 38 pp.
- 1933b: Els enllaços ferroviaris de Barcelona. Barcelona, Gasetta municipal de Barcelona, separata del núm. 26.
- 1937: 1937. Conselleria d'higiene i sanitat. Barcelona, I.G. Seix i Barral, E.C., s.n.
- 1938: Organització dels Serveis Tècnics d'enginyeria i arquitectura. Barcelona, Imp. Casa d'Assistència President Macià, 31 pp. ("Acordada en la sessió del Comitè Municipal Permanent del dia 19 de maig del 1938")
- vegeu: Comisión de Ensanche
Comissió de Cultura
Direcció de Parcs Públics

Gaseta Municipal de Barcelona
 Institut d'Estadística i Política social
 Servei del Pla de la ciutat.

Felipe ALAIZ

- 1935a: "Barcelona, ciudad rural", Tiempos nuevos, II, 4, agost, pp. 132-135.
- 1935b: "Sans i Hostafranchs = microcosmos", Tiempos nuevos, II, 6, octubre, pp. 196-198.
- 1936: "Lérida, confín de Poniente", Tiempos nuevos, III, 5, maig, pp. 226-228.
- 1937: Por una economía solidaria entre el campo y la ciudad. Barcelona, Oficinas de Propaganda CNT-FAI, 47 pp.
- 1945-48: Hacia una federación de autonomías ibéricas. Rennes, Ediciones Tierra y Libertad, 17 fasc.

Santiago ALBA

- 1908: Castilla ante el problema de la vida local. Valladolid, Imp. Castellana, 54 pp.

Pere ALENTORN

- 1931: "Creixeu i multipliqueu-vos, i si us manca pa moriu-vos. Hem de tenir un milió d'habitants, per què?", L'hora, 25 febrer.

Jaume ALGARRA

- 1912: Formación del precio de las carnes en el mercado de Barcelona. Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona, 102 p. (4 apèndixs)
- 1914: El Crédito de los pequeños municipios y la Sociedad de

Crédito comunal del Reino de Bélgica. Madrid, Junta para ampliación de estudios e investigaciones científicas, Anales, Tomo XIII, Memoria 2ª.

Jaume ALGARRA, ed.

(1941): J. Conrad: "Politische Oekonomie". Historia de la economía. Barcelona-Madrid, Bosch-V. Suárez, 301 pp.

Josep M. ALIBÉS et altri

1975: "La lucha de los barrios. Barcelona, 1969-1975", Cau, 34, novembre-deseembre.

Gabriel ALOMAR

1970: El futurisme i altres assaigs. Barcelona, Edicions 62, Antologia catalana, 56, 108 pp. ("A cura d'Antoni-Lluc Ferrer")

Jaume ALZINA

1933: L'economia de la Catalunya autònoma. Barcelona, Tip. Emporium, 187 pp. (pròleg: Josep M. Tallada)

1936: Els pressupostos de les corporacions públiques. Barcelona, Impremta Olivé, 475 pp.

Rafael ARACIL i Màrius GARCIA BONAFE

1976: Lecturas de historia económica de España. Vilassar de Mar, Oikos-Tau, 352 pp. (vol. 1: segles XVIII-XIX)

Roger ARNAU

1974: Marxisme català i qüestió nacional catalana. París, Edicions Catalanes de París, 2 vols., 257+324 pp.

Jordi ARQUER

1931: "Els nous impostos", L'Opinió, 137, 13 febrer.

Rosa M. ARQUIMBAU

- 1934: "Una mena de Xauxa a Horta. Al Pueblo Español no paguen. El Patronat de la Vivenda Popular no funciona", La Rambla, 29 gener.

Arquitectura i urbanisme

- 1937: "L'Agrupament Col·lectiu de la Construcció de Barcelona", Arquitectura i urbanisme, III, 19, agost.

Francesc ARTAL

- 1973: "Vers una política econòmica nacionalista burgesa (1840-1913) dins Economia crítica: una perspectiva catalana. Barcelona, Edicions 62, pp. 284-286.

Francesc ARTAL, Emili GASCH, Carme MASSANA, Francesc ROCA

- 1976: El pensament econòmic català durant la república i la guerra (1931-1939). Barcelona, Edicions 62, 382 pp.

Associació d'Arquitectes de Catalunya, ed.

- 1935: Llei dictant normes per a remeiar l'atur involuntari. Barcelona, s.p.i, 8 pp.

Ateneu Enciclopèdic Popular i 12 associacions

- 1915: "Informe que varias asociaciones de Barcelona elevan al Ayuntamiento de dicha ciudad, sobre un proyecto de ordenanzas diferenciales de edificación por zonas", Civitas, I, 6, juliol, pp. 161-167.

Ateneu Enciclopèdic Popular

- 1920: Nova tasca de l'Ateneu. Problema de l'habitació sana i a bon preu. Barcelona, A. Artís Imp., 23 pp. ("Discurs inaugural de l'A.E.P. pel seu president Jaume Agudé Miró")

El avance de la provincia de Barcelona

vid: Milans 1929

J. AYMAMI-SERRA

1937: "Catalunya organitza els seus transports", Economia, I, 3.

Carlo: AYMONINO

X 1971: L'abitazione razionale. Padova, Marsilio Editori, 215 pp.

X 1972: Orígenes y desarrollo de la ciudad moderna. Barcelona, Gustavo Gili, 329 pp. (trad. cast. de Origini e sviluppo della città moderna (1971). L'edició inclou en apèndix textos de E. Howard (1972), T. Garnier i R.A. Miljutin)

B.

- 1932: "La obra de la Junta de Urbanización y Acuartelamiento", Barcelona-Atracción, XXII, 253, jul., pp. 195-201.

Barcelona-Atracción

- 1931: "Desaparecen dos antiguos cuarteles", Barcelona-Atracción, XXI, 244, octubre, pp. 316-320.

Harland BARTHOLOMEW

- 1929: A major street plan for Rochester New York. Saint Louis, Missouri, Les Hart Co., 104 pp.

Martí BASSOLS COMA

- 1973: Génesis y evolución del derecho urbanístico español (1812-1956). Madrid, Montecorvo, 638 pp.

La Batalla

- 1933a: "Antonio Gramsci", La Batalla, IV (2), 147, 1 juny.
- 1933b: "La Federación comunista ibérica y la cuestión municipal (Proyecto de tesis)", La Batalla, IV (2), 157, 10 agost.
- 1934: "Las elecciones municipales en Cataluña", La Batalla, V (2), 175, gener.
- 1937: "Proyecto de municipalización de los inmuebles urbanos de Barcelona presentado por el P.O.U.M.", La Batalla, 31 gener.

Herbert von BECKERATH

- 1931: "Spaniens wirtschaftliches und politisches Gleichgewicht", Weltwirtschaftliches Archiv, 34, juliol (trad. cast. in: Información comercial española, 392, 1966).

1933: Spanien seit der Revolution. Leipzig, B.G. Teubner, 24 pp.

Francisco C. BENDICENTE

1934: "Malthus y el neomalthusianismo", Tiempos nuevos, 2, 20 maig, pp. 49-51.

Vicenç BERNADES

1935: Perspectives econòmiques. Barcelona, Llibreria Catalònia, 192 pp.

(1938): Les finances municipals en divuit mesos de guerra (19 juliol 1936 - 31 desembre 1937). Barcelona, Oliva de Vilanova, 47 pp.

Perre SN D

1931: Los sindicatos obreros y la revolución social. Barcelona, Ediciones de la CNT de España, 344 pp. (traducció de F. Alaiz, pròleg de J. Peiró).

X Hans BOBEK, Elisabeth LICHTENBERG

1966: Wien. Graz/Köln, H. Bohlau, 394 pp.

Oriol BOHIGAS

1963: Barcelona entre el Pla Cerdà i el barraquisme. Barcelona, Edicions 62, 160 pp.

Boletín de la Cámara oficial de la propiedad urbana de Barcelona

1922: "Informe de la inauguración oficial de las obras para la total apertura de la calle de Balmes desde la Travessera a la avenida del Tibidabo y de los túneles acordados últimamente", Boletín de la Cámara oficial de la propiedad urbana de Barcelona, II, gener, pp. 14-16.

Boletín del Museo Social

- 1910: "El Museo Social de Barcelona", Boletín del Museo Social, I, 1, gener, pp. 1-12.
- 1912a: "Los hombres del socialismo", Boletín del Museo Social, III, 14, abril, pp. 72-73.
- 1912b: "La ciudad Jardín", Boletín del Museo Social, III, 15, juny, pp. 117-119.

Boletín del sindicato único del ramo de la Construcción de Barcelona y sus contornos. CNT-AIT.

- 1937: "Estatutos de la Agrupación de la Construcción de Barcelona", Boletín del sindicato único del ramo de la Construcción de Barcelona y sus contornos. CNT-AIT., I, 1, 6-3.

Sergio BOLOGNA, George P. RAWICK, Mauro GOBBINI, Antonio NEGRI, Luciano FERRARI BRAVO, Ferruccio GAMBINO.

- X 1972: Operai e stato, lotte operaie e riforma dello stato capitalistico tra rivoluzione d'Ottobre e New Deal. Milano, Feltrinelli, 236 pp.

Ferran BOTER MAURI

- 1935: Les finances municipals en 1934. Barcelona, Joventut, 59 pp.

John BRADEMAS

- 1974: Anarcosindicalismo y revolución en España (1930-1937). Esplugues de Llobregat, Ariel, 295 pp. (edició original anglesa: 1953; traducció: J. Romero-Maura).

BRAND

- 1937: "Los cachorros de la Revolución", Boletín del sindicato de la industria de la edificación, madera y decoración, I, 4, 10 juny.

Noreen BRANSON i Margot HEINEMANN

1973: L'Inghilterra negli anni trenta. Roma-Bari, Laterza, 444 pp. (introducció: E.J. Hobsbaron, edició original: Londres, 1971)

Josep M. BRICALL

1970: Política econòmica de la Generalitat (1936-1939). Barcelona, Edicions 62, 354, pp.

Josep BROÇ

1976: "Quaranta anys de lluita pel socialisme. Aniversari del PSUC", Universitat, Any 18, núm. 11, maig.

Martin BROFENBRENNER

1970: "Radical economics in America. A 1970 survey", The Journal of Economic Literature, set. (trad.cast., I.C.E., 488, 1974)

Alexis BROWN

1937: "La pesta blanca. Un flagell humà que la Revolució extirparà", S.I.A.S., I, 1, març, pp. 28-29.

Francesc G. BRUGUERA

1953: Histoire contemporaine d'Espagne 1789-1950. Editions Ophrys, 502 pp. ("Ouvrage publié avec le concours du C.N.R.S.")

Manuel BRUNET

1930: "La prolongació del carrer de Balmes", Mirador, II, 73, 19 juny, p. 2.

H.T. BUCKLE

1857-1861: History of Civilization in England (citat a Varga, 1936)

Guillem BUSQUETS

- 1915: "Programa de Coneixement dels serveis municipals de ca-
ràcter tècnic", dins Diputació... 1915
- 1942: Ensanche y reforma de la ciudad de Barcelona. 1842-1942.
Barcelona, 23 pp.

Butlletí de l'Institut d'Investigacions Econòmiques

- 1936: "El moviment econòmic català durant el segon semestre del
1935", Butlletí de l'Institut d'investigacions Econòmiques,
IV, 1, febrer.

Butlletí del Museu Social

- 1912: "Crònica social", Butlletí del Museu Social, III, 18, pp.
252-253.
- 1916: "Tasca realitzada pel Museu Social des de la seva funda-
ció fins al present", Butlletí del Museu Social, VII, 42,
desembre, pp. 182-188.

Butlletí del Sindicat General de Tècnics de Catalunya

- 1921a: "Als membres sindicats", Butlletí del Sindicat General de
Tècnics de Catalunya, I/1, 31 gener.
- 1921b: "Constitución de las Secciones del S.G.T.C.", Butlletí del
S.G.T.C., I/1, 31 gener
- 1921c: "A tots els tècnics productors de Catalunya", Butlletí del
S.G.T.C., I/1, 31 gener.
- 1922: "La democracia industrial. Única solución del problema so-
cial de nuestra época", Butlletí del S.G.T.C., II/s, 31 gener.

Butlletí del Treball

- 1921a: "Estadístiques de Subsistències", Butlletí del Treball,
I, 2, juny, pp. 7-8.
- 1921b: "La vaga dels miners anglesos", Butlletí del Treball,
I, 4, agost, pp. 9-14.
- 1922: "El cicle del sindicalisme francès", Butlletí del Treball,
II, 12, abril, pp. 7-12.

Butlletí mensual d'estadística

- 1937a: "Construcció a Barcelona", Butlletí mensual d'estadística,
IV, 7, 8 i 9, juliol, agost i setembre, pp. 122-123.
- 1937b: "Consum d'electricitat a Catalunya", Butlletí mensual
d'estadística, IV, 7, 8 i 9, juliol, agost i setembre,
pp. 126-127.

Francesc CABANA

1972: Bancs i banquers a Catalunya. Barcelona, Edicions 62, 316 pp.

C.A.I.R.N.

1937: Conferència de l'anprofitament industrial de les riqueses naturals de Catalunya. Barcelona, Conselleria d'Economia, 78 pp.

Xavier CALDERÓ

1914: L'habitatge popular. Cases i hotels per a obrers, empleats i estudiants. Barcelona, L'Avenç, 166 pp.

José CALVO SOTELO

1931: Mis servicios al Estado. Seis años de gestión. Apuntes para la historia. Madrid, Imp. Clásica Española, 515 pp.

Francesc CAMBÓ

1915: Actuació regionalista. A propòsit d'un article de don Gabriel Maura i Gamazo. Barcelona, Publicacions de la Lliga Regionalista, 109 pp. (inclou: G. Maura: "El error del catalanismo", La Raza, 7.8.1915).

1917: Conferencia del diputado a Cortes D.... en el Coliseo de Albia. Bilbao, Grijelmo, 32 pp.

1920: Les eleccions municipals. Santiago de Xile, Germanor, pp. 45-56.

1924: Entorn del feixisme italià. Barcelona, Editorial Catalana, 195 pp.

Francesc CAMBÓ i Josep PUIG I CADAFALCH

s.a.: Dues conferències. Barcelona, Editorial Catalana, 35 pp. (inclou: 'Davant els problemes actuals' per F.C. i 'Una tasca de civilització a realitzar per la Mancomunitat de Catalunya', per J. Puig i Cadafalch).

Rafael CAMPALANS

- 1914: "Barcelona, alma mater", Revista nova, I, 1 (article signat amb el pseudònim: Jaume de Frontanyà).

Joaquim de CAMPS I ARBOIX

- 1963: Josep M. Pi Sunyer. Barcelona, Alcides, 79 pp.
 1968: La Mancomunitat de Catalunya, Barcelona, Bruguera, 107 pp.
 1976: El Parlament de Catalunya (1932-1936). Barcelona, Edicions 62, 368 pp.

Cèlia CAÑELLAS i Rosa TORAN

- 1976: "Una nueva escuela pública para la normalización cultural", Cuadernos de arquitectura y urbanismo, 113, sèrie "arxiu històric", 6.

Francesc CARRERAS I CANDI

- (1916): La ciutat de Barcelona. Barcelona, Albert Martín, 1137 pp.
 1920: "Una exposició de plans de Barcelona", Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, 304-311, maig-desembre.

Joan CASANOVES

- 1933: "Discusió del dictamen de la Comissió sobre el Projecte relatiu a les autoritzacions sol·licitades per l'Ajuntament de Barcelona", Diari de sessions del Parlament de Catalunya, pp. 809 i ss.

Jordi CASTELLANOS

- 1976: "Aspectes de les relacions entre intel·lectuals i anarquistes a Catalunya al segle XIX (A propòsit de Pere Coromines)", Els Marges, 6, febrer.

Josep M. CASTELLET

- 1917: "El aspecto social de la Reforma Interior de Barcelona", La Construcción, 11, maig.

Juan CASTRILLO SANTOS

1934: Cuatro años de experiencia republicana. Madrid, Librería Bergua, 315 pp.

Catalonian Correspondence

1938: "The Refugee Problem in Catalonia I-II", Catalonian Correspondence, 24, november 5 i 25, december 10.

Catalunya Roja

1932: "El conflicto de las Casas Baratas", Catalunya Roja, 22 de-
sembre.

La Cataluña

1908: "Congreso de economía", La Cataluña, p. 470.

1909a: "Congreso de gobierno municipal", La Cataluña, p. 185.

1909b: "(Editorial)", La Cataluña, 110, 13 novembre.

1909c: "Datos y notas", La Cataluña, 3 juliol, pp. 413-414.

1909d: "Datos y notas", La Cataluña, 13 novembre, p. 698.

Paolo Ceccarelli, ed.

1970: La costruzione della città sovietica. 1929-31. Padova, Marsilio Editori, 251 pp. (inclou textos de N.A. Miljutin, S. G. Strumilin i d'altres i les Resolucions del C.C. del P.C. (b) de 16 de maig 1930 i 15 juny 1931 sobre l'economia urbana).

C.E.N.U.

1936: Projecte d'ensenyament de l'escola nova unificada. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 56 pp. (reproduït a Perspectiva escolar núm. 8-9 (1976)).

1938: La escuela nueva unificada. Barcelona, Ediciones Españolas de la Revolución, 202 pp.

Cercle d'Economia

- 1973: Gestión o caos: el área metropolitana de Barcelona. Barcelona, Ariel, 114 pp.

Ildefons CERDÀ

- 1860: Reforma y ensanche de Barcelona. Plan económico. Resumen y fiel extracto del que ha propuesto para la realización de su proyecto D.... Barcelona, Imp. N. Ramírez, 16 pp.
- 1867: Teoría general de la urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona. Madrid. Imp. Española. 2 vols.
- 1868: Monografía estadística de la clase obrera de Barcelona en 1856. Espécimen de una estadística funcional de la vida urbana, con aplicación concreta a dicha clase. Madrid, Imp. Española (separata de Cerdà 1867).
- 1968-1971: Teoría general de la urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona. Barcelona/Madrid, I.E.F./Ariel/Vicens-Vives, 3 vols. ("Prólogo a la edición facsímil por Antonio Barrera de Irimo. Estudio sobre "La vida y la obra de Ildefonso Cerdà", selección del anexo documental y bibliografía por Fabián Estapé").

Richard J. CHORLEY i Peter HAGGETT, eds.

- 1968: Socio-economic models in geography. Londres, University Paper-backs (trad. cast.: Madrid, IEAL, 1971).

Alexandre CIRICI

- 1976: A cor batent. Barcelona, Destino, 232 pp.

C.I.R.P.A.C.

1933: "Conclusiones del IV Congreso Internacional del C.I.R.P.A.C. sobre la Ciudad Funcional", A.C., III, 12, pp. 12-16.

Giorgi CIUCI, Francesco DAL CO, Mario MANIERI-ELIA, Manfredo TAFURI

1975: La ciudad americana. Barcelona, Gili, 526 pp. (trad. cast. Tafuri 1973).

(Ciudad Satélite)

1925: Ciudad Satélite. Memoria descriptiva del proyecto. Sus ventajas. Incrementos aducidos. Vicisitudes surgidas y detalles de su actual estado. Barcelona, Imp. C.P. de Caridad, 30 pp.

Civitas

1914a: "La sociedad cívica La Ciudad Jardín", Civitas, I, 1, pp. 0-5.

1914b: "Nuestra gestión social", Civitas, I, 1, pp. 25-26.

1914c: "Conferencias de la Sociedad Cívica La Ciudad Jardín en 1912", Civitas, I, 1, pp. 26-28.

1914d: "Informe de la Sociedad Cívica La Ciudad Jardín sobre el proyecto de urbanización del distrito suburbano de Les Corts de Sarrià (Barcelona)", Civitas, I, 2, pp. 44-54.

1915a: "Las Zonas de edificación en Barcelona", Civitas, I, 6, p. 190.

1915b: "Memoria del ejercicio de 1914", Civitas, I, 4, pp. 124-126.

1916: "La Sociedad Cívica de la Ciudad Jardín en 1915", Civitas, II, 8, pp. 26-30.

1918a: "La Ciudad Jardín", Civitas, II, 14, pp. 205-209.

1918b: "La Sociedad Cívica La Ciudad Jardín en 1917", Civitas, II, 14.

1918c: "Fred Stark Pearson", Civitas, II, 15.

1919a: "La Sociedad Cívica y los espacios libres", Civitas, II, 18, pp. 319-320.

- 1919b: "El Instituto Barcelonés de la Habitación Popular", Civitas, II, 18, pp. 299-310.
- 1919c: "Memoria del ejercicio de 1918", Civitas, II, 17, pp. 269-270.
- 1920: "És l' hora que tothom ens ajudi", Civitas, Època II, 2, p.3.
- 1922: "De les barraques a les casetes", Civitas, Època II, 10, pp. 3 - 15.
- 1923: "Un cinturó agrícola per a les grans ciutats", Civitas, època II, 13, p. 15.

CNT - AIT

- 1937: Administración popular urbana. Barcelona, 1 full policopiat.

G.D.H. COLE

- 1922: "El desenrotllament de les guilde a Gran Bretanya", Bulletí del Treball, II, 17-18, sept.-oct.

(F. COLOMEARDANY, Miguel CABANILLAS)

- 1927: Urbanismo. Madrid, Unión de Municipios Españoles, 16 pp. ("Ponencia que el Instituto de Estudios Municipalistas de España, presenta al ... III Congreso de la Unión de Municipios de España que se verificará en Barcelona el 20 de Mayo de 1927").

Pere COMAS

- 1929a: "Els grans municipis russos", L'Opinió, 64, 4 maig.
- 1929b: "El redreçament de Rússia", L'Opinió, 74, 13 juliol.

Comisión de Ensanche. Ayuntamiento de Barcelona.

- 1921: Memoria explicativa de la gestión realizada por la Comisión de Ensanche del bienio 1918-1919. Barcelona, Imp. 'Atlas Geográfico', 126 pp.

(Comisión liquidadora de la disuelta Mancomunidad de Cataluña)

1926: Liquidación de la Mancomunidad de Cataluña. Barcelona, Imprenta de Casa Provincial de Caridad, 294pp.

Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.

1937: El Pla Tarradellas. L'obra normativa de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, Edició del Comissariat de Propaganda 63, 103 pp.

Comissió Assessora de les Indústries d'Aigua, Gas i Electricitat

1937a: "Comunicat del Sots-delegat d'Aigua de la Comissió Assessora de les Indústries d'Aigua, Gas i Electricitat", Bulletí setmanal, I, 3 i 4, pp. 3-6.

1937b: "Importància de la producció d'energia elèctrica a Catalunya", Primer butlletí extraordinari, maig, pp. 22-25.

1937c: "Sobre l'electrificació dels ferrocarrils", Primer butlletí extraordinari, maig, pp. 26-42.

Comissió de Cultura. Ajuntament de Barcelona.

1922: Les construccions escolars de Barcelona. Recull dels estudis, projectes i altres antecedents que existeixen en l'Ajuntament per la solució d'aquest problema. Barcelona, Henrich i Cia, 413 pp.

Comissió d'Urbanisme de Barcelona

1966: Plan Director del Area Metropolitana de Barcelona. Barcelona, ed. multicopiada, 3 vols. + vols. annexes.

1970: Historia del urbanismo en Barcelona. Del Plan Cerdà al Area Metropolitana. Barcelona, Labor, 153 pp. (textes de Frederic Udina, Vicent Martorell, Adolf Florensa i Vicent Martorell Otzet).

1973: Plan general de ordenación urbana y territorial de la comarca de Barcelona. Barcelona, ed. multicopiada, 13 volums.

I Congrés d'arquitectes de llengua catalana

1932: Conclusions. Barcelona, s.p.i., 17 pp.

Conselleria d'Economia

1936: "L'electrificació integral de Catalunya", Butlletí trimestral, 1, pp. 30-32.

1937a: La Divisió Territorial de Catalunya. Barcelona, Publicacions de la Conselleria d'Economia, 116 pp. (edició facsimil: 1977, publicada per l'Ambit VIIIè. del Congrés de Cultura Catalana).

(1937b): Classificació industrial establerta per decret del 26 de desembre del 1936 i complementada pel Departament Tècnic d'Indústria. Barcelona, Publicacions de la Conselleria d'Economia, 67 pp.

(1937c): Municipalització de les finques urbanes. (Barcelona), Publicacions de la Conselleria d'Economia, 20 pp.

(1937d): Estatut tipus per a establir els dels agrupaments o concentracions d'empreses d'un mateix ram (...). (Barcelona), Publicacions de la Conselleria d'Economia, 25 pp.

1 e "Electrificació integral de Catalunya" Butlletí trimestral - pp. 1-43.

Conselleria de Serveis públics

1937a: "Alguns dels cartells editats per la Conselleria de Serveis Públics", Primer butlletí extraordinari, maig, pp. 53-55.

1937b: "(Consignes)", Butlletí setmanal, núms. 1-14, febrer-juny.

1937c: "Consell del Transport", Primer butlletí extraordinari, maig, pp. 5-7.

1937d: "Dades sobre la circulació de vehicles", Primer butlletí extraordinari, maig, pp. 8, 12-15.

- 1937e: "Estat comparatiu del consum de benzina de la Regió I",
Primer butlletí extraordinari, maig, pp. 9-11.

Le CORBUSIER

- 1964: L'vivenda d'èuse. París, Vicent, Freal et Co, 348 pp.

Pere COROMINAS

- 1916: "Nova Planta de la hisenda de Barcelona", Arxius de l'Institut de Ciències, IV, 5 i 6.
- 1918: "La Caixa de Crèdit Comunal", Economia i Financès, 5.
- 1974: De la Solidaritat al Catorze d'Abril. Barcelona. Curial, 521 pp. (segon volum de Diaris i records de Pere Corominas, "edició a cura de Max Cahner i Joan Corominas").

R M COSTES

- 1937: "Pedimos la municipalización de la vivienda", Boletín del sindicato único del ramo de la construcción de Barcelona y sus contornos, I, 3.

Joan COSTA I DEU i Joan ROVIRA

- 1936: Joan Vallès i Pujals a la Conselleria d'Obres Públiques de la Generalitat. Reportatge de l'obra que ha de transformar Catalunya. Barcelona, Llibreria Verdaguer, 212 pp.

Alain COTTEREAU

- 1969: "L'apparition de l'urbanisme comme action collective: l'agglomération parisienne au début du siècle", Sociologie du travail 4/69, octobre-décembre. (Número especial titulat: "Politique urbaine").

Lucien CRAUX

- 1932: L'Espagne économique. París (citada per Varga 1936).

Carles CREHUET

- 1909: "Cataluna-ciudad", La Catalunya, 13 novembre.

Carlos CUERVO, ed.

- 1976: "Historia del pensamiento económico en España (II)", Información comercial española, 517, setembre.

Francesco DAL CO

1975: "De los parques a la región. Ideología progresista y reform
m a u m i", d C c 1975.

Adeline DAUMARD

1965: Maisons de Paris et propriétaires parisiens au XIX siècle.
(Paris), Editions Cujas, 284 pp.

Otto A. DAVIS i Andrew B. WHINSTON

1961: Economics of urban renewal, trad. dins Secchi 1968.

(Delegació) de la Conselleria de Serveis Publics a la Companyia Telefò-
nica Nacional d'Espanya.

1937: "Instal.lacions telefòniques", Butlletí setmanal, I, 7, 15
març.

Departament de cultura. Generalitat de Catalunya.

1937a: L'ensenyament popular a Catalunya de l'adveniment de la
República juliol del 1937. Barcelona, Generalitat de Ca-
talunya, 99 pp.

1937b: Instruccions tècnico-higièniques relatives a construccions
escolars. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 12 pp.

Departament d'Economia

1937: Reglament orgànic del Departament d'Economia. Reglament in-
terior del Consell d'Economia. (Barcelona), Publicacions
del Departament d'Economia, 106 pp.

(El Diluvio)

1921: Los grandes parásitos del erario municipal de Barcelona.
Barcelona, Librería Española, 144 pp.

Diputació Provincial de Barcelona

1910: vegeu Prat de la Riba 1910

1915: Membria de l'actuació i organització de l'Escola de funcionaris de l'administració local. Barcelona, Imp. Casa provincial de Caritat, 322 p.

Direcció de Parcs Públics. Ajuntament de Barcelona.

1920: "Adquisició de nous Parcs municipals a Vallvidrera i el Tibidabo", Civitas, època II, 1, juny.

Enlli DONATO

1971: "Cronologia (y bibliografía) del proyecto de Ciutat de Repós i de Vacances para Barcelona", Ciudad y Territorio, 1/71.

Lluís DURAN I VENTOSA, Francesc LAYRET, Jesús PINILLA

1907: Reforma de la administración local. Informe. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 102 pp.

Economia

1937a: "Departament d'Economia. Gràfic d'estructuració orgànica i funcional", Economia, I, 1, setembre.

1937b: "Electrificació", Economia, I, 1, setembre.

Economia i Finances

X 1919a: "Per a la creació d'una "burocràcia social"", Economia i Finances, II, 6-7, 25 març-10 abril.

X 1919b: "La posició dels intel·lectuals en front del problema sindicalista", Economia i Finances, II, 10, 25 maig.

- X 1919c: "Sobre la qüestió social", Economia i Finances, II, 16, 25 agost (editorial signat que hom pot atribuir a M. Vidal i Guardiola).
- X 1919d: "El sindicalisme i la cultura", Economia i Finances, II, 19, 10 octubre.

Matthew EDEL, Jerome ROTHENBERG, eds.

1972: Readings in urban economics. New York, Macmillan, 602 pp.

Edificación

1936: "La aplicación del Decreto de colectivizaciones en el Ramo de la Edificación", Edificación UGT, I, 2, 30 desembre.

Antonio ELORZA

1973: La utopía anarquista bajo la segunda república española. Madrid, Ayuso, 480 pp.

Friedrich ENGELS

1873: "Die bakunisten in der arbeit", Der Volkstaat (trad. cast. dins: K. Marx i F. Engels: Revolución en España. Barcelona, Ariel, 1960, 256 pp.).

1968: Los bakunistas en acción. Madrid, Ciencia Nueva (la. ed. a Der Volkstaat, 1873).

1974: El problema de la vivienda. Barcelona, Gustavo Gili, 129 pp. (la. ed. a Zur Wohnungsfrage, Leipzig 1872).

E.R.F.

1937: "Un acierto de la Generalidad: la C.M.A.C.P.U.", Mi revista, 17, 15 juny

Escola d'Administració Pública

1936: Curs 1936-37. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 11 pp.

1972: "Proteccionismo, autarquia y librecambio", dins: Ensayos sobre economía española. Esplugues de Llobregat, Ariel, 353 pp.

1973: Textos olvidados. Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 666 pp.

Pere ESTASEN

1900: Cataluña. Barcelona, F. Seix, 877 pp.

1907: Economía política regional. Barcelona, Societat d'Estudis Econòmics, 36 pp.

Estudis Municipals

1936: "L'organització de la ciutat de Nova-York", Estudis municipals, I/1, maig.

Antoni FABRÀ RIBAS

1924: "Auntes para una Memoria. La crisis de la edificación", dins Instituto de Reformas Sociales, 1924, pp. 6-32.

Francesc FABREGAS

1937: vegeu: Joan Grijalbo i Francesc Fabregas 1937

Joan P. FABREGAS

1932-34: Assaig d'Economia Política. Barcelona, Atenes A.G. 3 vols.

1933: La crisis mundial y sus repercusiones en España. Barcelona, Atenes, 165 pp.

Josep FARRAN I MAYORAL

1917: "La filosofía de B. Croce", La Revista, 50 i ss.

P.C.I. (Federació comunista ibèrica)

1933: "La Federación Comunista Ibérica y la cuestión municipal" (Proyecto de Tesis)", La Batalla, IV(2), 157, 10 agost.

(Federació regional de la indústria de la edificació de Catalunya. UGT)

1936: Pleno regional de la industria de la edificación de Cataluña celebrado el día 19 de Septiembre de 1936, en el local de la U.G.T. de Barcelona, Diputación 277. Barcelona, 4 fulls policopiats.

J. J. FERRER VIDAL I GUELL, pres.

1920: "A la Mancomunitat: Urbanització regional", Civitas, època II, 2, 10-11.

1922: "Per l'educació urbanista a les escoles", Civitas, època II, 7, pp. 8-9.

FLOREAL

1936: "La actuación sindical en la dirección y administración obrera de las industrias colectivizadas", Luz y fuerza, 1, desembre.

Adolf FLORENSA

1960: Algunos recuerdos personales. Barcelona, Amigos de los Museos, s.n.

Enriqueta FONTQUERNI / Mariona RIBALTA

1972: "Las escuelas del C.E.N.U.", Cuadernos de arquitectura y urbanismo, 89, maig-juny.

Fragua Social

1937: De Julio a Julio: un año de lucha. Barcelona, Tierra y Libertad, 269 pp.

Gabriel FRANCO

1972: "La teoría económica de nuestro tiempo. España". Anales de Economía, 3a. época, 15 (versió original del text alemany de 1927, publicat a Hans Meyer, ed.: Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart, Viena, Julius Springer).

Joan FUSTER

1974: "La herencia de Rousseau", La Vanguardia, 17 novembre.

Pierre GABERT

1964: Turin, ville industrielle. París, P.U.F., 314 pp.

(Gabinete técnico de programación. Ayuntamiento de Barcelona)

1970: Barcelona año 2000. Estudio de ordenación urbana. Barcelona, Gráficas Agustín Bastard. (Pròleg de Josep M. de Porciòles).

Pere GABRIEL

1974: Entorn el pensament econòmic dels anarquistes espanyols. Algunes opinions sobre la crisi econòmica mundial de 1929. Barcelona, ex. mecanografiat, 22 pp.

Gaceta municipal de Barcelona

1924: "Proyecto de ordenanzas municipales en la parte que se refiere a obras particulares" Gaceta municipal de Barcelona, XI, 29, 28 juliol, pp. 554-566.

Montserrat GALERA, Francesc ROCA, Salvador TARRAGÓ

1973: Atlas de Barcelona (siglos XVI-XX). Barcelona, A.H.U.A.D.-Publicaciones del COACB, 538 pp. (presentació Pau Vila).

Francesc GALLART MONES

1921: Contribución al saneamiento de nuestra urbe. Barcelona, Manuel Marín, 39 p.

Roberto GALLOTTI

1952-53: La letteratura economica spaziale e i suoi problemi scientifici del momento presente. Milano, Università Bocconi, XII + 5 pp., edición poliglota.

1958: "La literatura económica contemporánea en España", Moneda y Crédito, 67, pp. 29-51 (trad. de l'original italià publicat el 1954 a Rivista internazionale di Scienze Economiche e Commerciali, I, 3-4).

Pedor GANZ

1934: Ensayo marxista de la Historia de España. Madrid, Cenit, 94 pp.

Teresa GARCIA

1974: "Barrios barceloneses de la Dictadura de Primo de Rivera", Revista de geografía, VIII/ 1-2, gener - desembre.

Antonio GARCIA Y BELLIDO et altri

1968: Resumen histórico del urbanismo en España. Madrid, Instituto de Estudios de la Administración Local, 289 pp.

Antoni GARCIA BIRLAN

1920: "L'època", Julio 1920", "Nue York 1920", "Barcelona 1917", "Berlín, Enero 1919", "México, octubre 1927", "Ginebra, Septiembre 1920", Mañana, 1 - 6, maig-octubre.

José Luis GARCIA DELGADO

1975: Orígenes y desarrollo del capitalismo en España. Notas críticas. Madrid, Edicusa, 299 pp.

Eladi GARDÓ

1926: La cooperación catalana. Recopilación histórica 1858-1926. Barcelona, Gráficas Pines, 351 pp. (veg.: pp. 190-199).

Faillí GASCH

1975: "Difusió del Manifest comunista a Catalunya i Espanya (1872-1939)", Recerques, 5.

1976: "Divisió territorial" dins: Congrés de Cultura Catalana/Ambit VIIIè.: Debat sobre la divisió territorial. La Seu d'Urgell, 14 novembre, ex, multicopiat.

Gasete municipal de Barcelona

1923: "R.O... aprovant les condicions higièniques dels estatges i prescripcions tècnico-sanitàries per a eixampla i reforma interior de les poblacions...", Gasete municipal de Barcelona, X, 34, 23 d'agost.

1932-34: "L'obra constructiva de l'Ajuntament de Barcelona", Gasete municipal de Barcelona, sèrie no numerada.

1938: "Reglament de règim interior de l'Ajuntament de Barcelona", Gasete municipal de Barcelona, XXV, 18-22, 2-30 maig, pp. 125-136.

G.A.T.C.P.A.C.

1931: "Urbanización de la Barcelona futura", A.C., I, 1, pp. 20-21.

1932: "La urbanització de la Barcelona futura", Mirador, maig, (3 articles reproduïts a Cuadernos de arquitectura y urbanismo, 90, sèrie "arxiu històric", 2, pp. 38-40).

- 1933a: "Hay que adoptar tipos mínimos de construcciones escolares",
A.C., III, 9, pp. 20-21.
- 1933b: "Un concepto mezquino...", A.C., III, 11, 0.
- 1934: "Notas previas a un estudio urbanístico sobre Barcelona",
A.C., IV, 13.
- 1935: "L'esdevenidor turístic de la Costa Brava", Mirador, 22 agost
- 1937: "Esbós del pla a seguir per una acció immediata en el pro-
blema de la vivenda al çasc antic de la ciutat", A.C., juny.
- s.a.: La Ciutat de Repós i de Vacances. Barcelona, Editorial Coo-
perativa Popular, 21 pp. (trad. cast. dins Ciudad y terri-
torio, 1/1971).

Generalitat de Catalunya

- 1932: Report del govern. Barcelona, Casa de Caritat, 413 pp.
- 1933: Divisió Territorial. Estudis i projectes. Nomenclàtor de
Municipis. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 367 pp.
- vegeu: C.A.I.R.N.
C.E.N.U.
Comissariat de Propaganda
Comissió Assessora de les Indústries d'Aigua, Gas i Elec-
tricitat
Conselleria de Cultura
Conselleria d'Economia
Conselleria de Serveis Públics
Delegació de la Conselleria de Serveis públics a la C.T.N.E.
Departament de Cultura
Departament d'Economia
Escola d'Administració Pública
Servei Central d'Estadística
Sots-delegació d'Indústries d'Aigua

Sots-delegació d'Indústries de Gas i Electricitat
 Pau Vila 1937a, 1937b, 1938

Generalitat de Catalunya. Departament de governació i assistència social

1938: Reglament de la Direcció general d'assistència social. Barcelona, Imp. Casa d'Assistència President Macià, 35 pp.

Mario GIMÉNEZ, Manuel MUJICA, Luis GIRONA

1927: Reforma y urbanización del Barrio de Atarazanas. Barcelona,

Ricard GIRALT CASADESUS

1912: "L'embelliment dels barris obrers i les construccions industrials", El Poble català, 8 desembre.

1916-18: "Plano general de la urbanización de Barcelona", La Construcción, novembre 1916-novembre 1918.

1929: "La urbanización y el automóvil. La ciudad del motor", CAME, 1.

1933: "La ciutat del motor", L'Opinió, 13 gener.

Emili GIRALT I RAVENTOS, dir.

1972: Bibliografia dels moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes. Barcelona, Lavínia, 832 pp.

(Llorenç GOMIS)

1976: "Un siglo después, Cerdà entre nosotros", El Ciervo, XXV, 279. (Taula rodona moderada per Ll. G.).

Salvador GONZÁLEZ

1936: "El por qué de la municipalización", Edificación UGT, I, 2, 30 desembre.

Guillem GRAELL

1908: "Hacia la nacionalización de la economía", La Cataluña, II, 55, 17 oct., pp. 659-669.

1917: Programa econòmic, social y polític para después de la guerra. Barcelona, Imp. Casanovas, 326 pp.

Antonio GRAMSCI

1948-1956: Quaderni dal carcere. Torino, G. Einaudi, 6 vols. (1: Il Materialismo storico a la filosofia di Benedetto Croce, 2: Gli intellettuali e l'organizzazione della cultura, 3: Il Risorgimento, 4: Note sul Machiavelli, sulla politica e sullo Stato moderno, 5: Letteratura e vita nazionale; 6: Passato e presente).

1968a: Lettere dal carcere. Torino, Einaudi, 949 pp.

1968b: El príncep modern. Barcelona, Edicions 62, 206 pp. (trad. cat.: J. Solé Tura).

1970: Antologia. México, Siglo XXI, 522 pp. (selecció i traducció de Manuel Sacristán).

1974: El 'Risorgimento'. Buenos Aires, Granica, 151 pp. (traducció i presentació de l'edició de Manlio Macri).

Ramon GRAU i Marina LÓPEZ

1973: "Vells suburbis fora ciutat. Sant Martí, un Manchester local", Serra d'Or, octubre (dins del n. 2 de la sèrie "Notícies de Barcelona").

Joan GRIJALBO

1937: "Municipalització de la propietat urbana i el seu lligam amb la nova ordenació de la construcció", Butlletí trimestral de la Conselleria d'Economia, 2, gener, pp. 50-55.

Joan GRIJALBO i Francesc FABREGAS

(1937): Municipalització de la propietat urbana. Barcelona, Edicions UGT, 223 pp.

Joan A. GUELL, pres.

- 1915: "Para la protección de los monumentos naturales y artísticos, particularmente los primeros", Civitas, I, 5, abril, pp. 129-137.
- 1917: "Instancia dirigida al Sr. Ingeniero Jefe del Distrito Forestal de Barcelona, Gerona y Baleares", Civitas, II, 12, juliol, pp. 147-149.

F. E. Ian HAMILTON

- 1968: "Models in industrial location", dins Chorley 1968.

Antoni HOMS

- 1933: "Els enllaços ferroviaris de Barcelona", Indústria catalana, 4.

Ebenezer HOWARD

- 1972: Las ciudades-jardín del mañana, dins: Carlo Aymonino 1972. (Traducció de l'edició anglesa del 1965 del text publicat per primera volta el 1902, amb el títol Garden Cities of Tomorrow).

Hoy

- 1937: "Cinco motivos del Ensanche de Barcelona", Hoy, 1.

Josep M. HUERTAS CLAVERIA i Josep MARTÍ GÓMEZ

- 1974: "La Barcelona de la guerra civil", Presència, X, 334, 7 setemb. (en revista a P. Calders).